

Rapport 2019:4

Utvärderarnas fördjupade årsrapport för 2018

Ålands landsbygdsutvecklingsprogram
perioden 2014-2020

Nordregio

ÅLANDS
STÅLSTIK
UTREDNINGSBYRÅ

De senaste rapporterna från ÅSUB

2016:1	Med en fot i arbetslivet. Högscolepraktik på Åland 1997-2014
2016:2	Konjunkturläget våren 2016
2016:3	Arbetsmarknadsbarometern 2016
2016:4	Kollektivtrafik i Mariehamn våren 2016. En enkätstudie om attityder till den lokala busstrafiken
2016:5	Slututvärdering av Landsbygdsutvecklingsprogrammet för landskapet Åland 2007–2013
2016:6	Språkbehovet i det privata näringslivet
2016:7	Ålänningarnas alkohol-, narkotika- och tobaksbruk samt spelvanor 2016
2017:1	Den framtida kommunindelningen på Åland – en enkätstudie
2017:2	Ålandsprovet i matematik. En mätning av matematikkunskaperna i årskurs 6 hösten 2016k
2017:3	Konjunkturläget våren 2017
2017:4	De äldres delaktighet på Åland
2017:5	Arbetsmarknadsbarometern 2017
2017:6	Utvärderarnas fördjupade årsrapport för 2016 Ålands landsbygdsutvecklingsprogram, perioden 2014–2020
2018:1	Ålands gymnasium 2011–2017. Utvärdering för utveckling
2018:2	Konjunkturläget våren 2018
2018:3	Utvärdering av LBU-programmet för Åland 2014–2020. Årsrapport med tematiska fördjupningar 2018
2018:4	Arbetsmarknadsbarometern 2018
2018:5	Tillitsstudie för Åland 2018
2018:6	Ekonomisk utsatthet och social trygghet 2016
2019:1	Tyck till om ungdomsgårdarna. En enkätundersökning för unga i Mariehamn
2019:2	Turismens samhällsekonomiska betydelse för Åland 2018
2019:3	Konjunkturläget våren 2019

Förord

I november 2016 fick Nordregio och ÅSUB i uppdrag av landskapsregeringen att utföra den oberoende utvärderingen av Landsbygdsutvecklingsprogrammet för landskapet Åland för perioden 2014-2020. Utvärderingsinsatserna kommer att pågå fram till 2024 och skall fylla tre syften: (1) Främja en effektiv utformning och genomförande av programmet; (2) Främja måluppfyllelsen för de i programmet definierade målsättningarna och (3) Bedöma om de mål som ställts upp uppfyllts samt mäta hur åtgärderna bidragit till måluppfyllelsen. Landsbygdsprogrammet för Åland omfattar en budget uppgående till 58,5 miljoner euro varav Europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling bidrar med 20,7 miljoner. En betydande del av utvärderingens syfte är att besvara de utvärderingsfrågor som kommissionen fastställt för unionsprioriteringarna och fokusområdena samt för de gränsöverskridande målsättningarna inom landsbygdsutvecklingspolitiken.

Föreliggande rapport är en fördjupad årsrapport från de utvärderingsinsatser som gjorts under våren 2019. Utvärderingen granskar programmets genomförande baserat på de uppgifter som finns i uppföljningssystemen per den 31.12.2018. I enlighet med utvärderingsplanen analyserar utvärderingen LBU-programmets sammanhang, presenterar en analys av jordbrukssektorns utveckling under de senaste åren som bakgrund till analysen av effekterna av programmets aktiviteter och svaren på de gemensamma utvärderingsfrågorna. De olika kvantitativa analyserna kompletterats med intervjuer med stödmottagare, med utbildningsarrangörer, med landskapsregeringens tjänstemän samt med olika aktörer i programmets genomförande. Med analysen av effekterna och utvärderingsfrågorna som grund presenteras slutsatser och rekommendationer såväl till anpassningar i genomförandet av programmet som inför planeringen av kommande insatser för landsbygdsutvecklingen i programområdet.

Utvärderingsgruppen vill passa på att rikta ett stort tack till alla som deltagit i intervjuerna eller på annat sätt bidragit med underlag för vårt uppdrag. Utvärderingsuppdraget som ligger till grund för rapporten har utförts i nära samarbete med landskapsregeringen.

Huvudansvarig för den här rapporten har seniorforskare *Elin Slätmo* vid Nordregio varit. Juniorforskare *Linnea Löfving*, Nordregio, har också bistått. Direktör *Katarina Fellman* har ansvarat för ÅSUBs utvärderingsinsatser och metodik, utredare *Julia Sirén* har gjort uppföljningen av indikatorerna och deltagit i statistiska analyser. Forskningschef *Jouko Kinnunen* har bidragit med kvantitativ analys, främst allmän jämviktsanalys. Konsulten *Bjarne Lindström* har analyserat Leader-aktiviteternas framgång och deltagit i de kvantitativa analyserna.

Mariehamn och Stockholm i juni 2019

Katarina Fellman
Direktör, ÅSUB

Elin Slätmo
Seniorforskare, Nordregio

Innehåll

Förord	5
Innehåll	5
Figurförteckning	7
Tabellförteckning	9
1 Sammanfattning	11
1.1 Sammanfattning (på svenska)	11
1.2 Summary (in English)	13
2 Uppdragets sammanhang, syfte och metodik	17
2.1 Ålands landsbygdsutvecklingsprogram 2014-2020	17
2.2 Utvärderingens syfte	18
2.3 Utvärderingens fokus	18
2.4 Utvärderingens metod	20
2.5 Jämförelse av det åländska programmet med övriga LBU-program i Europa	24
3 Finansiellt genomförande och indikatoruppföljning	26
3.1 Finansiellt genomförande	26
3.2 Investeringsstödet fördelning	28
3.3 Uppföljningsindikatorer	29
4 Analys av genomförandets sammanhang på Åland	31
4.1 Jordbrukets strukturförändring och utveckling	31
4.2 Diversifiering och lönsamhet inom lantbruket	34
4.3 Åldersstrukturen inom lantbruket	36
5 Svar på utvärderingsfrågor CEQ1-18	38
5.1 Prioritering 1	38
5.2 Prioritering 2	42
5.3 Prioritering 3	51
5.4 Prioritering 4	56
5.5 Prioritering 5	70
5.6 Prioritering 6	73
6 CEQ 19-30 Utvärderingsfrågor utanför interventionslogik inom programmet	79
6.1 Utvärderingsfrågor rörande andra aspekter av programmet CEQ19-21	79
6.2 Utvärderingsfrågor rörande unionens mål CEQ 22-30	81
7 Slutsatser	104
8 Rekommendationer	110

Referenser	114
Bilaga 1: Förteckning över EU:s prioriteringar, fokusområden, åtgärder och effektindikatorer för landsbygdsutveckling.....	118
Bilaga 2: Den arealmässiga anslutningen och målen.....	120

Figurförteckning

Figur 1. Antal LBU-program i Europa.	25
Figur 2. Finansieringsmål, beviljad och slutförd offentlig finansiering för programmets unionsprioriteringar.....	26
Figur 3. Finansieringsmål, beviljad, utbetald och slutförd offentlig finansiering för programmets åtgärder.	27
Figur 4. Genomsnittliga totala intäkter per företag 2004–2016 (2016-års priser).....	33
Figur 5. Olika intäktskällors andel av totala intäkterna, enligt bokslut	35
Figur 6. Jordbruksföretagens intäkter och utgifter 2004–2016, 2016-års priser	36
Figur 7. Åldersfördelning för lantbrukare på Åland och i hela Finland 2017	36
Figur 8. Åldersfördelning för lantbrukare på Åland 2010 och 2017	37
Figur 9. Intäkter, utgifter och rörelseresultat per jordbruksföretag, euro i fasta priser 2012-2016.....	44
Figur 10. Arbetets andel av produktionsfaktorerna efter produktionsinriktning 2006-2016.....	45
Figur 11. Index över fågelpopulationer i jordbruksmiljö. Syd Finland 1984-2016. År 2005 =1.	60
Figur 12: Jordbruksmark med högt naturvärde (HNV), samt total jordbruksareal för Åland år 2006-2017	62
Figur 13: Vattendragsbelastningen på Åland 2003-2017 räknat i fosfor från jordbruk, husdjurshållning och fiskodling.....	65
Figur 14. Förädlingsvärde för Åland efter bransch 2016, MEUR	75
Figur 15. Utsläpp av växthusgaser för Åland med respektive utan LBU-programmet, ton CO ₂ -ekvivalenter	85
Figur 16. Utsläpp av växthusgaser för Åland med respektive utan LBU-programmet, ton per capita CO ₂ -ekvivalenter.....	85
Figur 17. Andel personer under fattigdomsgränsen* i Finland, Åland, Sverige och EU åren 2004, 2012 och 2016, %. Disponibel inkomst, modifierade OECD- skalan.	87
Figur 18. Risk för ekonomisk utsatthet i Ålands regioner och Finland 2010–2016	88
Figur 19. Intäkter, utgifter och rörelseresultat per jordbruksföretag, euro i fasta priser.....	91
Figur 20. Rörelseresultat i scenario där Ålands LBU-program inte skulle genomföras, efter huvudproduktionsinriktning, procent av intäkterna från basscenariot 2016-2020	92
Figur 21. Utvecklingen av antal gårdar (procentuell avvikelse) i scenario där Ålands LBU-program inte skulle genomföras, efter huvudproduktionsinriktning 2016-2020.....	92
Figur 22. Produktion per gård efter huvudproduktionsinriktning, avvikelse från basscenariot med LBU-stöd, % 2016-2020.....	93
Figur 23. Förändring i förädlingsvärdet vid utebliven LBU-finansiering, procent.....	97

Figur 24. Förändringar vid utebliven EU-finansiering av LBU, procentuell avvikelse från basscenariot	98
Figur 25. Andelen ekonomiskt utsatta 2016-2020.....	99
Figur 26. BNP till faktorpris per capita i PPS (kurs 0,813 PPS/euro)	100

Tabellförteckning

Tabell 1. Interventionslogiken i LBU programmet för Åland 2014-2020 och vad som fokuseras i föreliggande rapport	19
Tabell 2. Finansieringstabell efter tematiskt mål.....	20
Tabell 3. Urval för intervjuer efter delåtgärd.....	21
Tabell 4. Fördelning av investeringsstödet till jordbruket mellan olika inriktningar och gårdsstorlek	28
Tabell 5. Måluppfyllelse för målkriterierna efter unionsprioritering och fokusområde enligt rapportering från landskapsregeringen.	29
Tabell 6. Aktiva jordbrukslägenheter efter storleksklass 1990–2017.....	31
Tabell 7. Jordbrukslägenheter efter huvudproduktionsinriktning.....	32
Tabell 8. Användning av åkerarealen 2000-2018	33
Tabell 9. Lantbruksprodukter, bruttointäkter, 2017-års priser	34
Tabell 10. Jordbruksföretagens intäkter och resultat 2010-2016, miljoner euro i 2016-års priser samt förändring 2010-2016, %.....	44
Tabell 11. Produktivitet inom jordbruket på Åland och i Finland 2006-2016, förädlingsvärde i euro/arbetad timme, 2016-års priser.....	45
Tabell 12. Jordbrukslägenheter efter huvudproduktionsinriktning 2010-2017	48
Tabell 13. Antal sysselsatta efter näringsgren (huvudsyssla), Åland, 31.12 (NI2008)	49
Tabell 14. Utbildade inom lant- och skogsbruk inom den sysselsatta arbetskraften, antal personer 2013 och 2016.....	49
Tabell 15. Arbetsproduktivitet på Åland efter bransch, förädlingsvärde euro per timme, 2000-2016, 2016-års priser	52
Tabell 16. Utsläpp från jordbruket 2010-2015	60
Tabell 17. Total organisk kolhalt i odlade jordar på Åland	68
Tabell 18. Vattenerosion på åkrar i åländska kommuner.....	69
Tabell 19. Ålands befolkningsstruktur och -rörelse 31.12.2017	74
Tabell 20 Avslutade och beviljade projekt inom LEADER Åland (Obs. källa: LAG).....	76
Tabell 21. Sysselsättningsgraden för befolkningen 15-64 år i Finland och på Åland 2013-2017	81
Tabell 22. Sysselsättningsgraden för befolkningen 20-64 år, Åland efter region 2010-2016.....	82
Tabell 23. Produktivitet per jordbruksareal 2012-2016, euro, 2016-års priser	94
Tabell 24. Förändring i sysselsättningen om EU-finansieringen av LBU skulle upphöra	98

Begreppslista (alfabetisk ordning)

AKU = Arbetskraftsundersökningen

CCI = Common Context Indicator = Gemensamma kontextindikatorer

CEQ = Common Evaluation Questions = gemensamma utvärderingsfrågor

EIP = European Innovation Partnership

ENRD = The European Network of Rural Development = Europeiska nätverket för landsbygdsutveckling

I = Impact = Effekt

LBU = Landsbygdsutveckling

LUKE = Naturresursinstitutet i Finland

LR = landskapsregeringen

M = Measure = Åtgärd

O = Output = utfallsindikator

P = (Unions)prioritering

T = Target = Mål

1 Sammanfattning

1.1 Sammanfattning (på svenska)

Utvärderingens syfte är att förbättra kvaliteten, effektiviteten och måluppfyllelsen för det åländska landsbygdsutvecklingsprogrammets 2014-2020 (Ålands landskapsregering, 2017) genomförande. Programmets målsättning är att bidra till en mer hållbar ekonomisk och smart utveckling som fokuserar på produktivitet och miljömässig hållbarhet och skall ge lönsamma och livskraftiga lantbruksföretag, ett aktivt lantbruk och en attraktiv landsbygd. Landsbygdsprogrammet för Åland omfattar totalt en budget uppgående till 58,5 miljoner euro, varav EU delfinansierar programmet med 20,7 miljoner euro.

Som introduktion beskrivs i kapitel 2 uppdragets sammanhang, syfte och metodik. I kapitel 3 beskrivs LBU-programmets finansiella genomförande baserat på de uppgifter som finns i uppföljningssystemen per den 31.12.2018. Analysen av det finansiella genomförandet jämförs med de fastställda indikatorerna och deras målnivåer. Kapitel 4 presenterar analysen av jordbrukssektorns utveckling under de senaste tio åren på Åland. I efterföljande kapitel 5 och 6 presenteras och utvärderas programmet utifrån Kommissionens gemensamma utvärderingsfrågor. För bedömningar används de fastställda indikatorerna inom programmets interventionslogik (T) samt effekt- och kontextindikatorer. I kapitel 7 framställs utvärderingens slutsatser uppdelat i övergripande slutsatser, slutsatser per prioritet samt bedömningar och slutsatser i förhållande till unionens målsättningar. Här beskrivs bland annat att den sammantagna analysen av genomförandet av programmet på basen av det finansiella genomförandet och målindikatorerna ger en bild av att programmet, efter de förseningar och tekniska utmaningar som präglade uppstarten, nu förverkligas i god takt. Inför programperiodens två sista år finns goda förutsättningar att nå många av de målsättningar som ställts upp för de olika fokusområdena.

I kapitel 8 ges rekommendationer om hur LBU-programmet under programperiodens sista del kan fokuseras. Detta både genom rekommendationer under varje prioritet och rekommendationer i förhållande till unionens övergripande målsättningar. I följande avsnitt sammanfattas några av de centrala rekommendationerna.

Prioritet 1: Utvärderarna rekommenderar bland annat att förbättra spridningen av information om vilka möjligheter som finns till gårdsspecifik rådgivning och livslångt lärande genom rådgivningsinsatserna. En ökning av dessa tjänster skulle inte enbart öka kompetens men också skapa möjligheter för innovationer och viktiga nätverk mellan lantbrukarna. Den nya metodik som genomfördes från EU till det nya programmet 2014-2020 har en ambition att knyta forskning närmare landsbygdens sektorer samt tillämpat ett mer holistiskt perspektiv i bilden av landsbygden och dess relationen till omgivande områden (ÅSUB, 2017:23).

Prioritet 2: Genomförandet av programmet har visat positiva resultat vad gäller jordbruksföretagens inkomstutveckling, produktivitet, resultat och marknadsdeltagande för de företag som investerat. Utvärderarna rekommenderar fortsatta insatser för att öka produktiviteten så att resultatet per arbetsinsats kan förbättras. Genom modernisering av företagen kan effektiviteten i produktionen höjas. Även ökad förädlingsgrad och fortsatt stöd för ökad marknadsanpassning och diversifiering av marknaderna rekommenderas för att stärka inkomstutvecklingen och produktiviteten. Informationen om möjligheterna till och användningen av rådgivningsinsatser kan intensifieras. Mot bakgrund riskbilderna och sårbarheten inom näringen förordas även prioritering av ökad diversifiering av produktionen såväl inom jordbruksföretagen som på Åland totalt sett. Intervjuerna med de nystartade företagen vittnar om en relativt god tillförsikt bland de nya företagarna, vilket utgör en bra grund för den framtida utvecklingen inom näringen och för det fortsatta genomförandet av programmet. En ökad samverkan med utbildningsinsatserna i programmet kan ytterligare stärka kompetensen och kunskapsbasen inom jordbrukssektorn.

Prioritet 3: En betydande del av investeringsstödet till livsmedelsförädlarna har gått till verksamheter där kopplingen till den lokala livsmedelsproduktionen är svag. För att få större återverkningar inom jordbruksproduktionen i programområdet som helhet bör större fokus läggas på de delar av livsmedelsförädlingen som i högre grad använder lokala livsmedel som insatsvaror. I programmet genomförande finns utrymmer för att stärka samverkan inom livsmedelsproduktionen genom att öka samarbetet såväl mellan olika produktionsinriktningar som med andra näringar och branscher. Ökat växelverkan skapar förutsättningar för högre förädlingsgrad och ökad diversifiering som minskar riskerna i branschen.

Prioritet 4: När det gäller prioritering 4, den prioritering som har erhållit mest pengar, kan man konstatera att ett stort antal lantbrukare har fått medel för att arbeta med åtgärder kring hållbart användande av naturresurser. Hur stor inverkan som programmet har haft i jämförelse med andra påverkansfaktorer är dock svårt att säga eftersom miljön påverkas av externa faktorer (som klimat och nederbörd). Utvärderarnas bedömning är att arbete pågår i rätt riktning och att fortsatt arbete behövs för att uppnå målet om stöd till biologisk mångfald och/eller landskapsvård. Fortsatt stöd till omställning till ekologisk produktion och fortsatt ekologisk produktion samt naturbetesstöd kan ge positiva effekter för att uppnå detta mål. Det kan också ge positiva synergieffekter på den åländska miljön, då särskilt gällande biologisk mångfald. Det beror dock på hur den ekologiska produktionen sker. Information om vattenanvändning är grundläggande för att kunna planera och tillsätta eventuella proaktiva insatser vid torka. Utvärderarna rekommenderar att övervakning av vattenanvändning från jordbruket förbättras på så vis att jordbrukare delar med sig av varifrån och hur mycket vatten som används till ansvarig myndighet. Utvärderarna rekommenderar också att de förslag som lagts fram av den krisgrupp som tillsattes i och med 2018 års torka skyndsamt hanteras av landskapsregeringen. För att undvika negativa effekter på vattenkvaliteten på

Åland rekommenderar utvärderingsteamet att fortsatt samarbete sker med Miljöbyrån. Att fortsatt arbeta med att mäta vattenkvaliteten på Åland, och att använda belastningsverktyget och typområdesinventeringen för att identifiera avrinningsområden där riktad rådgivning om vatten skulle vara till nytta. Baserat på risken för erosion på åkerskiften på Åland rekommenderas att fortsatt uppmuntra lantbrukare i områden med hög erosionstakt att ta del av avsatta medel för att motverka erosion.

Prioritet 6: Den åländska Leader-satsningen har under de senaste 1-2 åren genomgått en positiv utveckling med stor projekttillströmning, hög verksamhetsaktivitet och god framdrift i förhållande till genomförandemålen. Det finns därför i nuläget inga behov av några större ändringar i den övergripande programorganisationen eller i det sätt på vilket programgenomförandet fortskrider.

När det kommer till unionens övergripande målsättningar är det på grund av relativt breda mätindikatorer samt bristande data svårt att göra bedömningar och dra slutsatser. Man kan också konstatera att flera av unionens målsättningar inte har varit prioritet i det åländska programmet. Exempel på detta är den relativa fattigdomen som har minskat på Åland sedan 2012 men som inte har varit fokus i programmet. EU-finansieringen inom ramen för Ålands LBU-program har även haft liten påverkan på den åländska makroekonomin, arbetsmarknaden och befolkningsutvecklingen samt den samlade åländska sysselsättningsgraden. Utvärderingen av programmet har inte heller kunnat identifiera några större specifika innovationer eller innovativa processer, modeller och teknik/teknologi som ett resultat av LBU-programmet. LBU programmet kan dock sägas haft positiv effekt på landsbygdsnäringarna, och då särskilt lantbruksnäringarna (växtodling och djurhållning).

Eftersom genomförandet av programmet generellt flyter på bra och förverkligandegraden inom merparten av fokusområdena är god, bör det vara möjligt att under programperiodens sista del lägga större tyngdpunkt på kommissionens tematiska mål i genomförandet. Genom större fokus på kunskapsbaserad och innovativ utveckling, konkurrenskraft och omstrukturering samt hållbar användning av resurser ur såväl ekologiskt som socialt perspektiv kan de långsiktiga effekterna av programmet stärkas.

1.2 Summary (in English)

The objective of the evaluation is to improve the quality, effectiveness and efficiency of the implementation of the Rural Development Programme (RDP) for Åland Islands for the period 2014-2020. The Programme aims to contribute to smart, sustainable economic development that focuses on productivity and environmental sustainability ensuring Åland Islands as an attractive rural region with an active agricultural industry. The RDP for Åland Islands has a total budget of 58.5 million EUR, of which the European Union co-funding is 20.7 million EUR.

As an introductory chapter, Chapter 2 describes the context, purpose and methodology of the evaluation. The RPD for Åland Islands focuses on 5 out of the 6 priorities developed by the European Union. Most emphasis and resources are placed on priority 4, *to restore, preserve and improve ecosystems related to agriculture and forestry*.

Chapter 3 describes the financial implementation of the Rural development programme (RDP) based on the information in the administrative system as of 31.12.2018. The chapter also presents the distribution of funds within the programme as well as the target indicators for the priorities. The analysis of the financial implementation is compared with the established indicators and their target levels.

Chapter 4 presents the analysis of the agricultural sector's development over the past ten years on Åland Islands. The chapter states that the total farming land area has remained the same while the number of farmers has continued to decrease. The rate and speed of this structural change differ between different production branches but also between different farm sizes. The largest decrease in number of farms is the smaller farms.

The following chapters, 5 and 6, present and evaluate the programme on the basis of the Commission's joint evaluation questions (CEQ). The established indicators within the programme's intervention logic (T) as well as effect (I) and context (CCI) indicators are used to make assessments.

Chapter 7 presents the conclusions of the evaluation divided in overarching conclusions and conclusions per priority. The assessment results are also presented in relation to the European Union's overall objectives. In this section it is described how the overall analysis of the implementation of the programme, the financial implementation and the target indicators show that the RDP is proceeding well, after the initial delays and technical challenges. The assessment show that the prospects of achieving many of the set objectives in the different focus areas are good.

In Chapter 8 recommendations are given on how the RDP can be focused during the last part of the programme period. This regards both recommendations placed under each priority and recommendations connected to the overall objectives of the European Union. The main recommendations are summarised in the following paragraphs.

Priority 1: The evaluators recommend improving the dissemination of information regarding opportunities to farm-specific counselling and lifelong learning through advisory measures. At present only 6 initiatives on 6 farms have been implemented. Although these are seen as well executed, an increase in these services could not only increase competence, enable innovation but also create opportunities for important networks between farmers. The new methodology that was implemented

from the EU in the new programme period 2014-2020 has an ambition to link research closer to rural sectors and apply a more holistic approach to the image of rural areas and its relation to surrounding areas (ÅSUB, 2017: 23).

Priority 2: In summary, the assessment show that farms that have received support from the RDP have been modernized. It is therefore recommended to continue the efforts to increase productivity in order to improve results per individual work effort. To increase the degree of refinement and continue the support for increased market adaptation and market diversification are also recommended to strengthen income development and productivity. Against the backdrop of risk profiling and vulnerability within the industry, priority should also be given to increased diversification of production both within the agricultural businesses and on Åland Islands in general.

Priority 3: The investment support from the RDP have primarily been allocated to businesses with little connection to local and regional primary produce. To increase the positive impacts for the agricultural businesses within the RDP area, businesses and value chains with local products could be further promoted. The evaluators have also identified opportunities for strengthened cooperation within the agricultural production. For example, increased cooperation between different types of agrobusinesses as well as cooperation with other sectors such as restaurants, accommodation facilities, and public sector. Such cooperation can have positive effects as it can open new markets, increase diversification and thereby decrease risks.

Priority 4: Regarding priority 4, the priority with most money allocated, it is established that a large number of farmers have received funding to work with measures on sustainable use of natural resources. How big impact the programme has had in comparison to other influencing factors is however difficult to say due to high impact from external factors on the environment (primarily climate and weather factors such as storms and droughts). The evaluation show that work on this priority is clearly underway, but more efforts is needed to achieve the target goals for the focus areas. Continued support for transition to organic farming and continued organic farming can give positive effects on the priority as a whole. It can also have positive impacts on the Åland environment, especially concerning biodiversity. It does, however, depend on how the organic production is performed. Grazing on semi-natural pastures is also crucial for the Åland biodiversity. Information on water usage within agriculture is important to be able to plan and work proactively in times of droughts. It is recommended that collection of data regarding water use must be improved, and that the farmers share the amount and location of water usage with the public authorities. The evaluators also recommend that the proposals created by the crisis group, set up during the 2018 drought, be dealt with promptly by the regional government. To avoid negative impacts on the water quality the evaluators recommend continuing to monitor the water quality on Åland islands, and to use this monitoring data for targeted farm-specific counselling. Based on statistics, risks of farmland erosion are higher in some areas

than others. Although relatively low compared to some other European areas, it is recommended to continue to promote to the farmers to apply for the funds available. This as the activities have positive effects also for climate adaptation and mitigation.

Priority 6: The Leader initiative in Åland Islands has during the last 1-2 years undergone a positive development with a large inflow of projects, high activity and good progress in relation to the implementation goals. There is no need for any larger changes in the programme organisation nor in the way in which the Leader Åland within the RDP is implemented.

Regarding the overall objectives of the European Union it is difficult to make assessments and draw conclusions because of the relatively coarse indicators and lack of data. Several of the European Union's objectives have not been prioritized in the RDP. Examples of this is the degree of rural poverty, which has decreased in Åland Islands since 2012 but is not an outspoken priority in the RDP. Further, calculations provided for CEQ22-30 (see chapter 6) show that EU funding within the framework of Åland Islands' RDP has had little impact on the macroeconomy, labour market and population structures, as well as the overall employment rate in Åland Islands. The evaluation of the programme has neither been able to identify any major specific innovations or innovative processes, models and technologies as a result of the RDP. Importantly, however, the RDP have had positive effects on the rural industries, in particular agriculture (plant cultivation and husbandry).

As the implementation of the programme generally proceeds well and the degree of realization within most of the focus areas is good, it should be possible to place more emphasis on the Commission's thematic objectives during the last part of the programme period. Through greater focus on knowledge-based and innovative development, competitiveness and restructuring measures, as well as sustainable use of resources from both ecological and social perspectives, the long-term effects of the programme can be strengthened.

2 Uppdragets sammanhang, syfte och metodik

2.1 Ålands landsbygdsutvecklingsprogram 2014-2020

I linje med den europeiska jordbruks- och landsbygdspolitiken har den åländska jordbruks- och landsbygdspolitiken en inriktning mot att stimulera mer miljövänligt jordbruk, mer hållbara jordbruksmetoder och landsbygdsutveckling (Grashof-Bokdam mfl. 2017; Hodge mfl. 2015).

Ålands landsbygdsutvecklingsprogram (LBU) 2014-2020 har som övergripande målsättning att bidra till en hållbar ekonomisk och smart utveckling som fokuserar på produktivitet och miljömässig hållbarhet och skall ge lönsamma och livskraftiga lantbruksföretag, ett aktivt lantbruk och en attraktiv landsbygd. Dessa mål, fokusområden och åtgärder är nära kopplade till de målsättningar och prioriteringar som finns för EU:s landsbygdspolitik, det vill säga uppdelningen i två olika pelare: en för inkomst och marknadsanpassningsstöd och en för stöd till landsbygdsutveckling. För att uppnå målen finansieras aktiviteter inom fem prioriteringsområden (Ålands landskapsregering, 2017, s.96).

Programmet har 58,5 miljoner euro (55,5 miljoner delfinansierat av EU samt 3,1 miljoner ytterligare nationell finansiering). Programmet omfattar 5 av EU:s 6 unionsprioriteringar med övergripande målsättning att bidra till en hållbar ekonomisk och smart utveckling som fokuserar på produktivitet och miljömässig hållbarhet samt bidra till mer lönsamma och livskraftiga lantbruksföretag och ett aktivt lantbruk och landsbygd. En förteckning över landsbygdsutvecklingens prioriteringar, fokusområden och åtgärder återfinns i bilaga 1. Unionsprioritering 5, *Främja resurseffektivitet och stödja övergången till en koldioxidsnål och klimattålig ekonomi inom jordbruks-, livsmedels- och skogsbrukssektorn*, omfattas inte direkt av programmet eftersom den SWOT-analys som gjordes framlade att konkurrenskraft, vattenkvalitet och biologisk mångfald är en högre prioritet samt att prioritering 5 är kapitalintensiv och skulle kräva huvuddelen av resurserna (Ålands landskapsregering, 2017).

Ålands landsbygdsprogram har särskilt fokus på prioritering nummer 4: *Återställa, bevara och förbättra ekosystem som är relaterade till jord- och skogsbruk*. Man uppskattar att ca 72 procent av Ålands jordbruksmark kommer att inbegripas av avtal om miljö- och klimatvänligt jordbruk. Ytterligare målsatta insatser är att ca 150 personer ska få utbildning, 14 procent av alla gårdar ska få ersättningsstöd och 4 procent av gårdarna ska få stöd för unga jordbrukare som etablerar sig. Genom programmet LEADER (Lokalt ledd utveckling) kommer man även jobba för att främja social delaktighet, fattigdomsbekämpning och ekonomisk utveckling på landsbygden.

2.2 Utvärderingens syfte

Syftet med den här utvärderingen som genomförs under landsbygdsutvecklingsprogrammets (LBU) gång är att förbättra kvalitet, effektivitet och måluppfyllelse vad gäller genomförandet. Syftet är också att utvärderingsresultaten skall ge värdefull information inför planering och genomförande av framtida landsbygdsutvecklingspolitik. Utvärderingen skall bidra till ett bättre riktat stöd för landsbygdsutvecklingen inom ramen för programmet och stödja en gemensam läroprocess med avseende på övervakning och utvärdering.

2.3 Utvärderingens fokus

Baserat på EU:s riktlinjer (Europeiska kommissionen, 2018a; Europeiska kommissionen, 2018b) och på LBU-programmets interna logik visar nedanstående tabell 1 interventionslogiken i LBU programmet för Åland 2014-2020 och hur det utvärderas i föreliggande rapport.

Tabellen visar att av sex unionsprioriteringar är det fem som är primära för det åländska landsbygdsprogrammet (P1, P2, P3, P4, P6). För de primära prioriteringarna har ett antal fokusområden (1A-6C) och åtgärder (Measures, förkortas M) valts (se bilaga 1). För att implementera varje åtgärd har medel gjorts tillgängliga.

För att följa upp programmet internt har ett antal utfalls- och/eller resultatindikatorer valts (T1-23). Programmets prioriteringar, fokusområden, åtgärder, medelstilldelning och indikatorer har valts ut genom en SWOT-analys i samband med framtagandet av programmet. Programmet har fastställts av Ålands landskapsregering.

Tabellen visar också hur programmet utvärderas i föreliggande rapport. Den interna logiken i programmet utvärderas genom utvärderingsfrågorna CEQ1-18 och effektindikatorerna I.1-I.16 (se bilaga 1). Utvärderingen fokuserar på de primära prioriteringarna och de fokusområden som valts. Dessa är i tabellen vita.

Tabell 1. Interventionslogiken i LBU programmet för Åland 2014-2020 och vad som fokuseras i föreliggande rapport

Prioriteringar för Ålands LBU-program 2014-2020	Fokusområden	Åtgärder för att uppfylla prioritering	Utfalls och resultat indikatorer inom program	Utvärderingen av programmet	CEQ1-18	Effektindikatorer och kontextindikatorer från EU:s riktlinjer
P1	1A	M01	T1		CEQ1	-
	1B	M02	T3		CEQ2	
	1C				CEQ3	
P2	2A	M01 M02	T4		CEQ4	I.01 CCI 26
	2B	M04 M06	T5		CEQ5	I.02, I.03 CCI 17,22,23
P3	3A	M04	T-AX01		CEQ6	I.01 I.02 I.03
	3B				CEQ7	
P4	4A	M02 M10 M11 M13	T9		CEQ8	CCI 34 I.07 CCI 35 I.08 I.09
	4B		T10		CEQ9	I.10 I.11 CCI 40
	4C		T12		CEQ10	I.12 CCI 41 I.13
P5	Baserat på SWOT-analys ingen primär prioritering	-	-		CEQ11	-
					CEQ12	
					CEQ13	
					CEQ14	
					CEQ15	
P6	6A	M19	T21		CEQ16	I.14, CCI 5,6,7,10,11
	6B		T22		CEQ17	I.15 CCI 1,2,3,8,10
	6C		T23	CEQ18	I.16	

Källa: egen bearbetning. Vita celler = prioritet inom den logiska strukturen för Ålands LBU-program 2014-2020. Grå celler = ingen prioritet inom den logiska strukturen för Ålands LBU-program 2014-2020. De grå cellerna fokuseras inte inom ramen för utvärderingen

Inom LBU-programmet finns även tre övergripande mål som ska tillgodoses genom följande logik:

Mål Miljö: Behov som identifierats i socioekonomisk analys och SWOT ska täckas av åtgärder inom prioritet 1 (Fokusområde 1B), prioritet 4 (Fokusområde 4A, 4B, 4C), prioritet 6 (Fokusområde 6B) (enligt s.65-67 i LBU-programmet)

Mål Begränsning av och anpassning till klimatförändringar: Behov som identifierats i socioekonomisk analys och SWOT ska täckas av åtgärder inom prioritet 1 (Fokusområde 1B), prioritet 4 (Fokusområde 4C), prioritet 6: (Fokusområde 6B) (enligt s.65-67 i LBU-programmet)

Mål Innovation: Behov som identifierats i socioekonomisk analys och SWOT ska täckas av åtgärder inom prioritet 1 (Fokusområde 1A, 1B), prioritet 2 (fokusområde 2A), prioritet 6 (fokusområde 6B) (enligt s.65-67 i LBU-programmet)

Dessa övergripande mål – samt andra EU övergripande mål - utvärderas genom CEQ19-30. Dessa presenteras i kapitel 6.

Kommissionen har även lyft fram tematiska mål för de europeiska landsbygdsutvecklingsprogrammen. De tematiska målen knyter nära an till kommissionens generella utvärderingsfrågor, och då särskilt frågorna till de övergripande unionsprioriteringarna. Av Tabell 2 framgår att de största resurserna inom det åländska LBU-programmet riktas till miljömålen "Att främja anpassning, riskförebyggande och riskhantering i samband med klimatförändringar" samt "Att skydda miljön och främja en hållbar användning av resurser."

Tabell 2. Finansieringstabell efter tematiskt mål

	Totalt EJFLU
1. Att stärka forskning, teknisk utveckling och innovation	87 600
2. Att öka tillgången till, användningen av och kvaliteten på informations- och kommunikationsteknik	0
3. Att öka konkurrenskraften hos små och medelstora företag, inom jordbruket (för EJFLU) samt inom fiske och vattenbruk (för EHFF)	3 797 066
4. Att stödja övergången till en koldioxidsnål ekonomi inom alla sektorer	0
5. Att främja anpassning, riskförebyggande och riskhantering i samband med klimatförändringar	7 620 542
6. Att skydda miljön och främja en hållbar användning av resurser	7 620 542
7. Att främja hållbara transporter och få bort flaskhalsar i viktig nätinfrastuktur	0
8. Att främja hållbar och kvalitativ sysselsättning och arbetskraftens rörlighet	0
9. Att främja social integrering och bekämpa fattigdom och diskriminering	1 068 600
10. Att investera i utbildning, vidareutbildning och yrkesutbildning för färdigheter och livslångt lärande	40 150
11. Att förbättra den institutionella kapacitet och effektiviteten hos den offentliga förvaltningen	0
Tekniskt stöd	474 500
Totalt	20 709 000

2.4 Utvärderingens metod

Utvärderingen av det åländska landsbygdsprogrammet 2014-2020 tar sats i årliga utvärderingsrapporter. Utvärderingen är en så kallad teoribaserad utvärdering (Theory-based evaluation) som primärt syftar till att analysera frågor kring *varför*, *hur* och *under vilka förutsättningar* policies och program orsakar avsedda eller observerade resultat och effekter. I EU-kommissionens styrdokument lyfts teoribaserad utvärdering som ett angreppssätt för att utforska och förstå mekanismerna bakom förväntade policyresultat och jämföra dessa med faktiska

resultat (Europeiska kommissionen, 2018a).

LBU-programmet täcker ekonomiska, sociala och miljömässiga aspekter som behöver analyseras på olika sätt (Europeiska kommissionen 2018a, Europeiska kommissionen 2018b). I utvärderingen används därför både kvantitativa och kvalitativa metoder och underlag för att besvara EU:s gemensamma utvärderingsfrågor (CEQ1-18, CEQ 19-21, CEQ 22-30). Primärt för föreliggande rapport är statistiska underlag i form av utdrag från de elektroniska ansökningssystemen Hyrrä och Stöd tillämpningen för arealstöden, samt från åländska, finländska och europeiska statistikbyråer. Utgångspunkten har varit att i första hand använda data för Åland om det finns, eftersom insatserna är så pass små att de har begränsade effekter på nationell nivå. Det har inneburit att vi i många fall har beräknat fram nyckeltal och effektindikatorer. Om specifika data inte funnits för programregionen har uppgifter för Finland använts om de har relevans. Indikatorerna för programmet utgör också ett viktigt underlag för bedömningarna av programmets effekter. Även strategiska och styrande dokument och intervjuer med tjänstepersoner på landskapsregeringen, projektkoordinator och andra personer engagerade inom Leader Åland, aktörer inom landsbygdsutveckling på Åland, stödmottagare, samt lantbruks- och förädlingsföretagare har använts. Som undersökningsmetod för målgruppen mottagare av projektstöd och investeringsstöden valdes telefonintervjuer för att få en djupare förståelse av stödets sammanhang och verkningar. Urvalet bland stödmottagarna omfattar 55-100 procent av de slutförda projekten/investeringarna för varje åtgärd, då urvalet viktats med beviljade medel. Urvalet representerade 20 olika stödmottagare och 35 insatser, Tabell 3.

Tabell 3. Urval för intervjuer efter delåtgärd

Delåtgärder	Totalt Urvalsandel,	
	slutförda projekt	beviljade medel (%)
1.1 Kunskapsöverföring och informationsåtgärder- stöd till yrkesutbildning, kompetensutvecklingsåtgärder	5	55
2.1 Rådgivning	6	100
4.1 Jordbruksinvestering	44	59
4.2 Stöd till investeringar i bearbetning/marknadsföring och/eller utveckling av jordbruksprodukter	11	76
6.1 Jordbruks- och affärsutveckling	11	55

För analys av underlag och data används kontrafaktisk analys (Europeiska kommissionen, 2018a, s.14-). Det betyder att betydelsen av programmet undersöks: vilka resultat och effekter har programmet bidragit till? Vad skulle hänt utan programmet? Statistik, intervjuer och individbaserad företags/gårdsdata samt analys med hjälp av en allmän jämviktsmodell (CGE-modell) för Åland¹ ligger till grund för den kontrafaktiska analysen. För tolkning av de resultat som den kontrafaktiska analysen bidrar med används ovannämnda intervjuer och erfarenheter om utveckling från andra nordiska och europeiska länder (Europeiska kommissionen 2018a, s.23-). I fokus har varit att kunna särskilja programinsatsernas effekter från eventuella externa effekter, såsom mjölkkrisen som var ett resultat av

¹ Modellens första version är dokumenterad i Kinnunen, 2005.

internationella händelser och den extrema torkan som drabbade programregionen 2018.

Metod per unionsprioritet för landsbygdsutveckling

Unionsprioritering 1 har ingen primär tilldelning i programmet. Bedömningarna av prioritet 1 grundar sig främst på de metoder som tillämpas inom de prioriteter som har primär tilldelning. Utvärderingens huvudmetoder utgör här intervjuer med stödmottagare, genomgång av projektbeskrivningar, de fastställda indikatorerna samt intervjuer med aktörer och experter inom landsbygdsprogrammets genomförande. De olika informationskällorna vägs samman för slutbedömning och slutsatser.

Utvärderingen av unionsprioritering 2 grundar sig i första hand på projektinformation, dvs projektbeskrivningar och en omfattande survey till stödmottagarna. Projektinformationen kompletteras med statistik om utvecklingen av jordbruket inom programområdet samt intervju med genomförandeorganisationen för att bedöma projektinformationen. Den gårdsspecifika informationen om ekonomi etc som finns tillgänglig sträcker sig endast fram till år 2016 varför dessa inte kan användas för att värdera programinsatserna i sin helhet. I värderingen har särskild fokus lagts på att särskilja externa effekter såsom den extrema torka som drabbade programområdet 2018.

För unionsprioritering 3 är de kvantitativa analyserna av indikatorerna, statistik och företagsdata bärande. De kvantitativa angreppssätten kompletteras med analys av projektdata i projektregistren samt intervjuer med representanter för genomförandeorganisationen och stödmottagare. Även information från de fokusgruppsintervjuer som genomfördes 2017 används.

Utvärderingen av unionsprioritering 4 baseras på data insamlat från Stödtillämpningen som är det integrerade administrationssystemet för de arealbaserade stöden. Information är skickad från landskapsregeringen i email. Denna information används för att besvara resultat- och utfallsindikatorerna. Effekt- och kontextindikatorerna har besvarats genom data från olika åländska, finska och europeiska källor, bland annat Eurostat, LUKE och ÅSUB. Kvalitativ information och tolkningar av materialet har även försetts av utvärderingsteamet samt olika miljöexperter på Åland och i Finland.

Unionsprioritering 5 omfattas inte av utvärderingen av programmet.

Utvärderingen av unionsprioritering 6 och Leader baseras på den senast reviderade versionen av LAG-strategin, LAG-projektansökningarna, LAG-sekretariatets poängsatta värderingar av ansökningarna, projektens egna aktivitets- och resultatredovisningar samt de olika sammanställningar av projektinformationen som erhållits från LAG-sekretariatet. Därtill har intervjuer gjorts med representanter för LAG-sekretariatet och landskapsregeringen samt med ett urval

projektansvariga. Kontextindikatorerna CCI 1, 2, 8, och 10 analyseras i den generella genomgången av programområdets utveckling. De projekt inom den åländska Leader-strategin som finansieras av havs- och fiskerifonden ingår inte i utvärderingen.

Metoder för de övergripande unionsprioriteringarna

För att besvara utvärderingsfrågorna för de övergripande unionsprioriteringarna sammanfattas analyserna som använts för att svara på utvärderingsfrågorna för de enskilda fokusområdena under varje prioritet. Det innebär att parallellt med mål- och effektindikatorerna och statistiken analyseras projektaktiviteten och stödansökningarna, intervjuer med stödmottagare, genomförandeorganisation och experter. Resultaten av de olika metoderna jämförs och värderas mot varandra genom så kallad triangulering.

Dessa metoder kompletteras för utvärderingsfrågorna 22, 25 och 29 med en analys med hjälp av en allmän jämviktsmodell (CGE). Denna modell har använts för att simulera utvecklingen från 2015 och fram till programperiodens slut (2020) med avseende på befolkning, sysselsättning och ett antal makroekonomiska indikatorer (BNP, extern handel, efterfrågan). Modellen innehåller 19 olika branscher varav tre tillhör jordbruksnäringen, nämligen växtodling, animalisk produktion och trädgårdsproduktion. Branschen livsmedelsindustri ingår också.

Modellen omfattar en demografisk modul med 96 ålderskohorter vilka i sin tur samspelar med den ekonomiska delen av modellen genom flyttningsrörelsen som reagerar på förändringar inom arbetsmarknaden. Befolkningens arbetsmarknadsdeltagande varierar enligt kön och ålder. Varje ålderskohort/köns arbetsmarknadsdeltagande reagerar även på förändringar i löner och arbetslöshet. CGE-modellen har en inkomstfördelningsmodul där samtliga åländska hushåll 2016 ingår. Den kan därför även användas för att simulera utvecklingen av hushållsinkomsterna i relation till den s.k. fattigdomsgränsen (60 % av medianhushållets nettoinkomster (enligt beskattningen) per konsumtionsenhet, OECDs definition). Modellens förändringar i kapital- och löneinkomsterna samt i olika transfereringar används i mikrosimuleringen. Utvecklingen av jordbrukets kapitalintäkter följs separat. Åldersstrukturens och befolkningstalets utveckling påverkar viktningen av hushållen.

De olika modellsimuleringarna är konstruerade i syfte att svara på följande övergripande utvärderingsfråga:

Vad hade hänt med de i modellen ingående variablerna om det inom ramen för det åländska LBU-programmet utbetalade EU-stödet hade uteblivit²?

För att besvara den frågan körs modellen dels i form av ett "status quo" (bas-) scenario som indikerar utvecklingen av de ingående variablerna med bibehållet EU-stöd till LBU-programmet, och dels ett alternativscenario med samma utveckling i övrigt men där EU-stödet är exkluderat från modellkörningen. Det bör observeras

² Modellsimuleringarna utgår samtidigt från att LBU-programmets EU-finansierade stödåtgärder är oförändrade för resten av Unionen.

att modellresultaten gäller effekterna av utifrån tillkommande offentliga medel, alltså EU-finansieringen. Den nationella finansieringsandelen inkluderas således inte. Vid en hypotetisk nedläggning av det åländska LBU-programmet skulle nämligen de frigjorda offentliga medlen sannolikt användas för ett eget (nationellt finansierat) landsbygdsstöd av liknande slag.

2.5 Jämförelse av det åländska programmet med övriga LBU-program i Europa

Europeiska Unionens jordbruks- och landsbygdspolitik är uppdelad i två pelare. Den första pelaren utgörs av direktstöd och marknadsåtgärder och finansieras helt av EU. Den andra pelaren är landsbygdsprogrammen som medfinansieras av medlemsländerna och innefattar åtgärder och ersättningar framtaget av varje enskilt land eller region.

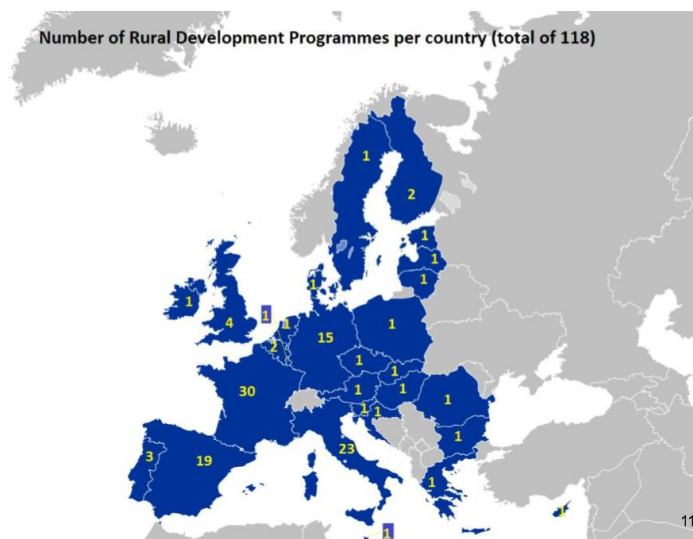
Den senaste 7-årsperioden för programmen varar mellan 2014-2020 och innefattar 118 program i de 28 medlemsländerna (se Figur 1). Självstyrande regioner har sina egna program vilket innebär att Frankrike tex har 30 program och Tyskland 15 stycken. Även om programmen är framtagna av varje enskilt land eller region så utgår alla från EU:s 6 framtagna unionsprioriteringar och tillhörande 18 fokusområden. (European Network for Rural Development, 2019). Förändringar från programperioden mellan 2007-2013 och det nuvarande är att tre nya unionsprioriteringar har inkluderats, anpassning till och lindring av klimatförändring, kunskapsöverföring och innovation och bekämpning av fattigdom och social utslagning på landsbygden. Man har också infört en ny metodik för att knyta forskning närmare landsbygdens sektorer samt tillämpat ett mer holistiskt perspektiv i bilden av landsbygden och dess relationen till omgivande områden (ÅSUB, 2017:23). Åland är en av de självstyrande regioner som har ett eget landsbygdsprogram.

De flesta nordiska och nordeuropeiska landsbygdsprogram, till exempel det svenska, danska och finska, har precis som Åland med relativt stor marginal störst budget allokerad till prioritering 4. Till skillnad från Åland har både det svenska och finska landsbygdsprogrammet åtgärder som stödjer prioritering 5 om att *Främja resurseffektivitet och stödja övergången till en koldioxidsnål och klimattålig ekonomi inom jordbruks-, livsmedels- och skogsbrukssektorn*. Det ska dock konstateras att prioritering 5 har låg prioritet även inom det finska och svenska programmet med endast 1,56 procent av totalbudgeten i Sverige och 1,82 procent i Finland. Detta kan jämföras med prioritering 4 som i Sverige har 60,39 procent av budgeten respektive 66,53 procent i Finland. I Sverige har man enbart fokuserat på delprioriteringarna 5c och 5d om förnybara energikällor och minskning av utsläpp av växthusgaser och ammoniak från jordbruket medan man i Finland har med alla 5 delprioriteringar förutom 5a som fokuserar på effektivisering av vattenanvändning. (Europeiska kommissionen, 2019a, 2019b, 2019c, 2019d)

Det finska fastlandet och Åland har liknande utmaningar i form av kyligt klimat

och karg jordmån med miljömässiga utmaningar kring övergödning av vattendrag, försämrade naturliga livsmiljöer och minskat antal arter. (Europeiska kommissionen, 2019a, 2019b, 2019c, 2019d) Till skillnad från Finland består 88 procent av Ålands areal av vatten och av 6 700 öar, och även om skärgården och dess natur är ett kännetecken som bidrar till Ålands attraktionskraft är det också i skärgårdsklimatet som många utmaningar förekommer (Ålands landskapsregering, 2017).

Figur 1. Antal LBU-program i Europa.

Källa: Europeiska kommissionen

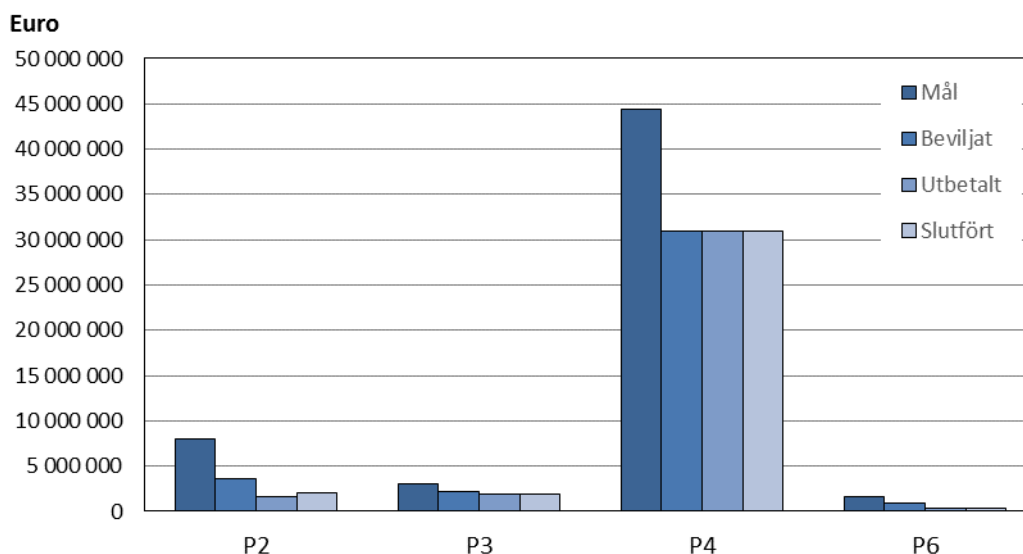
3 Finansiellt genomförande och indikatoruppföljning

Observera att samtliga uppgifter om genomförande är preliminära, uppgifterna för 2018 kan ännu justeras av programorganisationen. Rapporten omfattar uppgifter som hunnit bli införda i uppföljningssystemen i början på februari 2019 och omfattar situationen per 31.12.2018.

3.1 Finansiellt genomförande

De planerade utgifterna för programmet är ca 58,5 miljoner euro (55,5 miljoner delfinansierat av EU samt 3,1 miljoner ytterligare nationell finansiering). De primära unionsprioriteringarna i programmet är *Förbättra jordbruksföretagens livskraft och konkurrenskraften inom alla typer av jordbruk i alla regioner och främja innovativ jordbruksteknik och hållbar skogsförvaltning (P2), Främja livsmedelskedjans organisation, inklusive bearbetning och saluföring av jordbruksprodukter, djurskydd och riskhantering inom jordbruket (P3), Återställa, bevara och förbättra de ekosystem som har koppling till jord- och skogsbruk (P4) samt Främja social inkludering, fattigdomsbekämpning och ekonomisk utveckling i landsbygdsområden (P6)* (se Figur 2).

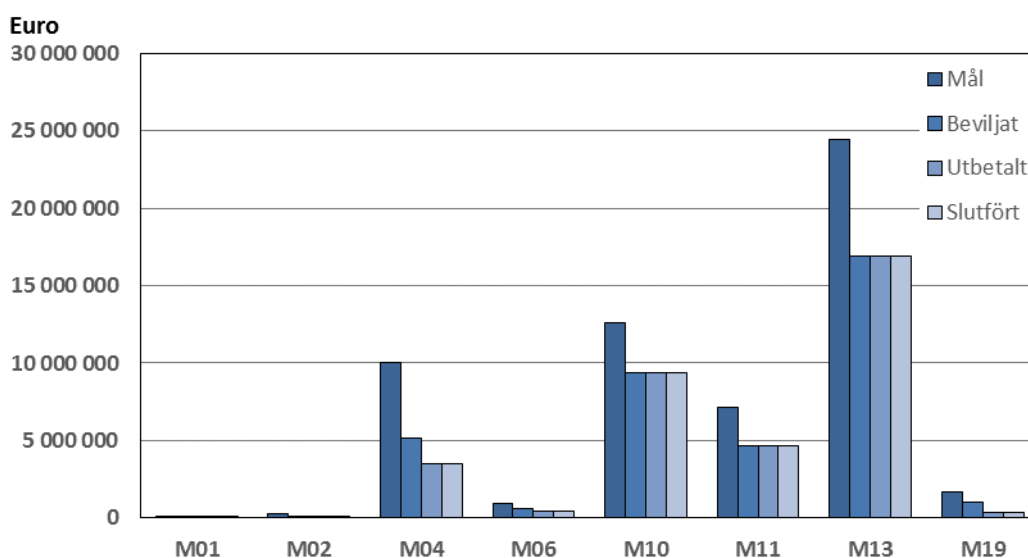
Figur 2. Finansieringsmål, beviljad och slutförd offentlig finansiering för programmets unionsprioriteringar.³

De primära unionsprioriteringarna är fördelade mellan åtta åtgärder samt tekniskt stöd för programmets genomförande (se Figur 3). De tre största åtgärderna står tillsammans för cirka 85 procent av programmets budget. Inkluderat de helt nationellt finansierade delarna (så kallade top-ups) är den största åtgärden *Stöd till områden med naturliga eller andra särskilda begränsningar (M13)*, vilken får 24,5

miljoner euro. *Miljö- och klimatvänligt jordbruk* (M10) får 12,6 miljoner euro och *Investeringar i fysiska tillgångar* (M04) får 10,0 miljoner euro (inkl. nationellt finansierad del). *Stöd för ekologiskt jordbruk* (M11) får 7,3 miljoner euro (inkl. nationellt finansierad del), medan 1,6 miljoner går till stöd för *LEADER-programmets genomförande* (M19) och 0,9 miljoner till åtgärden *Jordbruks- och affärsutveckling* (M06). De minsta åtgärderna är *rådgivningstjänster samt företagslednings- och avbyttjänster* (M02) (0,2 miljoner euro) samt *kunskapsöverförings- och informationsåtgärder* (M01) (0,1 miljoner euro). Utöver dessa åtgärder budgeteras 1,3 miljoner euro för tekniskt stöd.

Figur 3. Finansieringsmål, beviljad, utbetald och slutförd offentlig finansiering för programmets åtgärder.⁴

Utöver arealstöden (M10, M11, M13) har beviljandet av medel fortsatt även inom övriga åtgärder under året. De beviljade medlen inom M04, M06, M19 har nått upp till drygt 54 procent av den totala målsättningen för programperioden. Även inom åtgärderna M01 och M02 har medel nu beviljats, men förverkligandet är fortfarande rätt lågt trots relativt liten budget för åtgärderna.

Sammanlagt har det beviljats investeringsstöd motsvarande ca 5,2 miljoner euro (ca 2,9 miljoner till jordbruksföretag och ca 2,3 miljoner till livsmedelsförädling). Stöd gällande jordbruks- och affärsutveckling har beviljats för ca 0,6 miljoner euro. Cirka 1 miljoner har beviljats inom LEADER (M19). Stöd till kunskapsöverföring, information samt rådgivning (M01, M02) har sammanlagt beviljats för drygt 60 000 euro.

⁴ Ett projektstöd anses slutfört då den sista delen av stödet är utbetalt. Arealstöden M10, M11, M13 är utformade så att utbetalningarna grundas på en annan typ av beslut än de som gäller för de andra stödåtgärdernas projektstöd. Jordbrukarnas årliga stöd är beroende av odlad gröda och areal. De beviljade medlen för dessa åtgärder är därför här likställda med de slutförda. I siffrorna ingår även förlängda arealstöd från den förra programperioden som betalats med medel från det nuvarande programmet.

Arealstöden som hittills utbetalats fördelar sig som följer: 9,3 miljoner euro via M10, 4,7 miljoner euro via M11 samt 16,9 miljoner via M13.

Förutom den huvudsakliga unionsprioriteten kan flera av insatserna inom programmet även bidra till målen för andra prioriteringar eller fokusområden *sekundärt*. De utbetalda stödets bidrag till sekundära prioriteringar är som följer: ca 45 000 euro till prioritet 1 (Främja kunskapsöverföring och innovation inom jordbruk och skogsbruk och på landsbygden), ca 7,3 miljoner euro inom prioritet 5 (Främja resurseffektivitet och stödja övergången till en koldioxidsnål och klimattålig ekonomi inom jordbruks-, livsmedels- och skogsbrukssektorn), 7,5 miljoner euro inom prioritet fyra (Återställa, bevara och förbättra de ekosystem som har koppling till jord- och skogsbruk), 1,1 miljoner euro inom prioritet 3 (Främja livsmedelskedjans organisation, inklusive bearbetning och saluföring av jordbruksprodukter, djurskydd och riskhantering inom jordbruket) samt 2,3 miljoner inom unionsprioritering 2 (Förbättra jordbruksföretagens livskraft och konkurrenskraften inom alla typer av jordbruk i alla regioner och främja innovativ jordbruksteknik och hållbar skogsförvaltning). Genom de sekundära prioriteringarna kan utbetalningar inom andra prioriteringar indirekt bidra till målsättningar även inom fokusområden och prioriteringar som inte har någon primär tilldelning.

3.2 Investeringsstödet fördelning

De gårdar som fått investeringsstöd utbetalt fördelas på 62 unika insatser, Tabell 4. Bland stödmottagarna finns två kvinnor, 36 män samt fyra icke-fysiska personer. De största investeringsstöden finns inom trädgårdsodling och andra betesdjur. Bland de största projekten här finns t.ex. ladugårdar, ungdjursstall, växthus, olika typer av lager (bl.a. ULO⁵). I tabellen nedan kan man se hur dessa stöd fördelar sig mellan olika gårdsinriktningar och – storlekar.

Tabell 4. Fördelning av investeringsstödet till jordbruket mellan olika inriktningar och gårdsstorlek

Inriktning	Total	Åker-grödor	Trädgårds-växter	Mjölk	Andra permanenta grödor	Andra betesdjur	Blandat (Grödor och produktionsdjur)
Antal insatser	62	10	23	8	6	9	6
Offentliga utgifter (euro)	1 672 915	269 562	447 507	111 253	127 093	638 653	78 846
Gårdsstorlek	Total	<5 Ha	>=5 Ha	>=10 Ha	>=20	>=50 Ha	

⁵ Lager där äpplen kan lagras länge tack vare en låg syrehalt.

			till <10 Ha	till <20 Ha	Ha till <50 Ha		
Antal insatser	62	1	1	8	18	34	
Offentliga utgifter (euro)	1 672 915	7 084	116 244	134 501	812 855	602 232	

Sammanlagt har investeringsprojekt uppgående till cirka 1 912 000 euro slutförts inom livsmedelsindustrin. De projekt som slutförts är bland annat produktionsanläggningar och -maskiner inom lökhantering och mejeriverksamhet, samt utrustning för bryggning av öl till ett nystartat mikrobryggeri. Det enskilt största projektet är byggandet av produktionsanläggning inklusive bryggghus för framställning av burköl, vilket har slutförts med 1,4 miljoner euro i stöd.

3.3 Uppföljningsindikatorer

Programmets förverkligande har fortsatt under 2018, vilket kan avläsas i uppföljningsindikatorerna. Särskilt hög andel av måluppfyllelsen kan noteras för anslutningen till de olika arealstöden inom unionsprioritet 4, men även för Leaders utvecklingsstrategi inom prioritet 6. Nedan följer en uppföljning av målandikatorerna (Tabell 5, infört januari 2019).

Tabell 5. Måluppfyllelse för målandikatorerna efter unionsprioritering och fokusområde enligt rapportering från landskapsregeringen.

Indikatorer P1

Fokus-område	Indikator	Måluppfyllelse	Åtgärder
1A	0,63 % av utgifterna inom ramen för artiklarna 14,15 och 35 i förhållande till programmets totala finansieringsram	0,02 %	M01, M02
1C	Totalt antal deltagare (150 st) som utbildats	279	M01

Indikatorer P2

Fokus-område	Indikator	Måluppfyllelse	Åtgärder
2A	Andel av jordbruksföretag med stöd från ett landsbygdsprogram för investeringar i omstrukturering eller modernisering (13,79 %)	52,5 % av målsättningen (7,24% av jordbruksföretag)	M01, M02, M04
2B	Andel av jordbruksföretag med stöd från ett	63,6 % av målsättningen (2,41% av jordbruksföretag)	M06

	landsbygdsprogram för affärsutveckling/ investeringar för unga jordbrukare (3,79 %)		
--	---	--	--

Indikatorer P4

Fokus-område	Indikator	Måluppfyllelse	Åtgärder
4A	Andel av jordbruksmark som omfattas av åtagande som stöder biologisk mångfald och/eller landskap (24,08 %)	92,7 % av målsättningen (22,32 % av jordbruksmark)	M02, M10, M11, M13
4B	Andel av jordbruksmark som omfattas av åtagande som förbättrar vattenförvaltning (66,42 %)	98,2 % av målsättningen (65,21 % av jordbruksmark)	
4C	Andel av jordbruksmark som omfattas av åtagande för att förbättra markskötsel och/eller förebygga jorderosion (18,67 %)	98,2 % av målsättningen (18,33 % av jordbruksmark)	

Indikatorer P6

Fokus-område	Indikator	Måluppfyllelse	Åtgärder
6A	Arbetsstillfällena som skapats i projekt som får stöd (5 stycken)	-	
6B	100 % av landsbygdsbefolkning som omfattas av lokala utvecklingsstrategier	104 (103) % av målsättningen	M19
6B	Andel av befolkningen som drar nytta av förbättrade tjänster (24,69 %)	46 % av målsättningen (11,32 % av målgruppen)	M19
6B	Arbetsstillfällena som skapats genom projekt som får stöd (Leader) (5 stycken)	-	M19

Den sammantagna analysen av genomförandet av programmet på basen av det finansiella genomförandet och målindikatorerna ger en bild av att programmet, efter de förseningar och tekniska utmaningar som präglade uppstarten, nu förverkligas i god takt.

4 Analys av genomförandets sammanhang på Åland

4.1 Jordbrukets strukturförändring och utveckling

Det åländska jordbruket har fortsatt sin strukturella omvandling under programperioden. Förändringen kännetecknas av en i stort oförändrad total åkerareal som delas av allt färre jordbrukare. Detta innebär att den genomsnittliga jordbrukslägenheten blir allt större. De sju senaste åren fram till 2017 har antalet jordbrukslägenheter minskat med ca 26 procent medan den genomsnittliga åkerarealen ökat från 26 till 34 hektar. Förändringstakten ser olika ut bland olika produktionsinriktningar, och framförallt mellan olika gårdsstorlekar.

Aktiva jordbrukslägenheterna i den minsta kategorin minskar snabbast i antal. Sedan EU-inträdet återstår 14 procent av de aktiva jordbrukslägenheterna i storleksklassen inom 2 och 4,99 hektar. En liknande minskning har även skett under perioden 2010-2017 för lägenheter med fem till tjugo hektar där över 40 procent av lägenheterna har försvunnit. Större gårdar har koncentrerat arealen från dessa nedläggningar, vilket man kan se i det att den enda storlekskategorin som ökat i antal sedan 2010 är gårdar med över 50 hektar jordbruksmark. Den odlade åkerarealen har hållits i det närmaste konstant på 13 700 - 13 900 hektar sedan 2010.

Tabell 6. Aktiva jordbrukslägenheter efter storleksklass 1990–2017

Brukad mark, ha/	1990	2000	2010	2014	2017
Antal	885	667	527	423	391
2- 4,99	181	92	69	29	21
5- 9,99	224	125	94	69	51
10-19,99	287	190	117	85	71
20-29,99	122	100	72	57	50
30-49,99	60	118	103	92	86
50+	11	42	72	91	112

Källa: ÅSUB, Statistikcentralen, Luke

Notera: uppgifterna för 2017 är inte jämförbara med tidigare uppgifter eftersom betesmark ingår i arealen.

Förändringen mot större åkerareal per jordbrukare kan även noteras då man ser på antalet sysselsatta personer med huvudsaklig sysselsättning inom jordbruket. Mellan 2010 och 2017 har antalet personer minskat med ca 22 procent inom jordbruket. Den procentuella förändringen i antalet personer är mindre än antalet jordbrukslägenheter. Detta förklaras i huvudsak av att många av de nerlagda jordbruken sköttes som bisyssla och att dessa marker nu brukas av heltidsjordbrukare och anställda på de större gårdarna.

Gårdsstatistik uppdelad per huvudsaklig produktionsinriktning visar att strukturomvandlingen sett olika ut inom de olika produktionsinriktningarna. Antalet gårdar med mjölk eller spannmål som huvudinriktning har under perioden 2010–2017 minskat med cirka 50 procent. Antalet gårdar som har

frilandsträdgårdsväxter som sin huvudsakliga inriktning har i sin tur minskat med drygt 45 procent. Den minsta procentuella minskningen av antalet gårdar har skett inom inriktningen "övrig växtodling och blandad produktion" (-0,3 %). Däremot kan man för första gången se en liten tillväxt av antalet gårdar med spannmål mellan åren 2015 – 2017 (+0,6 %).

Tabell 7. Jordbrukslägenheter efter huvudproduktionsinriktning

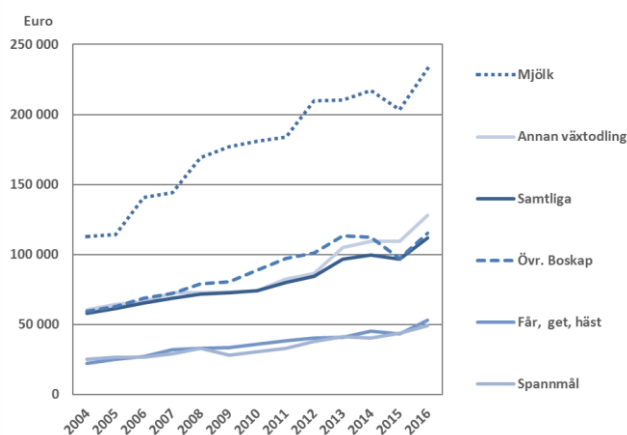
Huvudproduktions- inriktning	2000	2010	2013	2014	2015	2016	2017
Antal lägenheter	713	561	470	449	427	410	403
Djurhållning:	249	194	173	163	157	146	140
mjök	128	53	39	35	35	30	27
övrig boskap	59	68	60	62	59	57	55
svin	5	1	-	-	-	-	1
fjäderfä	8	4	2	2	1	2	2
får, get, hästar, övr.	49	68	72	64	62	57	55
Växtodling och annan produktion	464	367	297	286	270	264	263
spannmål	168	108	55	56	50	53	53
trädgårdsväxter (friland)	130	96	73	64	59	54	52
övrig växtodling och blandad produkt	166	163	169	166	161	157	158

Källa: ÅSUB, LUKE

Ett annat sätt att belysa övergången mot större gårdar som skett är att se på de genomsnittliga intäkterna per gård. I Figur 4 ser man att de genomsnittliga intäkterna har ökat från cirka 70 000 euro till 110 000 euro, mätt i 2016-års priser, mellan 2004 och 2016.⁶ Här kan man även se storleksskillnaden mellan de olika inriktningarna. Mjölkgårdar har i allmänhet klart större verksamheter än övriga inriktningar, med genomsnittliga intäkter över 200 000 euro, medan inriktningarna "spannmål" samt "får, get, häst" har genomsnittliga intäkter kring drygt 50 000 euro. Gårdar med "övrig boskap" eller "annan växtodling" har i genomsnitt cirka 120 000 euro i sammanlagda intäkter och ligger därmed lite över det åländska genomsnittet.

⁶ Bygger på data från LUKE där aktiebolag inte ingår.

Figur 4. Genomsnittliga totala intäkter per företag 2004–2016 (2016-års priser)

Källa: Statistikcentralen 2019, bearbetning av ÅSUB

Som tidigare nämnts är den totala åkerarealen så gott som oförändrad över tid. Fördelningen av markens användning och jordbrukets produktion har dock ändrat i viss mån. Andelen vall har ökat markant under 2000-talet och arealen för fodersäd minskat. Utöver den stora utökningen av vallen är det sockerbetans bortfall⁷ som utgör den stora förändringen. Idag används nästan hälften av åkerarealen för vallodling. Framför allt antalet får, men även nötkreatur har ökat under 2000-talet.

Tabell 8. Användning av åkerarealen 2000-2018

	2000	2010	2014	2015	2016	2017	2018
Procent							
Odlat åkermark totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,7
Vall, åkerbete	30,8	46,9	47,2	46,8	47,9	47,8	49,6
Fodersäd	28,2	16,3	18,6	15,4	17,6	16,7	16,8
Brödsäd	13,2	12,4	14,3	15,1	12,4	14,5	12,4
Oljevaxter	0,2	3,7	1,5	1,7	2,2	1,4	0,7
Sockerbeta	8,1	0,8 ¹⁾	.. ¹⁾	-	.. ¹⁾
Potatis	5,7	6,7	5,3	5,5	5,1	5,8	5,8
Övriga växter	6,6	5,5	7,1	9,0	6,6	6,5	7,3
Träda	7,2	7,7	6,1	6,5	8,1	7,2	8,0

¹⁾Ingår i Övriga växter

Källa: Jord- och skogsbruksministeriet, Luke

Om man istället för att se på åkerarealen granskar de sålda produkterna kan vi notera att det även för dessa skett vissa förändringar under åren.

Potatisproduktionen utmärker sig genom sin varierade mängd mellan åren, år 2016 var ett svagare år gällande försäljning av mängden potatis. Förutom potatis kan vissa positiva trender ses i mängden spannmål.

Köttförsäljningen, som huvudsakligen har avsättning lokalt, har ökat i mängd

⁷ Sockerbetsodlingarna lades ner på Åland då det närmsta sockerbruket på fastlandet stängde och stödsystemet inom EU reformerades.

under år 2017. Ökningen har i det närmaste i sin helhet skett inom nötkött- och fårkött. Försäljningen äpplen har ökat de flesta år under perioden medan försäljningen av flera grönsaker har minskat.

Värdet på de sålda jordbruksprodukterna har totalt sett ökat en aning sedan 2015 om inflationen beaktas. Försäljningsintäkterna från mjölk har varit oförändrade mellan åren 2016 och år 2017 medan produktionen har minskat.

Tabell 9. Lantbruksprodukter, bruttointäkter, 2017-års priser

	2000	2010	2014	2015	2016	2017
Intäkter, 1 000 euro						
Totalt	18 900	19 700	24 300	23 600	24 400	25 800
Jordbruk	13 800	11 500	14 900	14 400	14 100	15 100
Mjök	5 790	6 160	7 530	6 000	6 500	6 500
Nötkött	1 000	1 210	1 530	1 680	1 650	1 880
Svinkött	110	30	15	20	10	0
Fårkött	100	230	340	290	300	300
Fjäderfåkött	1 550	-	-	-	-	0
Vete	610	490	570	680	590	680
Råg	90	80	160	160	130	240
Korn	230	70	210	200	170	160
Havre	250	180	210	140	80	70
Oljevaxter	0	160	100	180	190	130
Socketbeta	2 390	60
Potatis	1 590	2 220	3 550	3 990	3 780	4 240
Övr. jordbruksprod.	30	570	710	850	730	760
Trädgård	5 200	8 200	9 400	9 200	10 300	10 700
Lök	1 520	2 280	2 550	2 250	2 710	2 830
Gurka	190	200	100	60	55	85
Purjo	320	140	180	160	180	180
Kinakål	860	540	300	270	170	170
Äppel	1 090	3 880	4 750	4 850	5 220	5 560
Tomater	50	360	250	160	340	250
Isbergssallat	550	370	300	270	270	205
Övr. frukt och gröns.	580	440	980	1 180	1 300	1 440

Not: Siffrorna är avrundade

Källa: ÅSUB

Sammantaget kan man säga att försäljningsvärdet under det senaste decenniet har återhämtat sig efter nerlagd fjäderfä- och sockerbetsproduktion. Ökning har främst skett inom äppelproduktionen men även inom t.ex. kött, spannmål och potatis.

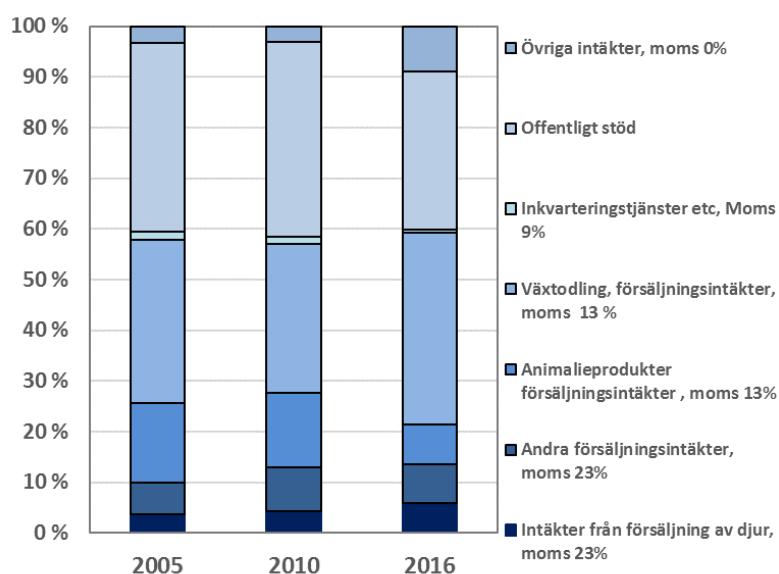
Efter mjölk och äpplen utgör potatis och lök de största produkterna mätt i bruttointäkter för gårdarna.

4.2 Diversifiering och lönsamhet inom lantbruket

Ett av målen i programmet är en diversifiering av lantbruksföretagen. Det finns som vi sett ovan flera olika tendenser som pekar på en ökad produktspecialisering inom

det åländska lantbruket. I *Figur 5* kan vi se tecken som eventuellt kan tyda på att andra inkomster vid sidan av försäljning av jordbruksprodukter har ökat. Intäktsgруппerna "övriga intäkter (moms 0 %)" och "Växtodling, försäljningsintäkter (moms 13 %)" har ökat sina andelar av de totala intäkterna med 6 procentenheter mellan åren 2005 och 2016. Även "intäkter från försäljning av djur (moms 23 %) och andra försäljningsintäkter (moms 23%)" har ökat sin andel med tre respektive två procentenheter. Däremot har både "Animalieprodukter försäljningsintäkter (moms 13%)" och "Offentligt stöd" minskat mellan åren.

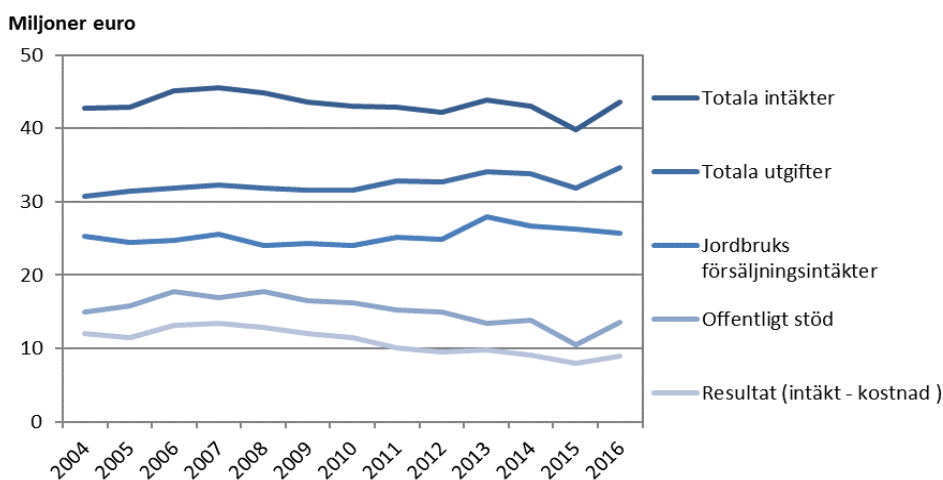
Figur 5. Olika intäktskällors andel av totala intäkterna, enligt bokslut⁸

Källa: Statistikcentralen 2019, bearbetningar ÅSUB.

Jordbrukets resultat ökade 2015-2016. Intäkterna har pendlat under perioden, medan utgifterna har stigit i svag takt. Intäktsökningen förklaras främst av att försäljningsintäkterna inom växtodlingen samt de övriga intäkterna har ökat en aning. Den åländska utvecklingen liknar den inom sektorn i Finland som helhet. Det bör dock framhållas att de senaste uppgifterna om jordbruksföretagens bokslutsuppgifter är från 2016. Det innebär att det kommer att dröja två år innan vi ser den samlade bilden av effekterna av den exceptionella torkan sommaren 2018. Torkan har på många sätt präglat jordbruksföretagens förutsättningar det senaste halvåret.

⁸ Statistiken är baserad på jordbruksföretag, dvs även dödsbon och rörelser som drivs som sammanslutning ingår. I statistiken ingår inte företag i aktieföretagsform.

Figur 6. Jordbruksföretagens intäkter och utgifter 2004–2016, 2016-års priser⁹

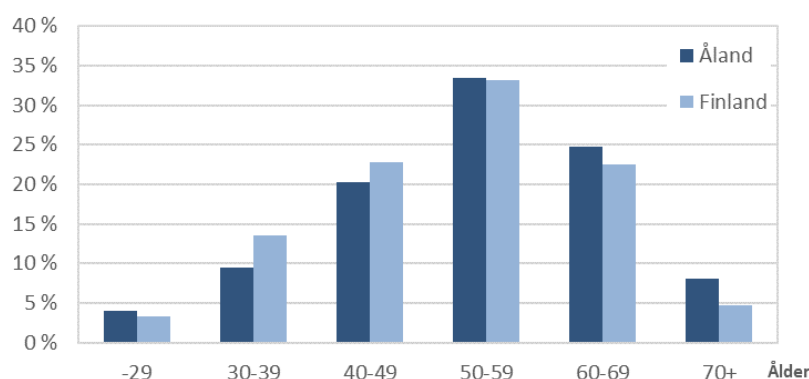
Källa: Statistikcentralen 2019, bearbetning av ÅSUB

4.3 Åldersstrukturen inom lantbruket

År 2017 var medelåldern för de åländska lantbrukarna 54,0 år. Detta innebär att Åland hade den högsta medelåldern av samtliga finska landskap. Medelåldern för hela landet var 52,1 år. I Figur 7 nedan kan man se att de åländska andelarna är lägre än de för hela Finland i samtliga åldersgrupper under 50 år, medan motsatt förhållande gäller för de äldre åldersgrupperna. Som kan ses i

Figur 8 har åldersfördelningen sedan 2010 ytterligare rört sig något mot äldre jordbrukare.

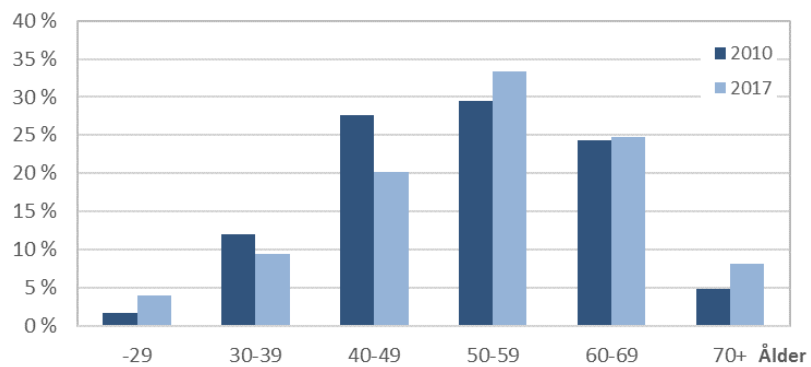
Figur 7. Åldersfördelning för lantbrukare på Åland och i hela Finland 2017

Källa: LUKE, bearbetningar ÅSUB

⁹ Bygger på data från LUKE där aktiebolag inte ingår.

Figur 8. Åldersfördelning för lantbrukare på Åland 2010 och 2017

Källa: LUKE, bearbetningar ÅSUB

5 Svar på utvärderingsfrågor CEQ1-18

I följande kapitel presenteras utvärderingens resultat utifrån den interventionslogik som kan utläsas i tabell 1, kapitel 2. Effekterna av insatserna inom de olika åtgärderna värderas således i första hand under de prioriteringar och fokusområden där åtgärderna har primär tilldelning av resurser inom programmets struktur. Det är således främst inom dess primärt prioriterade områden som bedömningarna kan utmynna i direkta slutsatser och rekommendationer.

5.1 Prioritering 1

Mål med prioritet: Främja kunskapsöverföring och innovation inom jord- och skogsbruk och på landsbygden.

Hela unionsprioriteringen saknar primär tilldelning i det åländska LBU-programmet.

Prioriteringen, som är en horisontell prioritering, är indelad i tre fokusområden, varav två omfattar åtgärder som sekundärt bidrar till prioriteringens mål. Fokusområdet Främja innovation, samarbete och utveckling av kunskap på landsbygden omfattar (1A) åtgärderna Kunskapsöverförings- och informationsåtgärder (M01) och Rådgivningstjänster samt företagslednings- och avbyttjänster (M02).

Fokusområdet Främja livslångt lärande och yrkesutbildning inom jord- och skogsbruk (1C) omfattar också åtgärden Kunskapsöverförings- och informationsåtgärder (M01).

CEQ 1: Fokusområde 1A

”I vilken utsträckning har insatserna inom landsbygdsprogrammet bidragit till innovation, samarbete och utveckling av en kunskapsbas i landsbygdsområden?”

FO 1A har ingen primär tilldelning av finansiering inom Ålands LBU.

Åtgärderna M01 – kunskapsöverförings- och informationsåtgärder (delåtgärd 1.1-stöd till yrkesutbildnings- och kompetensutvecklingsåtgärder), M02- Rådgivningstjänster samt företagslednings- och avbyttjänster (delåtgärd 2.1-stöd till hjälp att anlita rådgivningstjänster) och M19- Stöd till Leader-program för lokalt ledd utveckling bidrar sekundärt till fokusområde 1A.

Sammanlagt 350 000 euro eller 0,63 % av landsbygdsprogrammets planerade offentliga utgifter för M01 och M02 som är programmerade under fokusområde 2 A är därmed en indikator på genomförandet inom detta fokusområde (se även T1 nedan).

Av de åtgärder som sekundärt bidrar till fokusområdet har fem utbildningsinsatser (M01) slutförts med sammanlagt 279 deltagare (målet var 150 deltagare, se CEQ 3). Sammanlagt har dock 11 projekt beviljats medel. För rådgivningsinsatserna (M02) är situationen likartad, sex stödmottagare har fått rådgivning och sammanlagt 18

projekt har fått beslut om beviljning. Inom Leader finns en LAG-grupp och sammantaget 13 projekt har slutförts och totalt 28 projekt har erhållit beslut. Inget av Leader-projekten har dock som mål interregionalt eller transnationellt samarbete.

Allmänna resultatindikatorer:

T1: % av utgifter inom ramen för artiklarna 14, 15 och 35 i förhållande till programmets totala finansieringsram (art. 14, 15 och 35):
0,02 % av målet på 0,63 % av utgifterna inom ramen för artiklarna 14,15 och 35 i förhållande till programmets totala finansieringsram (art. 14, 15 och 35) har slutförts.

Bedömningskriterier:

- LBU-projekt som är innovativa och kunskapsbaserade
- Skapande/etablering av nya operationella grupper
- Olika former av partners som är involverade i EIP (European Innovation Partnerships) grupper.

Bedömning:

Utvärderingen har inte kunnat identifiera några nya direkta innovationer eller innovativa processer som ett resultat av de åtgärder som sekundärt bidrar till fokusområdet. Däremot finns starka element av kunskapsbaserade utbildningsinsatser samt rådgivningsinsatser. Framför allt Ålands hushållningssällskap har etablerats som en utbildningsanordnare med möjligheter att förmedla kunskap från forskare och experter utanför Åland. Som exempel på sådana forskningsbaserade kurser kan nämnas en kurs i kvävetillförsel och markvård i ekologisk odling samt en kurs om förebyggande av parasiter på häst. Även formerna för utbildningsinsatserna har utvecklats så att det ger utrymme för nätverkande och utbyte av erfarenheter mellan kursdeltagarna. Utbildningsinsatserna är dock generellt korta utbildningstillfällen, många endast endagskurser.

Leaderprojekten med fokus på olika typer av kunskapsutveckling är få till antalet. Men i åtminstone något fall har de förutsättningar att ge ett positivt bidrag till en framtida utveckling av nya "kunskapsnischer" inom de åländska landsbygdsnäringarna.

Inom ramen för indikatoruppföljningen finns inte uppgifter om nystartade operationella grupper. Flera av de projekt som slutförts inom de relevanta åtgärderna har dock bidragit till ökat nätverkande inom branschen. Bland dessa kan nämnas utbildningsinsatser inom ekologiskt jordbruk.

Ålands LBU-program tillämpar inte EIP (Se utvärderingsrapporten för programmet från 2017).

Rekommendationer:

Inom ramen för såväl kunskapsöverföring och information som rådgivningstjänsterna finns det utrymme att öka aktiviteterna och i samband med den höjda aktivitetsnivån även ytterligare dra nytta av den forskning och utveckling som sker utanför Åland. Programmet ger goda förutsättningar för att ligga i framkant vad gäller tillämpning av ny kunskap inom jordbruket och landsbygdsutvecklingen även om den småskaliga regionen sätter vissa gränser för att driva direkt innovativt utvecklingsarbete. Inom rådgivningen finns möjligheter att samla flera gårdar för att sprida kostnaderna om externa experter anlitas.

Utvärderarna påminner om att den metodik för att främja relationen mellan forskning och landsbygdsbaserade sektorer, initierad via 'European Innovation Partnerships' (EIPs) kan vara en värdefull möjlighet att framöver tillämpa i implementeringen av landsbygdsutvecklingsprogram även på Åland.

CEQ 2: Fokusområde 1B

"I vilken utsträckning har insatserna inom landsbygdsprogrammet stärkt banden mellan jordbruk, livsmedelsproduktion och skogsbruk samt forskning och innovation, även för att få till stånd förbättrad miljöförvaltning och miljöprestanda?"

Ingen prioritet inom den logiska strukturen för Ålands LBU-program 2014-2020. FO 1A har ingen primär tilldelning av finansiering inom Ålands LBU.

Åtgärderna M01 – kunskapsöverförings- och informationsåtgärder (delåtgärd 1.1-stöd till yrkesutbildnings- och kompetensutvecklingsåtgärder) och M02-Rådgivningstjänster samt företagslednings- och avbyttjänster (delåtgärd 2.1-stöd till hjälp att anlita rådgivningstjänster) bidrar sekundärt till fokusområde 1B.

Bedömningskriterier:

- Långsiktigt samarbete mellan jordbruk, livsmedelsförädling och skogsbruk samt institutioner för forskning och innovation har etablerats.
- Samarbetsaktiviteter mellan jordbruk, livsmedelsförädling och skogsbruk, forskning och innovation med syfte att förbättra miljöledning och prestation har genomförts.

Bedömning:

Eftersom fokusområdet inte omfattas av det åländska programmet har inte några specifika utvärderingsinsatser kunnat göras inom området. Rekommendationen att programmet ger utrymme för ökade insatser inom utbildning och rådgivning samt att det inom ramen för dessa insatser finns goda förutsättningar att ytterligare dra nytta av och etablera samarbete med forskning och utveckling som sker utanför Åland gäller dock även för detta fokusområde.

CEQ 3: Fokusområde 1C

"I vilken utsträckning har insatserna inom landsbygdsprogrammet bidragit till livslångt lärande och yrkesutbildning inom jordbruks- och skogsbrukssektorn?"

FO 1C har ingen primär tilldelning av finansiering inom Ålands LBU. Åtgärderna M01 – kunskapsöverförings- och informationsåtgärder (delåtgärd 1.1-stöd till yrkesutbildnings- och kompetensutvecklingsåtgärder) och M02- Rådgivningstjänster samt företagslednings- och avbyttjänster (delåtgärd 2.1-stöd till hjälp att anlita rådgivningstjänster) bidrar sekundärt till fokusområde 1C.

Allmänna resultatindikatorer / allmänna utfallsindikatorer:

T3 (012): Totalt antal deltagare som utbildats enligt artikel 14 (M01) i förordning (EU) nr 1305/2013: 279 deltagare (målet 150 deltagare)

O11: Antal genomförda utbildningsdagar: 5,5 utbildningsdagar i slutförda projekt fram till 31.12.2018.

Bedömningskriterier:

- Andel av befolkningen på landsbygden som har slutfört insats inom livslångt lärande och yrkesutbildning inom jord och skogsbruket har ökat.

Bedömning:

Utbildnings- och rådgivningsinsatserna inom ramen för programmet omfattar huvudsakligen korta insatser, vanligen endast en dag. För rådgivaren krävs därutöver förberedelser. Merparten av utbildningarna har engagerat experter utanför programregionen och cirka en tredjedel av utbildningstillfällena har hållits med aktuell forskning som grund (projektregister, bedömning av utbildningsarrangörer).

Antalet insatser är tillsvidare begränsade men efterfrågan har ökat. Enligt utbildningsarrangörer och programorganisationen har informationsinsatser bidragit till att allt fler jordbrukare ser möjligheter med såväl utbildningsutbudet och rådgivningen. Utbildningstillfällena har hållit hög kvalitet och gett deltagarna ett sådant mervärde att de gärna deltar i andra utbildningar. Ingen av utbildningarna har dock berättigat till något certifikat eller formell examen. Enligt den senaste sysselsättningsstatistiken (31.12.2016) fanns 416 personer med huvudsyssla inom jordbruket. Målgruppen för utbildningsinsatserna är dock inte bara jordbrukare utan även till exempel partners med annan huvudsyssla, livsmedelsindustrin, representanter för banker och lantbrukssekreterare. Av Ålands befolkning på 29 489 personer bodde 17 812 i landskommunerna, vilket innebär att 1,6 procent av befolkningen deltagit i en utbildning.

Rådgivningsinsatserna begränsar sig tillsvidare till sex insatser på sex gårdar. Rådgivningen har hållits av experter från Åland och har omfattat olika aspekter inom jordbruket såsom ekonomi, växtföljder, förnyandet av produktionsinriktning och gödsling.

På Åland erbjuds ingen formell utbildning inom lantbruk- och landsbygdsutveckling via ordinarie utbildningsinstitutioner. För att få en formell examen eller behörighet krävs att man studerar utanför Åland eller passar på då externa utbildningsanordnare erbjuder utbildning på Åland, vilket till exempel Optima yrkesutbildning gjort vartannat år (samkommun från Österbotten) för att tillmötesgå kravet för att erhålla startstöd. De utbildningar som ordnas via bland andra Ålands hushållningssällskap fyller därför en viktig funktion för kompetensutveckling, för nätverkande samt för att fylla de krav på vidareutbildning som finns inom den ekologiska produktionen.

Rekommendationer:

Genomförandet av åtgärderna för information, utbildning och rådgivning är vad gäller antal insatser och beviljade medel fortfarande på en låg nivå. Åtgärdernas utgör en mycket begränsad andel av programmet men har en viktig roll i utvecklingen av sektorn och kompetensen bland jordbrukarna. Trots att efterfrågan på såväl utbildningsinsatser som på rådgivning har ökat finns utrymme för ökade informationsinsatser så att möjligheterna blir mer kända och större delen av de aktiva jordbrukarna omfattas. Det finns också utrymme för att samordna rådgivningen på gårdarna i högre grad så att flera kan få del av insatserna samt att använda ökade resurser till att anlita externa experter och forskare utanför Åland. Genom samordning kan kostnaderna för kurserna och rådgivningen fördelas på flera aktörer. En viktig del i utbildningsinsatserna är den obligatoriska utbildningen inom ekologisk produktion. Utbildningsåtgärden har här en potential att ytterligare bidra till hållbart jordbruk genom sin roll för kunskapsspridningen.

5.2 Prioritering 2

Mål med prioritet: Förbättra jordbruksföretagens möjligheter att överleva och konkurrenskraft inom alla typer av jordbruk i alla regioner och främja innovativ jordbruksteknik och hållbar skogsförvaltning

Prioritering 2 omfattar två fokusområden, Förbättra jordbruksföretagens ekonomiska resultat och underlätta omstrukturering och modernisering av jordbruksföretagen särskilt i syfte att öka marknadsdeltagande och marknadsinriktning samt diversifiering av jordbruksverksamhet (2A) respektive Underlätta inträdet i jordbrukssektorn för jordbrukare med tillräcklig kompetens och i synnerhet generationsskiftet (2B).

CEQ 4: Fokusområde 2A

"I vilken utsträckning har insatserna inom landsbygdsprogrammet bidragit till att förbättra den regionala ekonomiska utvecklingen, omstruktureringen och moderniseringen av de jordbruksföretag som fått stöd, särskilt genom att öka deras deltagande på marknaden och diversifiera jordbruksverksamheten?"

Åtgärderna M01 – kunskapsöverförings- och informationsåtgärder (delåtgärd 1.1-stöd till yrkesutbildnings- och kompetensutvecklingsåtgärder), M02-Rådgivningstjänster samt företagslednings- och avbyttjänster (delåtgärd 2.1-stöd till hjälp att anlita rådgivningstjänster) och M04 Investeringar i fysiska tillgångar (delåtgärd 4.1 – stöd till investeringar i jordbruksföretag) är programmerade under fokusområde 2A.

Åtgärderna M06 Jordbruks och affärsutveckling (delåtgärd 6.1-nyetableringsstöd för unga jordbrukare) och M04 Investeringar i fysiska tillgångar (delåtgärd 4.2 stöd till investeringar i bearbetning/marknadsföring och/eller utveckling av jordbruksprodukter) bidrar sekundärt till fokusområde 2A.

Allmänna resultatindikatorer / allmänna utfallsindikatorer:

R1/T4: % jordbruksföretag med stöd från ett landsbygdsprogram för investeringar i omstrukturering eller modernisering (13,79 %):

Måluppfyllelsen var vid årsskiftet 7,24 procent.

O3: Antal insatser/ingrepp som fått stöd: 60 insatser

O4: Antal företag som fått stöd för investeringar i jordbruksföretag (för beräkning av R1): 42 jordbruksföretag

I det åländska programmet finns ytterligare fyra utfallsindikatorer;

1) Antal stödmottagare som fått rådgivning (M02): Mål 340, utfall 6

2) Offentliga utgifter (M02): Mål 50 000 €, utfall 1 168,69 €

3) Antal deltagare i utbildningskurser (M01): Mål 150, utfall 279

4) Offentliga utgifter (M01): Mål 110 000 euro, utfall 10 201,87 €

När drygt hälften av målnivån nåtts för investeringsstöden till jordbruksföretagen och mindre än hälften av finansieringsramen för åtgärden beviljats kan redan noteras en stor variation i stödets inriktning och att stöden omfattar många olika produktionsinriktningar. Bland de större investeringarna kan nämnas ungdjursstall för kvigor, växthus, ULO-lager (lager med låg syrenivå), produktionslager för lök, fårhus, bevattningsanläggning för potatisodling samt moderna potatisupptagare för att säkerställa högkvalitativ råvara för industrin. Överlag finns relativt många investeringar i ny teknik för bevattning, men även ett par exempel på energibesparande investeringar. Av de 60 insatserna som har fått stöd är 44 projekt helt slutförda och omfattar 34 olika jordbruksföretag.

Allmänna kontextindikatorer:

Jordbruksföretagarinkomst (CCI 26 = I.01) samt jordbruksföretagens intäkter

På Eurostat finns inte uppgifter om jordbruksföretagarinkomsten specifikt för Åland och därmed inte för det relevanta programområdet. Utvärderarna har därför valt att använda data från Statistikcentralen och LUKE i Finland för att presentera läget för Åland.

Tabell 10. Jordbruksföretagens intäkter och resultat 2010-2016, miljoner euro i 2016-års priser samt förändring 2010-2016, %

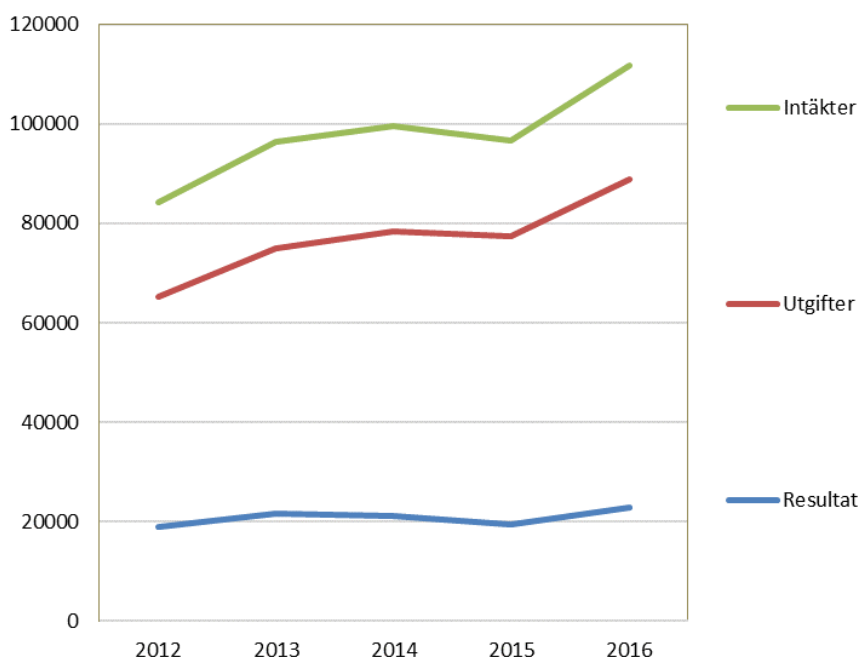
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Förändring, %
Totala intäkter	43,06	42,88	42,18	43,89	43,01	39,78	43,60	1,3
Totala utgifter	31,57	32,78	32,69	34,09	33,86	31,80	34,68	9,8
Jordbruks försäljningsintäkter	24,10	25,17	24,86	27,96	26,71	26,29	25,66	6,5
Offentligt stöd	16,23	15,31	14,94	13,46	13,88	10,55	13,56	-16,41
Resultat (intäkt - kostnad)	11,49	10,10	9,49	9,80	9,14	7,98	8,93	-22,31

Källa: Statistikcentralen 2019, bearbetningar ÅSUB

Jordbrukets försäljningsintäkter har ökat med 6,5 procent från 2010 till 2016, men kostnaderna har stigit betydligt snabbare. När stödnivåerna därtill har sjunkit under perioden medför det ett sämre resultat för jordbrukssektorn som helhet. Under innevarande programperiod har cirka 98 procent av alla åländska gårdar omfattats av någon form av offentligt stöd. Viktigt att framhålla här är att det under den aktuella perioden inträffat flera externa händelser som har haft avgörande betydelse för intäkterna och resultatutvecklingen. En sådan händelse är den handelstvist med Ryssland som påverkade mjölksektorn och dess priser särskilt hårt. Krisen ledde även till att fler mjölkproducenter avvecklade verksamheten tidigare än planerat (Källa: intervju med genomförandeorganisationen).

En analys av utvecklingen per företag nyanserar bilden och visar på en något mer positiv utveckling under programperioden. Genom att antalet jordbruksföretag fortsatt att minska väger intäktsutvecklingen i genomsnitt upp för de ökade kostnaderna och resultatutvecklingen har i medeltal varit relativt stabil eller till och med mycket svagt ökande under de första åren av programperioden.

Figur 9. Intäkter, utgifter och rörelseresultat per jordbruksföretag, euro i fasta priser 2012-2016

Källa: Statistikcentralen 2019, bearbetningar ÅSUB

Arbetsproduktiviteten inom jordbruket och faktorproduktiviteten (CCI 14, CCI 27, I.03)

Arbetsproduktiviteten inom jordbruket varierar relativt mycket beroende på skördarnas utfall och prisernas utveckling. Särskilt stora blir variationerna inom en så avgränsad ekonomi som den åländska jordbruksekonomin utgör. Samtidigt är det åländska landsbygdsprogrammets inverkan på utfallet i landet som helhet begränsat, analysen av effekterna bör göras för själva programområdet. Vi presenterar en längre tidsserie över arbetsproduktivitets utveckling på Åland och i Finland som helhet i Tabell 11. En jämförelse med situationen i landet som helhet visar att produktiviteten inom det åländska jordbruket i genomsnitt var något under den förra programperioden. Medan produktiviteten stigit i landet som helhet under innevarande periods första år har utvecklingen tenderat vara den motsatta för det åländska lantbruket där produktiviteten sjunkit något.

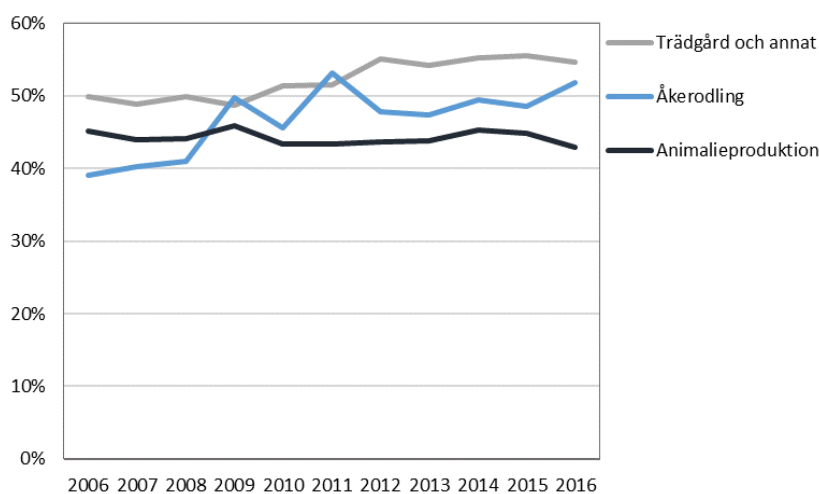
Tabell 11. Produktivitet inom jordbruket på Åland och i Finland 2006-2016, förädlingsvärde i euro/arbetad timme, 2016-års priser¹⁰

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Genomsnitt 2006-2013	Genomsnitt 2014-2016
Åland, jordbruket	6,50	8,14	7,97	7,62	7,37	6,97	6,87	8,57	7,58	8,11	5,84	7,50	7,17
Finland, jordbruket	5,53	6,07	5,77	6,96	7,03	7,58	7,07	8,06	7,10	7,23	8,27	6,76	7,53

Källa: Statistikcentralen 2019, bearbetningar ÅSUB

Specifika uppgifter för faktorproduktiviteten för Åland saknas. Av Figur 10 framgår dock att arbetets andel av faktorinsatserna har ökat inom åkerodlingen och trädgårdsproduktionen medan andelarna hållits relativt konstant inom animalieproduktionen. Eftersom de totala intäkterna har ökat något samtidigt som den totala jordbruksarealen på Åland hållits relativt stabil på 13 700 - 13 900 hektar under 2010-talet innebär det en marginell produktivitetsökning räknat per landareal.

Figur 10. Arbetets andel av produktionsfaktorerna efter produktionsinriktning 2006-2016

Källa: Statistikcentralen 2019, ÅSUB bearbetningar

¹⁰ Den beräknade arbetstiden härrör från regionalräkenskaperna (Statistikcentralen), där den beräknade tiden grundar sig på olika statistikkällor, bl a från skattemyndigheten.

En granskning av storleksstrukturen för de jordbruksföretag som fått investeringsstöd visar att 84 procent av de som har fått stöd för investeringar har gårdar på 20 hektar eller mer och 55 procent av gårdarna som fått investeringsstöd är över 50 hektar.

Bedömningskriterier:

- Jordbruksproduktionen per årlig arbetsenhet av stödda jordbruksföretag har ökat
- Lantbruksföretag som har moderniserats
- Lantbruksföretag som har omstrukturerats

Extra bedömningskriterier:

- Lantbruksföretagens ekonomiska resultat har förbättrats
- Lantbruksföretagens marknadsdeltagande har ökat
- Lantbruksföretagens diversifiering inom jordbruket har ökat

Stödmottagarnas bedömning av insatsernas effekter

För att bedöma stödets direkta inverkan på indikatorerna och bedömningskriterierna har en större intervjuundersökning riktad till stödmottagare med slutförda projekt genomförts. Intervjuerna med stödmottagarna visar på att särskilt investeringsstöden (M04), men även startstöden (M06) har haft avgörande betydelse för att förbättra jordbruksföretagens förutsättningar och konkurrenskraft. Investeringsstöden har riktat sig till en stor variation av insatser inom rad olika produktionsinriktningar. Många företag har tagit steg i riktning mot ökad modernisering och en stor majoritet av stödmottagarna bedömer att produktiviteten har förbättrats. Investeringarna har i många fall bidragit till att inkomsterna har ökat väsentligt och kostnaderna per enhet sjunkit. Sammantaget har investeringarna nästan genomgående bidragit till ett markant bättre resultat och att konkurrenskraften därmed stärkts.

Frågan om marknadsdeltagandet har ökat bedömdes på en fyra-gradig Likert-skala, från "inte alls" till "i väldigt stor utsträckning". Det vanligaste svaret var "i rätt stor utsträckning" där motiveringarna främst handlade om mycket högre produktion. Andra förklaringar är produktion av nischprodukter där andelen av marknaden kunnat växa betydligt samt konsumentanpassade förpackningar som ökar efterfrågan och minskar svinnet av produkter och förpackningar. Några av de svarande är helt nystartade och därmed nya på marknaden. De projekt som bedömer att marknadsdeltagandet inte påverkats alls utgörs främst av miljörelaterade investeringar.

Få företag har ändrat produktionsinriktning eller omstrukturerat produktionen och det är inte så många investeringar som bidragit till någon högre grad av diversifiering. De svarande har bedömt att de nya produktionsinriktningar eller nya produkter som företaget gått in för har genomförts oberoende av stödinsatsen. På den kritiska frågan om investeringen hade kunnat genomföras även utan stödet svarar närmare hälften att det inte alls hade varit möjligt eller först i ett senare

skede. Det bör dock beaktas att intervjuurvalet har haft en tyngdpunkt på lite större investeringar. En dryg fjärdedel vardera hade antingen genomfört insatsen i sin helhet även utan stöd eller en större del av projektet. Ett vanligt svar är att stödet har skapat förutsättningar att satsa på den teknik eller metod som är modernast och ligger i framkanten av utvecklingen. Det kunskapsbaserade inslaget har därmed ökat inom företagen som fått stöd. Utan stödet hade satsningen fått en mera konventionell inriktning, och teknikutvecklingen hade blivit långsammare. Effekterna kan således vara positiva trots att så kallade dödviktsförluster registrerats, dvs att projekt kunde ha förverkligats även utan stöd.

Bedömning:

Den sammanfattande bedömningen är att de jordbruksföretag som har fått stöd har moderniserats. Stödet har i många fall möjliggjort att företagen kunnat satsa på den senaste, kunskapsbaserade tekniken. I flera fall har relativt etablerad teknik använts i ett helt nytt sammanhang. Såväl analysen av bokslutsdata som bedömningarna från intervjuerna och med genomförandeorganisationen stödjer bilden av att inkomsterna har ökat och produktiviteten förbättrats. Det har bidragit till ett något förstärkt resultat som även ger ett visst utslag i bokslutsanalysen av utvecklingen per företag. Den samlade utvecklingen i branschen som helhet är inte lika positiv. Resultatet för marknadsdeltagandet ser positivt ut och skapar potential för ökade inkomster framöver. Intervjuerna ger en bild av stort medvetande om marknadsutvecklingen och rätt god anpassning till efterfrågan.

Programmets effekter på arbetsproduktiviteten är tillsvidare svagare, produktiviteten per arbetad timme har hittills snarast sjunkit under programmets första år. Utvärderingsinsatserna längre fram under programperioden får fastställa utvecklingen på lite längre sikt. Inte heller har några större effekter på omstruktureringen av branschen eller diversifieringen av företagen kunnat fastställas.

Rekommendationer:

Genomförandet av programmet har visat positiva resultat vad gäller jordbruksföretagens inkomstutveckling, produktivitet, resultat och marknadsdeltagande för de företag som investerat. Utvärderarna rekommenderar fortsatta insatser för att öka produktiviteten så att resultatet per arbetsinsats kan förbättras. Genom modernisering av företagen kan effektiviteten i produktionen höjas. Även ökad förädlingsgrad och fortsatt stöd för ökad marknadsanpassning och diversifiering av marknaderna rekommenderas för att stärka inkomstutvecklingen och produktiviteten. Informationen om möjligheterna till och användningen av rådgivningsinsatser kan intensifieras. Mot bakgrund av riskbilderna och sårbarheten inom näringen förordas även prioritering av ökad diversifiering av produktionen såväl inom jordbruksföretagen som på Åland totalt sett.

CEQ 5: Fokusområde 2B

"I vilken utsträckning har insatserna inom landsbygdsprogrammet underlättat inträdet i jordbrukssektorn för jordbrukare med tillräcklig kompetens och i synnerhet generationsskiften?"

Åtgärderna M06 – jordbruks- och affärsutveckling (delåtgärd 6.1-nyetableringsstöd för unga jordbrukare), är programmerat under fokusområde 2B.

Åtgärderna M01 – kunskapsöverförings- och informationsåtgärder (delåtgärd 1.1-stöd till yrkesutbildnings- och kompetensutvecklingsåtgärder), M02-

Rådgivningstjänster samt företagslednings- och avbyttjänster (delåtgärd 2.1-stöd till hjälp att anlita rådgivningstjänster) bidrar sekundärt till fokusområde 2B.

Allmänna resultatindikatorer / allmänna utfallsindikatorer:

R3/T5: %-andel jordbruksföretag med stöd från LBU för affärsutvecklingsplaner/ investeringar för unga jordbrukare (3,79 %):

Måluppfyllelsen var vid årsskiftet 2,41 %

O4: Antal stödmottagare som fått nyetableringsstöd-unga jordbrukare: 14 stödmottagare

O4: Antal företag som fått stöd för investeringar i jordbruksföretag: 42

Efterfrågan på stöd för att starta nya jordbruksföretag ser god ut. Vid tidpunkten för utvärderingen har närmare två tredjedelar av målnivån nåtts. Bland de nystartade företagen finns såväl generationsskiften inom familjen som företagsköp. De nya företagen representerar också en relativt stor vidd av produktionsinriktningar såsom åkergrödor, trädgårdsväxter och fruktodling och betesdjur. Det kan därtill noteras att eftersom det är ett generellt krav på utbildning inom branschen för att erhålla startstöd så har samtliga jordbruksföretag som fått del av startstödet en adekvat utbildning och bidrar till kompetensen inom branschen.

Allmänna kontextindikatorer

Jordbruksföretag, lantbruksarbetskraft och åldersstruktur för jordbrukarna (CCI 17, CCI 22, CCI 23)

Antalet aktiva jordbruksföretag har totalt sett minskat med drygt 14 procent från 2013 till 2017. Snabbast har utvecklingen varit inom djurhållningen där antalet gårdar tillsvidare har minskat med 19 procent under den här programperioden.

Tabell 12. Jordbrukslägenheter efter huvudproduktionsinriktning 2010-2017

Huvudproduktionsinriktning	2010	2013	2014	2015	2016	2017
Lägenheter med produktion totalt	561	470	449	428	410	403
Djurhållning	194	173	163	158	146	140
Växtodling och annan produktion	367	297	286	270	264	263

Källa: Jord- och skogsbruksministeriet, bearbetningar ÅSUB

Även om antalet sysselsatta på Åland totalt sett ökat med nästan 5 procent mellan 2012 och 2016 tack vare inflyttning till regionen har sysselsättningen inom jordbruket och livsmedelsindustrin fortsatt att sjunka. Inom jordbruket har de sysselsatta minskat med 52 personer eller drygt 11 procent och inom livsmedelsindustrin med 9 personer eller knappt tre procent. Även inom skogsbruket har det skett en viss tillbakagång i antalet sysselsatta.

Tabell 13. Antal sysselsatta efter näringsgren (huvudsyssla), Åland, 31.12 (NI2008)

Näringsgren	2013	2016
Totalt	13 928	14 598
Jordbruk, skogsbruk och fiske	559	525
01 Jordbruk och jakt samt service	443	412
02 Skogsbruk	50	37
Tillverkning	967	913
10–11 Framställning av livsmedel och drycker	317	307

Källa: ÅSUB sysselsättningsstatistik, Statistikcentralen 2019

I takt med att sysselsättningen i primärnäringarna har minskat har även de sysselsatta som har en adekvat utbildning inom området minskat i antal (Tabell 14). Om man däremot ser till andelen utbildade bland de sysselsatta i branschen har den ökat något 2013-2016, från 27 till 28 procent. Landsbygdsprogrammet ger förutsättningar för fortsatt positiv utveckling av andelen utbildade inom branschen.

Tabell 14. Utbildade inom lant- och skogsbruk inom den sysselsatta arbetskraften, antal personer 2013 och 2016

År	Nivå	Jordbruk, skogsbruk, fiske	Tillverkning
2013	3-8 Utbildning på minst mellannivå	149	34
2013	5-8 Utbildning på högre nivå	34	13
2016	3-8 Utbildning på minst mellannivå	145	29
2016	5-8 Utbildning på högre nivå	32	11

Källa: ÅSUB sysselsättningsstatistik, Statistikcentralen. Examenstatistiken saknar delar av examina avlagda utanför landet och är därför inte fullständig.

Som framgick i analysen av jordbrukets struktur i kapitel 4 är åldersstrukturen bland jordbrukarna generellt mindre fördelaktig på Åland än i landet som helhet. Medelåldern för de åländska jordbrukarna var 54 år 2017, medan motsvarande medelålder var 52 år i landet som helhet. En positiv observation är att det är en större andel unga under 30 år aktiva inom lantbruket på Åland och att antalet unga jordbrukare under 30 nästan har fördubblats sedan 2010, se närmare utveckling i Figur 7 och

Figur 8.

Stödmottagarnas bedömning av startstödet effekter

De unga jordbrukarna som har fått startstöd är generellt väldigt positiva till de möjligheter som startstödet ger under de första åren i branschen. Stödet har gjort det möjligt att komma igång fortare med verksamheten, och på så sätt även snabbare få intäkter från företaget och möjliggöra avveckling av andra inkomstkällor. Generationsväxlingarna inom jordbruksverksamheten har ofta bidragit till ökat produktionsvärde på jordbruksarealerna genom till exempel övergång från spannmål mot specialgrödor. På frågan om startstödet varit en förutsättning för uppstarten av verksamheten eller om respondenten hade kunnat starta upp jordbruksföretaget även utan detta stöd är det vanligaste svaret att stödet i rätt stor utsträckning var en förutsättning. Det näst vanligaste svaret var att startstödet i viss utsträckning var en förutsättning. Startstödet bedöms av flera ge en form av inkomstförsäkring vid uppstarten. En respondent framhåller att det är en viss motsägelse i att programmet generellt uppmuntrar till samarbete men att stödmottagare i form av en sammanslutning får samma storlek på startstödet som enskilda jordbrukare. Flera unga jordbrukare har även redan från starten etablerat olika former av samarbeten kring till exempel maskiner, arbetskraft, arbetsinsatser och inköp, vilket ger en konkurrensfördel även på sikt.

Av de 14 jordbruksföretag som erhållit startstöd har nio företag slutfört startstödsperioden. Därutöver finns flera nya sökande som aviserat intresse för stödet. Sett över en längre tid har förutsättningarna för generationsväxlingar ändrat genom att varje generation är verksamma en längre tid (Källa: intervju med genomförandeorganisationen).

Bedömningskriterier:

- Jordbrukare med jordbruksutbildning som har trätt in till jordbrukssektorn
- Andelen av adekvat utbildade unga odlare har ökat inom jordbrukssektorn

Bedömning:

Antalet unga jordbrukare på Åland har vänt, antalet jordbrukare som är under 30 år har nästan fördubblats under 2000-talet, och det finns i dagsläget fortsatt en viss efterfrågan på startstödet. Utbildningskravet bidrar till kompetensen i branschen. De nystartade företagen representerar olika produktionsinriktningar vilket bidrar till diversifieringen i området och stödet har bidragit till snabbare intäktsgenerering för företagen.

Rekommendationer:

Intervjuerna med de nystartade företagen vittnar om en relativt god tillförsikt bland de nya företagen, och utgör en bra grund för den framtida utvecklingen inom näringen och för det fortsatta genomförandet av programmet. En ökad samverkan med utbildningsinsatserna i programmet kan ytterligare stärka kompetensen och kunskapsbasen inom jordbrukssektorn.

5.3 Prioritering 3

Mål med prioritet: Främja livsmedelskedjans organisation, inklusive bearbetning och saluföring av jordbruksprodukter, djurskydd och riskhantering inom jordbruket.

Inom prioriteten finns endast ett fokusområde och en åtgärd adresserad i det åländska LBU-programmet, nämligen fokusområdet Förbättra primärproducenternas konkurrenskraft genom att på ett bättre sätt integrera dem i livsmedelskedjan med hjälp av kvalitetssystem, skapa mervärde för jordbruksprodukter, säljfrämjande åtgärder på lokala marknader och inom korta leveranskedjor, producentgrupper och producentorganisationer samt branschorganisationer (3A).

CEQ 6: Fokusområde 3A

I vilken utsträckning har insatserna inom landsbygdsprogrammet förbättrat primärproducenternas konkurrenskraft genom att på ett bättre sätt integrera dem i livsmedelskedjan med hjälp av kvalitetssystem, skapa mervärde för jordbruksprodukter, främja lokala marknader och korta leveranskedjor, producentgrupper och producentorganisationer samt branschorganisationer?"

Åtgärden M04 Investeringar i fysiska tillgångar (delåtgärd 4.2 –stöd till investeringar i bearbetning/marknadsföring och/eller utveckling av jordbruksprodukter) är programmerade under fokusområde 3A: Åtgärderna M01 – kunskapsöverförings- och informationsåtgärder (delåtgärd 1.1-stöd till yrkesutbildnings- och kompetensutvecklingsåtgärder), M02- Rådgivningstjänster samt företagslednings- och avbyttjänster (delåtgärd 2.1-stöd till hjälp att anlita rådgivningstjänster), M04 Investeringar i fysiska tillgångar (delåtgärd 4.1 stöd till investeringar i jordbruksföretag) samt M19- Stöd till Leader-program för lokalt ledd utveckling bidrar sekundärt till fokusområde 3A.

Allmänna utfallsindikatorer:

O4: Antal företag som fått stöd: 7 olika företag har fått Stöd till investeringar i bearbetning/marknadsföring och/eller utveckling av jordbruksprodukter

Inom delåtgärden för investeringar i bearbetning, marknadsföring och utveckling av jordbruksprodukter hade 90 procent av finansieringsramen bundits upp och 78 procent av medlen hade betalats ut. Stöden omfattade sammantaget 13 olika insatser och sju olika företag. Variationen inom investeringarna är relativt stor och omfattar bryggerihus och -utrustning för ölproduktion, förpackningslinjer och -anläggningar för förpackning av grönsaker och rotsaker, investeringar i mejeriproduktion (ekolinje) och slakterimaskiner, förädlingsmaskiner inom frukt samt försäljnings- och lagringsutrymmen för gårdsförsäljning. En övervägande del av medlen (över två tredjedelar) har gått till investeringar för ölproduktion.

Allmänna kontextindikatorer

Arbetsproduktivitet inom jordbruket och arbetsproduktivitet inom livsmedelsindustrin (CCI 14, CCI 16)

Under CEQ 4 kunde vi konstatera att arbetsproduktiviteten inom jordbruket utvecklats aningen negativt på Åland mätt i reella värden under programperiodens första år. Därtill är arbetsproduktiviteten inom jordbruket generellt lågt. På Åland är arbetsproduktiviteten mätt i förädlingsvärde per arbetad timme högre inom livsmedelsindustrin än inom den övriga industrin. Utvecklingen varierar mycket mellan åren, bland annat beroende på att antalet företag inom livsmedelsförädlingen är relativt begränsat. Arbetsproduktiviteten inom den åländska livsmedelsindustrin har sjunkit under 2010-talet, en trend som ytterligare har förstärkts från 2013 (Tabell 15). Utvecklingen har varit likartad i Finland som helhet.

Tabell 15. Arbetsproduktivitet på Åland efter bransch, förädlingsvärde euro per timme, 2010-2016, 2016-års priser¹¹

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Primärnärings	10,46	10,55	9,70	11,23	14,23	13,75	10,12
Därav jordbruk	7,37	6,97	6,87	8,57	7,58	8,11	5,84
Livsmedelsindustri	70,68	63,96	57,43	68,08	59,01	69,55	50,14
Övrig industri	35,11	35,41	37,19	39,60	34,35	45,97	42,87
Vatten och el	74,16	55,08	82,89	85,80	86,27	91,94	89,27
Bygg	32,30	33,59	32,59	31,16	28,42	28,66	25,84
Handel	31,54	30,99	27,23	25,20	27,03	27,93	29,91
Hotell o restaurang	18,98	18,78	20,65	19,10	20,60	20,34	19,29
Transport	32,96	30,89	45,48	49,11	45,67	42,63	41,87
Företags tjänster	93,31	90,01	92,61	85,57	78,22	88,43	82,26
Övrig service	20,89	23,82	22,59	23,38	20,02	21,11	22,09

Källa: Statistikcentralen 2019, regionalräkenskaper.

Utvecklingen av produktiviteten inom såväl jordbruket som livsmedelsindustrin understryker behovet av att satsa på investeringar som höjer produktiviteten i sektorn genom att öka förädlingsgraden, stärka förutsättningarna för intjäning, öka marknadsdeltagandet och marknadsanpassningen och överlag modernisera företagen. Vid genomförandet av programmets sista år skulle det därför vara avgörande att i så stor utsträckning som möjligt prioritera investeringar som har ringverkningar inom sektorn på Åland, att prioritera investeringar i sådana förädlingsprojekt som i högre utsträckning använder lokala livsmedel och råvaror.

Prisutvecklingen för primärproducenterna

Specifik prisinformation eller statistik för Åland saknas varför bedömningen av prisutvecklingen och fördelningen av priset på de olika delarna i leverantörskedjan har bedömts på basen av nationella data. I en nyligen publicerad studie om livsmedlens prismarginaler i Finland (Piipponen et al, 2018) studeras prisbildningen för tre grupper av livsmedel, mjölkprodukter, köttprodukter och spannmålsprodukter under åren 2008, 2012 och 2016. Konsumentpriset har i studien uppdelats i marginaler för skatter, handeln, industrin respektive primärproducenter.

¹¹ Den beräknade arbetstiden härrör från regionalräkenskaper (Statistikcentralen), där den beräknade tiden grundar sig på olika statistikällor, bl a från skattemyndigheten.

Minskad efterfrågan på jordbruksprodukter som följd Rysslandsblockaden och sämre konjunkturer har lett till lägre producent- och importpriser som även avspeglats i konsumentpriserna.

Marginalerna har studerats både i absoluta penningströmmar i euro och som relativa andelar. Industrin har lyckats behålla sina andelar i euro ganska oförändrade, trots att livsmedelspriserna har sjunkit mellan 2012 och 2016. Handelns absoluta marginaler har minskat. Industrins relativa marginaler har ökat betydligt medan handelns minskat. Primärproducenternas marginaler har i de för de flesta produktgrupper minskat något, särskilt gäller det för mjölk- och spannmålsprodukter.

Inom mjölksektorn (inklusive ägg) minskade primärproducenternas andel i eurobelopp för varje produkt som ingick i jämförelsen (mjölk, yoghurt, ost, mjölkfett, ägg, annat), medan den relativa andelen av det slutliga konsumentpriset har varit stort sett konstant. Industrins andel steg markant mellan 2012 och 2016, nästan 20 procentenheter, medan handels andel minskade något. Primärproducenternas relativa andel av mjölkprodukternas slutpris stod för kring drygt 30 procent år 2016.

Köttsektorns prismarginaler studerades genom fyra produktgrupper: nötkött, svinkött, fjäderfä och förädlade köttprodukter. Industrin ökade sin absoluta andel av priset i euro mellan 2012 och 2016 för alla grupper utom för fjäderfä där industrins andel sjönk. Relativt sett ökade industrin sin andel medan handels andel minskade mellan 2012 och 2016. Primärproducenternas absoluta andel av köttprodukternas penningströmmar sjönk för alla produktgrupper utom för svinkött. Primärproducenternas procentuella andelar har i sin tur ökat för nötkött och förädlade köttprodukter. Sett över hela köttsektorn har producenternas relativa andel ökat ca 3 procentenheter mellan 2012 och 2016. Primärproducenternas relativa andel inom köttsektorn var ca 25 procent år 2016.

Inom spannmålssektorn har de absoluta penningströmmarna till primärproducenterna varit nästan oförändrade, medan handelns inkomster har minskat och industrins stigit. Primärproducenternas andel är relativt liten inom sädeslagsprodukter p g a produkternas höga förädlingsgrad. Råvarans andel av slutpriset är runt 3 - 4 procent. Den mest markanta förändringen stod industrins relativa andel för som stigit med kring 30 procentenheter mellan 2012 och 2016, medan alla andra andelar sjunkit, dock så att handelns prismarginal har sjunkit dramatiskt från ca 30 procent till någon enstaka procentenhet.

Stödmottagarnas bedömning av investeringsstödet effekter

De stödmottagare som kontaktats genom en intervjustudie är alla nöjda med det som stödmöjligheterna medfört för företagen. Bedömningarna om hur står del av projekten som hade genomförts om projekten inte hade fått ta del av LBU-stödet varierar mellan "en mindre del av projektet" till "i sin helhet" (gäller för mindre omfattande investeringar). Samtliga projekt har inneburit stärkt konkurrenskraft.

Investeringarna har generellt ökat produktionskapaciteten och höjt förädlingsgraden. Projekten har bland annat handlat om modernisering av produktionsprocesser, förbättrade lagringsmöjligheter, effektivisering, marknadsanpassade förpackningar och förpackningsformat, högre energieffektivitet och förbättringar i arbetsmiljön för de anställda. Det finns även exempel på att de konsumentanpassade förpackningarna, till exempel i mindre bitar av stora rotsaker och förpackningar för småhushåll, ger såväl effektivare användning av förpackningsplast som minskar svinnet på livsmedel.

Inom det åländska LBU-programmet har man inte valt att lyfta någon uppföljningsindikator för implementering av kvalitetssystem inom företagen. Därmed har inte heller några projekt beviljats medel där införande av kvalitetssystem är primärt mål. Generellt kan ändå konstateras att genom att livsmedelsförädlarna i hög grad tillämpar kvalitetssystem för att stärka varumärket och konkurrenskraften innebär det att även många av jordbruksföretagen är anslutna till ett eller flera kvalitetssystem. Det här gäller såväl inom djurhållning, inom trädgårdsodling som inom potatisodlingen. Utvecklingen har dock inte något direkt samband med programmets genomförande.

LBU-programmet har inte heller lagt någon tyngdpunkt i att stärka samarbeten inom sektorn genom primärproducenters deltagande i kretsar/ringar, i kvalitetsorienterade producentgrupp och / eller mellan/interbranschorganisationer. I programmet tillämpas inte några indikatorer specifikt för samarbeten och producentgrupper och tillsvidare har inte några insatser finansierats som har den här typen av målsättningar som primära. Dock bör det framhållas att ett av de företag som haft flest projekt, Andelslaget Ålands trädgårdshall, ägs av sammantaget cirka 120 producenter. ÅTH lagrar, förädlar, packar, distribuerar och marknadsför delägarnas produkter inom och utanför Åland. ÅTH driver på utvecklingen av nya grödor, nya nischprodukter där Åland kan få betydande marknadsandelar, utvecklar förpackningar, skapar marknadsförutsättningar och omvärldsbevakar branschen. Målet är alltid att höja produktiviteten och att genom högre avkastning kunna betala högre priser till odlarna, dvs ägarna. Även det åländska mejeriet är producentägt och verkar med samma slag av målsättningar, att utveckla produkter och marknader för att säkerställa avsättningen av den åländska mjölken med rimlig avkastning. Utvecklingen inom mjölkförädlingen har med programmets hjälp utvidgats med ekologiska produkter.

Bedömningskriterier:

- Konkurrenskraften bland primärproducenter som har fått stöd har ökat
- Primärproducentens andel av det slutliga priset på jordbruksprodukten har ökat
- Mervärdet för jordbruksprodukter från primärproducenter har ökat
- Implementeringen av kvalitetssystem bland primärproducenter har ökat
- Primärproducenters deltagande i kretsar/ringar, kvalitetsorienterade producentgrupp och / eller mellan/interbransch-organisationer har ökat

Bedömning:

Det har vuxit fram en stark medvetenhet om kundbeteende och behovet av marknadsanpassning. Såväl producenter som förädlare följer väl med utvecklingen på marknaderna i närområdet genom aktiv omvärldsanalys. Att konkurrenskraften stärkts är en bärande bedömning av insatsernas effekter. Förädlingsgraden och produktionskapaciteten har höjts genom investeringarna utan att större behov av ny arbetskraft uppstått. Nya lagringsmetoder har förlängt hållbarheten på produkter och förpackningar har marknadsanpassats efter konsumentefterfrågan. Mervärdet för produkterna har överlag ökat. Däremot har en avsevärd del av investeringsvärdet relativt liten koppling till den lokala livsmedelsproduktionen genom att ölproduktionen i landskapet endast i marginell utsträckning använder lokalt producerade jordbruksprodukter. Ökad efterfrågan på primärproducenternas produkter lokalt kan även öka den andel av priserna som tillfaller de åländska leden i livsmedelskedjan.

Det åländska LBU-programmet har inte lagt tyngdpunkt vid samverkan, producentgrupper och interbranschorganisationer. Inte heller satsningar på kvalitetssystem har prioriterats. Genom förädlarnas kvalitetssystem har dock tillämpningen av olika kvalitetssystem ändå ökat. En starkt förankrad samverkan sker även genom till exempel Ålands Trädgårdshall, ÅTH, som samägs av merparten av de åländska odlarna. Även mejeriet samägs av mjölkproducenter. Möjligheten att stärka samarbetet mellan olika produktionsinriktningar och möjligheten till samarbete med andra branscher har dock inte prioriterats i programmet. Genom valet att fokusera på de traditionella förädlingslinjerna begränsas utvecklingsmöjligheterna till viss del. Möjligheter till ökat samarbete med till exempel restauranger, inkvarteringsanläggningar samt offentlig sektor är exempel på sådana utvecklingsmöjligheter. Ökad samverkan mellan produktionsinriktningarna för att öppna upp för nya marknader samt samverkan för innovationer i branschen, till exempel via EIP, kan också bidra till korsbefruktning som ger nya affärsmöjligheter.

En begränsande bestämmelse vid förverkligandet av programmet är att energin från exempelvis biogasanläggningar endast får användas för eget bruk¹² (Intervju representanter för genomförandeorganisationen). Den här begränsningen medför hinder i utvecklingen av samarbeten i form av industriell symbios i landsbygdsregionen.

Rekommendationer:

En betydande del av investeringsstödet till livsmedelsförädlarna har gått till verksamheter där kopplingen till den lokala livsmedelsproduktionen är svag. För att få större återverkningar inom jordbruksproduktionen i programområdet som helhet bör större fokus framöver läggas på de delar av livsmedelsförädlingen som i högre grad använder lokala livsmedel som insatsvaror.

¹² Kravet om användande av energi för eget bruk i jordbruksföretag enligt EU-förordningen 1305/2013 artikel 17.1 c) vatten- och energiförsörjning.

I programmets genomförande finns också utrymme för att stärka samverkan inom livsmedelsproduktionen genom att öka samarbetet såväl mellan olika produktionsinriktningar som med andra näringar och branscher. Ökat växelverkan skapar förutsättningar för högre förädlingsgrad och ökad diversifiering som i sin tur minskar riskerna i branschen.

CEQ 7: Fokusområde 3B

"I vilken utsträckning har insatserna inom landsbygdsutvecklingsprogrammet bidragit till riskförebyggande och riskhantering inom jordbruket?"

Ingen prioritet inom den logiska strukturen för Ålands LBU-program 2014-2020 och berörs därför inte i utvärderingen.

Bedömningskriterier:

Gårdar som deltar i riskförebyggande och riskledningssystem har ökat

Bedömning: Eftersom fokusområdet inte har någon finansiell tilldelning inom programmet kan inte några effekter rapporteras.

Rekommendationer: Finns tydliga, framåtsyftande rekommendationer för detta i utvärderarnas årsrapport med tematiska fördjupningar 2018. De senaste niomånadernas väderutveckling har tydligt påvisat behovet av förändrat synsätt och ökad prioritering av riskhanteringen, förebyggande åtgärder och försäkringsstrategier.

5.4 Prioritering 4

Mål med prioritet: Återställa, bevara och förbättra ekosystem som är relaterade till jord- och skogsbruket.

Prioritering 4 är indelad i tre fokusområden.

Det första rör jordbruksmark som omfattas av åtaganden som stöder biologisk mångfald (ha) (4A).

Det andra rör jordbruksmark som omfattas av åtaganden för att förbättra vattenförvaltning (ha) (4B).

Det tredje rör jordbruksmark som omfattas av åtaganden för att förbättra markskötsel och/eller förebygga jorderosion (ha) (4C).

I mars 2018 godkändes en programändring om omfördelning av de planerade offentliga utgifterna. Prioritering 4 påverkades av att Åtgärd M11 ökade med 2 750 000 euro medan åtgärd M10 minskade med 1 900 000. I och med denna omfördelningen så justerade man även målindikatorerna (T-indikatorer) för de tre fokusområdena. Baserat på genomförandeorganisationens egna underlag för uppföljning kan det utläsas att målet för prioritering 4 år 2023 är att 14 687 ha

jordbruksmark täcks av dessa åtaganden, under 2018 har man nått 14 094 ha vilket är 95,96 procent. Detta är en god utveckling och ger vid handen god möjlighet att uppnå målet till programmets slutrapportering.

Prioritering 4 har sammantaget cirka 400 enskilda stödmottagare. Under åtgärd 10 (M10) finns det 490 kontrakt, under åtgärd 11 (M11) har 95 jordbruksföretag fått stöd år 2018 och under åtgärd 13 (M13) har 399 jordbruksföretag fått stöd år 2018. Under Åtgärd 2 (M02) rådgivningstjänster samt företagslednings- och avbyttjänster omfattas endast 6 stödmottagare av slutförda insatser (31.12.2018). Viktigt att poängtera är att varje jordbrukare alltså kan ha flera kontrakt och få stöd för alla fyra åtgärder vilket resulterar i en möjlig dubbelräkning av stödmottagarna.

I analysen nedan är antal stödmottagare per fokusområde samt antal areal per fokusområde uppdelade under fokusområdenas insatser. Också i denna uppdelade data kan jordbrukaren inkluderas på fler än ett ställe om han/hon har fler kontrakt. Även om detta kan ge en missvisande bild av antal jordbrukare som fått stöd så visar siffrorna faktiskt genomförda insatser och uppdelningen av dem. Detta är speciellt viktigt i relation till kontextindikatorerna för att analysera påverkan av landsbygdsprogrammet.

Fyra åtgärder är kopplade till prioritering 4. Åtgärd 2 (M02) Rådgivningstjänster samt företagslednings- och avbyttjänster (artikel 15), Åtgärd 10 (M10) miljö och klimatvänligt jordbruk (delåtgärd 10.1 stöd till miljö och klimatvänligt jordbruk), Åtgärd 11 (M11) Ekologiskt jordbruk (delåtgärd 11.1 stöd till övergång till ekologiska odlingsmetoder) och Åtgärd 13 (M13) stöd till områden med naturliga eller andra särskilda begränsningar (delåtgärd 13.3 betalning av ersättning till andra områden med särskilda begränsningar). Åtgärd 11 är programmerad under fokusområde 4B, vattenvård. Åtgärd 13 är programmerad under fokusområde 4A, biologisk mångfald.

Åtgärderna M01 – kunskapsöverförings- och informationsåtgärder (delåtgärd 1.1-stöd till yrkesutbildnings- och kompetensutvecklingsåtgärder) bidrar sekundärt till alla fokusområden under prioritering 4 medan M19- Stöd till Leaderprogram för lokalt ledd utveckling sekundärt bidrar till fokusområde 4A och 4B. Anslutningen till de arealbaserade stöden framgår av bilaga 2.

CEQ 8: Fokusområde 4A

"I vilken utsträckning har insatserna inom landsbygdsprogrammet bidragit till att återställa, bevara och förbättra den biologiska mångfalden, bland annat inom Natura 2000-områden, områden med naturliga eller andra särskilda begränsningar och jordbruk med högt naturvärde, och det europeiska landskapet?"

Allmänna resultat-/målbildare: / O6: Areal som stöds (ha)/ O7: Antal kontrakt/insatser/stödmottagare:

R7/T9: Under 2018 omfattas 22,32 % av jordbruksmarken av åtaganden som stödjer biologisk mångfald och/eller landskap, vilket nästan har uppnått det satta målet, 24,08% år 2023. Detta mäter i hektar 4 380 ha av målet på 4 724 ha.

Inom detta fokusområde har störst areal använts för insatser för skötsel av kulturmark (1 536 ha), skötsel av naturbeten med höga naturvärden (507 ha), användning av täckmaterial - fleråriga trädgårdsväxter (301 ha) och mekanisk ogräsbekämpning i potatis (94 ha). Men även reducerad höstbearbetning (1 856 ha) och anläggning av skyddszoner (11 ha) som i första hand bidrar till bättre vattenvård, bidrar också till den biologiska mångfalden genom att minska erosionen.

Även om insatser från åtgärd 11, ekologisk produktion, inte ingår i landskapsregeringens uträkning av resultatindikator R7/T9 har den också påverkan på den biologiska mångfalden. Odling av åkergrödor omfattar 3 147 ha, ettåriga trädgårdsväxter och matpotatis 25 ha samt reducerat höstbearbetning 250 ha.

Åtgärder som har stor påverkan på den biologiska mångfalden som dragväxter för bin har genomförts enbart på 2 ha och ska enligt målet nå 11 ha till 2020. Även jordbruksmarken med åtgärder för skötsel av kulturmark måste öka för att nå målet från 1 536 ha till 1 847 ha år 2020. Åtgärder för ängsvall påverkar den biologiska mångfalden men inga områden har fått ersättning gällande detta och inte heller några mål är uppsatta för 2020 för att inför det.

Under fokusområde A har 255 insatser genomförts inom Åtgärd M10. De flesta av insatserna har omfattat skötsel av Kulturmark (136 st) och skötsel av naturarbeten med höga naturvärden (50 st). Enbart 2 frivilliga insatser har genomförts inom odling av dragväxter för bin. Ytterligare ligger även insatser som berör områden med särskilda begräsningar (M13) under fokusområde A. Där har ersättning beviljats för 399 lantbrukare.

LAG-aktiviteter med inriktning på biologisk mångfald och vattenmiljö

De LAG-finansierade projekt som bidrar till den biologiska mångfalden samt en effektivisering av jordbrukets vattenanvändning finns inom Leader Ålands budgetmässigt största tyngdpunktsområde (TP-område), alltså Natur & Miljö. Bland de sammanlagt 15 projekt som hittills beviljats programmedel (varav 4 avslutade) finns 7-8 som bidrar till bevarande och utveckling av landsbygdens ekosystemtjänster och biodiversitet (biodling, strand- och betesängar, naturbeten och liknande) samt 3 där man satsar på olika typer av vattenvårdande åtgärder (vattenreningsverk, sedimenterings- och reningsdammar). Dessa uppgifter kommer från Leaders administration och kan skilja sig från de uppgifter som förts in i genomförandeorganisationens system. En rimlig slutsats är därför att en betydande del av den åländska LAG-satsningen – om än på en mycket småskalig och lokal nivå – syftar till att främja öppna landskap och biologisk mångfald. Den EU-gemensamma frågeställningen om LAG-satsningarnas bidrag till biodiversitet och vattenkvalitet kan därmed besvaras på följande sätt:

LAG-satsningarna med inriktning på biologisk mångfald och vattenmiljö har varit framgångsrika och uppnår i regel sina mål. Projektens karaktär av lokala "punktsatsningar" gör dock att effekterna på den åländska miljön i stort sannolikt är rätt marginella.

Allmänna kontextindikatorer (sammanfaller delvis med EU:s effektindikatorer I.07-I.09)

CCI 34: Natura 2000 områden på Åland

En del av den areal som omfattas av Natura 2000 är klassat som naturskyddsområde och samhällsägt. I uppstarten av programperioden ansågs det därför inte finnas behov av finansiering från LBU-programmet för dessa områden i enlighet med Prioritised Action Framework. Detta eftersom områdena ägs eller förvaltas av Ålands landskapsregering som därigenom finansierar förvaltningen av dessa områden genom den egna budgeten. (Ålands landskapsregering, 2017 s. 154). På en del av markerna sköts röjning och slåtter av landskapets fastighetsverk utifrån anvisningar från miljöbyrån. En del av Natura 2000 områdenas marker betas av husdjursgårdar som söker stöd, men i många fall är betet på landskapets mark reglerat genom arrendekontrakt. Det har framkommit att arrendekontrakten till viss del innebär svårigheter att söka stöd för betet. Detta eftersom ägaren och brukaren av marken inte är samma person.

I.07: Utsläpp från jordbruket, växthusgasutsläpp och utsläpp av ammoniak från jordbruk

EU:s miljöbyrå EEA (2018) konstaterar att jordbrukssektorn är den andra största utsläppskällan för koldioxid för EU-28 och Island. Den största utsläppskällan är energisektorn, som gav upphov till 78 procent av de totala utsläppen inom EU år 2016. Efterföljande är jordbruk (10 %) och industriella processer (9 %) (EEA, 2018, s. viii). Jordbrukets utsläpp av koldioxid har på EU nivå till viss del minskat 2013-2016. Varken Finland eller Sverige är bland de länder som har högst växthusgasutsläpp från jordbruk. Under perioden 1990-2016 har utsläppen från jord- och skogsbruk samt fiske minskat med 28 procent i Finland och 22 procent i Sverige. De främsta orsakerna till utsläppsminskningen är minskat antal gårdar och antal djurenheter (EEA, 2018, s.323, 529). I sammanhanget ska påpekas att jord- och skogsbruk också har positiva klimateffekter i och med att odling av gröda och träd binder kol i marken. För att fortsatt klimatanpassa jord- och skogsbruket samt fisket kan omställning från fossila bränslen till andra drivmedel och energikällor (såsom biogas) uppmuntras, högre diversitet och perenna grödor förespråkas samt förändring av gödselhanteringen.

Utsläpp av växthusgaser från jordbruket på Åland har minskat från 42 000 ton CO₂-ekvivalenter till 38 000 ton CO₂ ekvivalenter år 2010–2013. Utsläppen av ammoniak från jordbruket på Åland har legat konstant på 0,2 Gg år 2011-2015. (Naturresursinstitutet LUKE och Finlands miljöcentral, SYKE 2018b). Uppdaterade mätningar gällande växthusgasutsläpp från jordbruket på Åland beräknas enligt Skoglund (2018) komma under 2019.

Tabell 16. Utsläpp från jordbruket 2010-2015

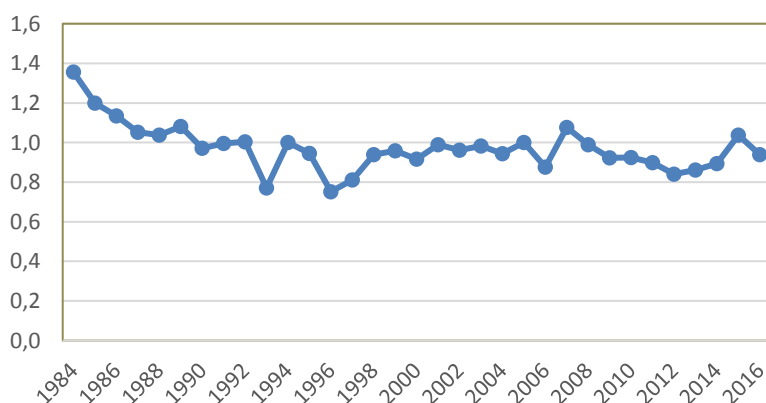
Åland	Växthusgasutsläpp från jordbruket efter NTM-central, År och Uppgift ¹³ . Mängd, 1 000 t CO ₂ -ekv.	Ammoniakutsläpp från jordbruket efter År, NTM-central och Uppgift. Mängd, Gg.
2010	42	-
2011	41	0,2
2012	40	0,2
2013	38	0,2
2014	-	0,2
2015	-	0,2

(Naturresursinstitutet LUKE och Finlands miljöcentral, SYKE, 2018a; 2018b).

CCI 35 och I.08 Fågelindex för jordbruksmark

På Åland finns fyra fasta fågelstationer och fågeltorn. I tillägg finns ett antal fågelobservationsplatser. Statistik över fågelobservationer sker regelbundet och på frivillig basis. (Ålands fågelskyddsförenings hemsida, 2018) Index över fågelpopulationer i jordbruksmark tas fram och beräknas av forskare på Naturhistoriska centralmuseum LUOMUS vid Helsingfors universitet. För Finland beräknas indexet genom systematiska taxeringspunkter, tillsammans 566 punkter. Detta sammanställs till tre regionala indexområden: syd, väst och öst-nord. Åland ingår i indexet för Syd. På Åland finns 7 taxeringspunkter. Sex av dessa är i jordbruksmiljö. På grund av de relativt fåtal punkterna, och observationer vid dessa, används här data för syd Finland som helhet. (Finlands Artdatacenter, 2018; Lehikoinen, 2018). De arter som observeras i region Finland Syd är: tofsvipa, spov, lärka, ladusvala, hussvala, ängspiplärka, buskskvätta, björktrast, törnsångare, kaja, stare. Figur 11 visar index över fågelpopulationer i jordbruksmiljö år 1984-2016.

Figur 11. Index över fågelpopulationer i jordbruksmiljö. Syd Finland 1984-2016. År 2005 = 1.

Källa: Helsingfors universitets Naturhistoriska centralmuseum LUOMUS hämtad från Naturresursinstitutet LUKE, 2018c

Figuren visar att fågelpopulationen i jordbruksmiljön minskat kontinuerligt från 1984-1993. Efterföljande god trend i fåtal år för att sedan stabiliseras strax under

¹³ Växthusgasutsläpp från jordbruket: enbart data fram till 2013 är tillgängligt, uppdateras först i maj 2019. (Skoglund 2018)

index år 1998. Från år 2000 låg antal fågelobservationer relativt stabilt runt index fram till 2006-2007 då en stor årsvariation kan utläsas. År 2007-2014 minskade antal fåglar i jordbrukslandskapet. År 2015 och 2016 kan det dock återigen utläsas stora variationer.

Variation inom index beror på flera faktorer:

- reella förändringar inom jordbruket
- årliga variationer
- osäkerheter med observationer, t.ex. fåglarna sjunger inte lika aktivt som förra året pga. tillfälligheter

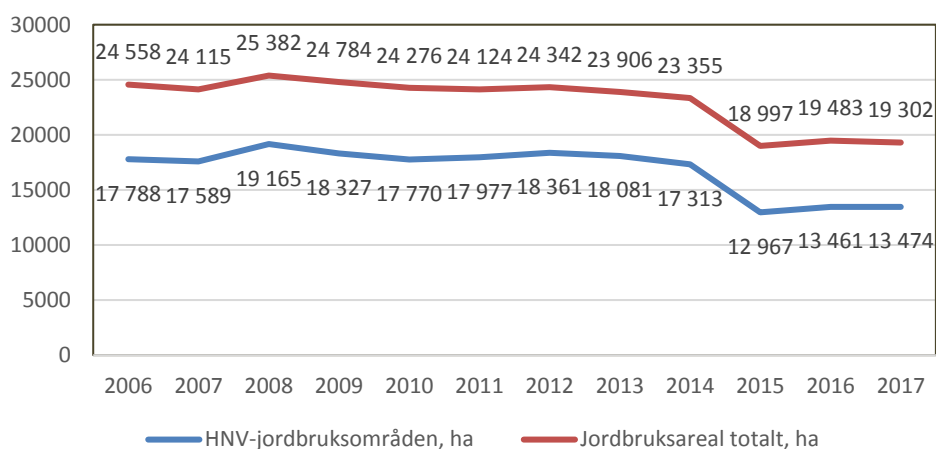
Enligt ansvarig forskare för det finska indexet beror dessa variationer med stor sannolikhet på genuina variationer i klimatet eller på metodmässiga svårigheter. Med grund i indexet är det inte möjligt att säga att variationerna beror på förändrade jordbruksmetoder. För att kunna utläsa det skulle en specifik studie för att utreda vad återhämtning beror på behövas. (Lehikoinen, 2018)

En regional fågelinventering (samt inventering av insekter) ingår också i det pågående inventeringsarbetet vad gäller naturens mångfald kopplad till LBU-programmet. Slutlig rapport från denna inventering, som utförs av Faunatica, väntas i slutet av 2019.

I.09: Jordbruksområden med högt naturvärde, procent av brukad jordbruksmark som genererar höga naturvärden

Jordbruksområden med högt naturvärde, dvs. HNV-jordbruksområden (high nature value farmland areas). Indikatorn beskriver omfattningen av livsmiljöer som stödjer lantbruksområdenas mångfald. Vid värdering av enskilda lantgårdar används sammanlagt fem delvariabler (egenskapsuppgifter) som kan beräknas utifrån datamaterialet i Landsbygdsverkets stödregister. Till dessa delvariabler hör andelen skiften med naturbetesmark eller äng av den tillgängliga jordbruksmarken, andelen områden som omfattas av miljökonventioner, åkerskiftenas kanttäthet, den extensiva odlingsarealens andel och om den aktuella gården är en nöt-, lamm-, häst- eller getgård. (Naturresursinstitutet LUKE, 2018d)

Figur 12: Jordbruksmark med högt naturvärde (HNV), samt total jordbruksareal för Åland år 2006-2017

Källa: (Naturresursinstitutet LUKE, 2018d)

Som kan utläsas i figur 12 är andelen jordbruksmark på Åland som bedöms ha högt naturvärde relativt högt. År 2017 var det 13 474 hektar. Det utgör cirka 70 procent av den totalt brukade arealen. Procentandelen av den jordbruksmark som totalt brukas som bedöms ha högt naturvärde på Åland har dock minskat år 2006-2017. Brytpunkten 2015 förklaras dock primärt av en ändring i klassificering varför data inte är direkt jämförbara.

En regional biotopinventering av naturbeten på Åland har genomförts för att bedöma kvaliteten hos de betade marker som fått stöd från LBU-programmet (Makkonen, 2019). Inventeringen omfattade 720 hektar. Totalt 193 naturbetesobjekt karterades, av vilka 163 var helt eller delvis betade. Rapporten framhåller att det med ganska enkla skötselmetoder skulle kunna gå att öka värdet ytterligare på naturbetena.

Bedömningskriterier:

- Den biologiska mångfalden på jordbruksmark som omfattas av åtagande har restaurerats, skyddats och förbättrats

Bedömning:

Utvärderarnas bedömning är att arbete pågår i rätt riktning och att fortsatt arbete behövs för att uppnå målet om stöd till biologisk mångfald och/eller landskapsvård genom naturbete. Under 2018 omfattas 22,32 procent av jordbruksmarken av åtaganden som stödjer biologisk mångfald och/eller landskap, vilket nästan nådde det satta målet, 24,08 procent år 2023, vilket är ett bra resultat (i hektar 4 380 ha av målet på 4 724 ha). Störst areal och flest antal insatser har gått till åtgärder för skötsel av kulturmark.

Utsläpp av växthusgaser (räknat i koldioxidekvivalenter) från jordbruket på Åland har minskat mellan åren 2010 och 2013. Utsläppen av ammoniak från jordbruket på Åland har legat konstant åren 2011-2015.

Rekommendationer:

Fortsatt stöd för omställning till ekologisk produktion och fortsatt ekologisk produktion kan ge positiva effekter för att uppnå detta mål. Det kan också ge positiva synergieffekter på den åländska miljön, då särskilt gällande biologisk mångfald. De kontext- och effektindikatorer som särskilt kan gynnas av en sådan omställning är fåglar i jordbruksmark (CCI35 och I.08) och jordbruksmark med högt naturvärde (I.09). Men det beror på hur den ekologiska produktionen sker.

Att bibehålla den jordbruksmark som kategoriseras som av högt naturvärde är viktigt för ett varierat åländskt landskap, med hög biologisk mångfald. Det kan också ha andra positiva effekter, av betydelse för turistnäring och den permanenta befolkningens livsmiljö.

För att fortsatt klimatanpassa jord- och skogsbruket samt fisket kan omställning från fossila bränslen till andra drivmedel och energikällor (såsom biogas) uppmuntras, högre diversitet och perenna grödor förespråkas samt förändring av gödselhanteringen.

CEQ 9: Fokusområde 4B

"I vilken utsträckning har insatserna inom landsbygdsprogrammet bidragit till bättre vattenförvaltning, inbegripet hantering av gödselmedel och växtskyddsmedel?"

Allmänna resultat-/målbildare: / O6: Areal som stöds (ha)/ O4: Antal företag/mottagare som fått stöd:

R8/T10: Under 2018 omfattas 65,21 % av jordbrukarmarken av åtgärder för att förbättra vattenförvaltningen. Det innebär att man nästan har nått upp till det satta målet för 2023, 66,42 %. I hektar mäter området 12 795 ha av målbildaren på 13 031 ha. Under 2017 uppmätte jordbruksmark med åtgärder för att förbättra vattenförvaltningen 13 091 ha, vilket betyder att arealen med åtgärder minskade under 2018.

Inom detta fokusområde har störst antal hektar använts för insatser gällande balanserad användning av näringsämnen (8 778 ha), reducerad höstbearbetning (1865 ha), förbättrad användning av stallgödsel (1 526 ha) och anläggning av skyddszon (11 ha). Även åtgärder som primärt stöder fokusområde A (biologisk mångfald) har sekundärt en inverkan på vattenförvaltningen, så som mekanisk ogräsbekämpning i potatis (94 ha) och användning av täckmaterial gällande fleråriga trädgårdsväxter (301 ha).

Ekologisk produktion (M11) är programmerat under 4B vattenvård även om det inte ingår i landskapsregeringens uträkning av resultatindikator R8/T10. Ekologisk produktion påverkar sekundärt även den biologiska mångfalden och 3 147 ha omfattas av ekologisk produktion av åkergrödor, vilket också har lika stor areal med åtgärder under fokusområde A biologisk mångfald. Också följande insatser som i första hand är avsedda för biologisk mångfald (4A) och markförbättring (4C)

bidrar till en bättre vattenförvaltning genom en minskad erosion; användning av täckmaterial; ängsvall; odling av markförbättrande växter. Ekologisk produktion minskar också erosionen genom att en större andel av den odlare arealen odlas med vall/gröngödslingsvall i växtföljden.

Inom fokusområde B, förbättring av vattenkvaliteten, har 506 insatser genomförts under år 2018 varav en majoritet av dem, 252 stycken, handlar om att balansera användning av näringsämnen. Flera av insatserna som ämnar att förbättra vattenkvaliteten är frivilliga åtgärder som reducerad höstbearbetning och förbättrad användning av stallgödsel. 95 stödmottagare har erhållit ersättning för ekologisk produktion (M11). Ett vattenbelastningsverktyg från SMHI/SLU har köpts in till landskapsregeringens Miljöbyrå. Detta verktyg skulle potentiellt kunna användas framgent för att beräkna utsläpp av näringsämnen från olika källor, uppdelat i olika avrinningsområden.

Allmänna kontextindikatorer (sammanfaller delvis med EU:s effektindikatorer I.10-I.11)

I.10 Vattenåtgång inom jordbruket, volym som används för bevattning

Ålands vatten AB förser Åland med ca 75 procent av allt vatten. Total vattenförbrukning år 2018 var 2 100 000 m³. Förbrukningen har i snitt ökat med 1,5 procent / år under den senaste tjugo åren. (Ålands Vatten AB, 2018). Den tillgängliga statistiken för vattenåtgång särskiljer inte lantbruket. Europeiska data över antal gårdar som bevattnar jordbruksmark på Åland mellan åren 2005-2013 visar en nedgång från 630 gårdar 2005 till 470 gårdar 2013 (Eurostat, 2018). Ingen data för senare år har lokaliserats inom ramen för utvärderingen. En vatteninspektör på Åland menar att existerande europeiska data för jordbrukets vattenanvändning på Åland är missvisande. Den inhemska vattenförvaltningen har också svårt att beräkna vattenanvändningen inom lantbruket. Detta eftersom många bönder anser att information om vattenförbrukning och varifrån vattnet kommer är konfidentiellt och incitamenten att rapportera är små. Vatteninspektören menar att bevattningen av jordbruket, i alla fall på gårdsnivå, har ökat och är hög på Åland i jämförelse med andra nordiska länder. Enligt uträkningar från SMHI om effekter av klimatförändringar till år 2050 så kommer vattenbrukningen att fortsätta öka. Till det har även tillsynen av vattenförbrukning minskat. (ÅHMH, Vatteninspektör, februari 2019).

CCI 40: Vattenkvalitet (GNB och nitrater i sötvatten) och I.11 Potentiell effekt av jordbruk på vattenkvalitet på grund av föroreningar av nitrat och fosfor

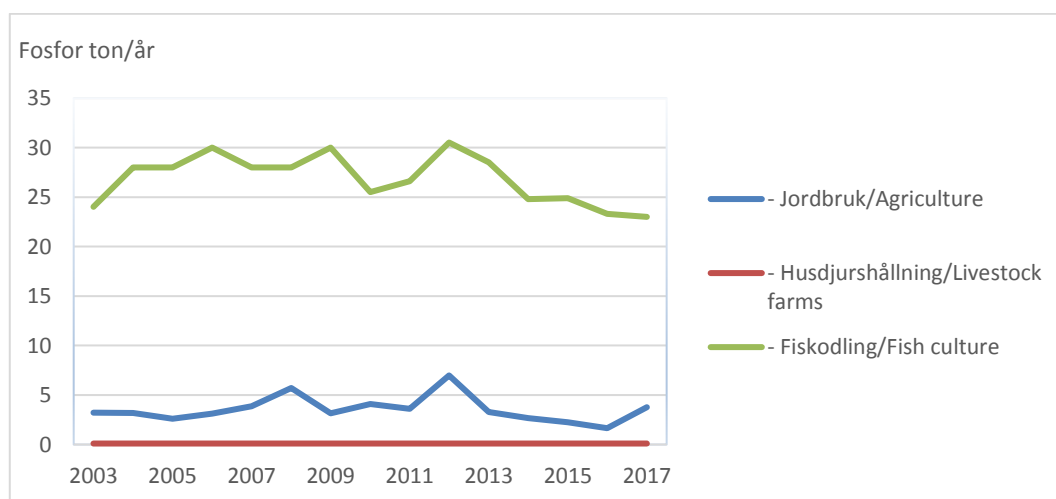
Landskapsregeringen har ett vattenåtgärdsprogram och förvaltningsplan för Ålands vatten. Hösten 2015 fastställdes uppdaterade versioner av förvaltningsplanen för vatten. Inom landskapsregeringen är miljöbyrån förvaltare av planen. (Ålands landskapsregering, 2015; 2018). I förvaltningsplanen beskrivs att inga stora ingrepp i form av vattenkraftverk och stora dammregleringar finns på Åland samt att vattendragen i de inre delarna av skärgården och fasta Ålands viksystem är utsatta för en negativ miljöpåverkan och är speciellt känsliga för

belastning. (Ålands landskapsregering, 2015).

I Ålands kustvatten låg den sammanvägda ekologiska statusen åren 2012–2018 på en måttlig nivå i mellan- och ytterskärgården, både till antalet vattenförekomster och areal. Den ekologiska statusen i innerskärgården var sämre och låg antalsmässigt på en otillfredsställande nivå. (Ålands landskapsregering, Miljöbyrån 2018b) Gällande nitrat visar bedömningar av mätningar av grundvattnet på Åland från 2009-2011 samt 2012-2014 i stort att både den kvantitativa och den kemiska statusen är god. (Ålands landskapsregering, Miljöbyrån, Arbetsmaterial gällande Nitratdirektivet, 2018a s. 21-22).

Jordbrukets dränering och dikning påverkar också förekomsten av kväve och fosfor. Jordbruksdikens påverkan på vattenkvaliteten mättes på två lokaler på Åland år 2016/2017 (Stjernman Forsberg och Andersson, 2017). Dessa mätningar - vid Möckelbybäck och Svartbäcken - fungerar som typområden. Det betyder att de används för att kartlägga typiska åländska jordbruksområdets miljöpåverkan. Rapporten beskriver att kväve- och fosforhalterna från jordbruksdrift är högre vid odling annat än vall, och vid punktkällor med djurhållning. Detta eftersom vall har ett tätt rotsystem som växer och tar upp kväve långt in på hösten. Det går att urskilja en tendens till minskade halter av både totalkväve och totalfosfor i de uppmätta värdena för Möckelbybäck 1996-2017. För Svartbäcken började provtagningarna år 2016/2017 så sådana tendenser går ännu inte att utläsa. (Stjernman Forsberg och Andersson, 2017).

Figur 13: Vattendragsbelastningen på Åland 2003-2017 räknat i fosfor från jordbruk, husdjurshållning och fiskodling

Källa: Ålands landskapsregering, Miljöbyrån, 2018.

Fiskodlingens påverkan är också betydande, särskilt för fosforbelastningen (se figur 13). Mätdata från landskapsregeringens Miljöbyrå över åren 2003-2017 visar att jordbruk, djurhållning och fiskodling utgör den största fosforkällorna på Åland, därefter hushåll med enskilda avlopp (Ålands landskapsregering, Miljöbyrån,

2018b). Variationerna över åren, både i upp och nedgångar, beror på mängd nederbörd. Områden med störst förbättringspotential för kustvatten gällande kvävehalter på Åland finns beskrivna i förvaltningsplan för Ålands vatten, däribland Ämnäsviken och Kaldersfjärden (Ålands landskapsregering, 2015, s. 138-139).

Bedömningskriterier:

- Förbättrad vattenkvalitet

Bedömning:

Data för vattenanvändningen inom lantbruket är bristande. Det är därför svårt att göra en bedömning av situationen. En vatteninspektör på Åland menar att tillsynen av vattenförbrukning minskat i och med förändrat regelverk på Åland. Det finns också utmaningar i att få in uppgifter om bevattningens omfattning och om källorna för bevattningen.

Vattenkvaliteten på Åland är i regel måttlig. Kustvattnet har måttlig status och grundvattnet är primärt av god kemisk status. Även om arealen med åtgärder för att förbättra vattenkvaliteten har minskat sen föregående år så har man ändå nästan nått målet för 2023, att 66,42 procent av jordbruksmarken ska täckas av dessa åtgärder. Hur eller om Landsbygdsprogrammet har påverkat vattenkvaliteten kan dock inte utvärderas eftersom den tillgängliga datan är från innan programmet startade.

Jordbrukets påverkan på vattenkvaliteten syns bland annat i form av kväve- och fosforhalter i vattnet. Det kan ge upphov till övergödning, algbloomning, försurning och i värsta fall bottendöd. Kväve- och fosforhalterna från jordbruksdrift är högre vid all annan odling än vall, och vid punktkällor med djurhållning. Det är problematiskt eftersom jordbrukets negativa miljöpåverkan därmed ofta är störst vid sådan drift som gynnar jordbrukets ekonomiska utveckling.

Rekommendationer:

Information om vattenanvändning är grundläggande för att kunna planera och tillsätta eventuella proaktiva insatser vid torka. Utvärderarna rekommenderar därför att de förslag som den krisgrupp som tillsattes i och med 2018 års torka gav skyndsamt hanteras av landskapsregeringen.

Utvärderingsteamet rekommenderar Jordbruksbyrån och Miljöbyrån att fortsatt samarbeta kring frågor om vattenkvaliteten på Åland. Miljöbyrån rekommenderas att fortsatt arbeta med att beräkna vattenkvaliteten på Åland, och att använda belastningsverktyget och typområdesinventering för att identifiera avrinningsområden där riktad rådgivning om vatten skulle vara till nytta. Miljöbyråns arbete med EU:s vattendirektiv kan här vara behjälpligt.

CEQ 10: Fokusområde 4C

"I vilken utsträckning har insatserna inom landsbygdsprogrammet bidragit till att förhindra jorderosion och förbättra markförvaltning?"

Allmänna resultat-/målbildindikatorer: / O6: Areal som stöds (ha) /**O4: Antal företag/mottagare som fått stöd:**

R9/T12: Under 2018 omfattas 18,33 % av jordbruksmarken av åtgärder för att förbättra markskötsel och/eller förebygga jorderosion. Målet för 2023 är 18,67 % och vi kan därför konstatera att det är mycket nära att vara uppfyllt. Det är alltså 3 597 ha av målet på 3 635 ha. År 2017 var arealen 3 515 ha, under 2018 har man alltså närmat sig målet ytterligare.

Insatser inom M10 med störst påverkan på detta fokusområde och med störst antal hektar använda gäller insatser som anläggande av grön gödslingvall (11 ha), fånggröda (8 ha) och saneringsväxter/markluckrande växter (185 ha). Även insatser programmerade under vattenvård påverkar markskötsel även om det inte ingår i landskapsregeringens uträkning av resultatindikator R9/T12. Dessa är reducerad höstbearbetning (1 865 ha), förbättrad användning av stallgödsel (1 526 ha) och anläggning av skydds zoner (11 ha). Insatser från Åtgärd 11 som främst har påverkan på en bättre vattenförvaltning påverkar också den biologiska mångfalden. Odling av åkergrödor omfattar 3 147 ha, ettåriga trädgårdsväxter och matpotatis 25 ha samt reducerat höstbearbetning 250 ha.

Under fokusområde C har 28 insatser genomförts under år 2018. Ingen av dessa insatser, är kopplade till egna kontrakt.

Allmänna kontextindikatorer (sammanfaller delvis med EU:s effektindikatorer I.12-13)

CCI 41 Odlingsjordens organiska ämnen i odlingsbar mark och I.12 Organiskt material i jordbruksmark, total organisk kolhalt i odlade jordar

Kolhalten beskriver mängden sådant organiskt material i jord som förbättrar mineraljordarnas struktur och jordens förmåga att binda näringsämnen och fukt. Den organiska kolhalten i de åländska jordarna ingår i den finska nationella miljöövervakningen Valse, på Naturresursinstitutet LUKE. En viss uppgång i kolhalt kan utläsas över tid 1987-2018 (tabell 17).

Alla punkter för mätningen är lokaliserade på mineraljordar med växtodling. Mellan mätpunkterna varierar jordarna från lerjordar till jord med grövre struktur. Två mätpunkter från 1987 års data är exkluderade i tabellen. Detta eftersom deras exakta position är osäker. I mätningen år 1998 saknas en observation. För metoden som används för mätningen se Heikkinen et al (2013).

En jämförelse mellan de två senaste tidpunkterna för mätningen 2009 och 2018 kan till viss del ha influerats av LBU programmets insatser, och framförallt en vilja hos jordbrukare att förbättra jordkvaliteten. Viktigt är dock att notera att fåtalet mätpunkter på Åland gör att det inte med säkerhet går att utläsa tydliga trender.

Tabell 17. Total organisk kolhalt i odlade jordar på Åland

Matjord (0-15 cm) organisk kolhalt (%) i Valse-övervakning av Åland 1987-2018 <i>Topsoil (0-15 cm) organic C content (%) in the Valse -monitoring plots of Åland 1987-2018</i>						
År	Antal mätpunkter	Mean	Standard deviation	Min	Median	Max
1987	6	2.74	1.33	1.48	2.29	4.53
1998	7	2.65	1.42	1.24	2.06	5.20
2009	8	2.27	0.85	1.46	2.04	4.06
2018	8	2.83	1.19	1.54	2.43	4.52

Referens: Naturresursinstitutet LUKE (2019)

I.13 Jorderosion orsakad av vatten

I ett europeiskt perspektiv är risken för erosion relativt liten på Åland. För att fortsatt hålla erosionen på låga nivåer är det viktigt att vara medveten om var den ändå förekommer. Naturresursinstitutet LUKE utredde år 2016 risken för erosion på åkerskiften baserat på Lantmäteriverkets markanvändningsmaterial. Risken för erosion på åkerskiften utreddes med RUSLE-modell (Revised Universal Soil Loss Equation). (se tabell 18). För Åland är det framförallt kommunerna Sottunga, Kumlinge, och Föglö som har en högre erosionstakt per år. Finström, Jomala och Sottunga kommuner har störst andel åkerareal drabbad av vattenerosion. Notera att tabellen bygger på dåvarande markanvändning (2016).

Tabell 18. Vattenerosion på åkrar i åländska kommuner

Vattenerosion på åkrar		
Kommun	Åkerareal av den totala arealen, %	Erosion, t/ha/år
Brändö	2	0,05
Eckerö	5	0,39
Finström	24	0,58
Föglö	16	0,84
Geta	12	0,49
Hammarland	18	0,47
Jomala	26	0,79
Kumlinge	11	0,89
Kökar	17	0,49
Lemland	11	0,59
Lumparland	16	0,12
Mariehamn	9	0,14
Saltvik	19	0,68
Sottunga	30	1,14
Sund	17	0,44
Vårdö	9	0,77

Uppskattad jordförlust på grund av vattenerosion (t/ha/år) och uppskattad yta av jordbruksmark påverkad av jorderosion från vatten (%) Referens: Naturresursinstitutet LUKE (2018b). Statistikdatabas >> Indikatorer >> Miljö >> Vattenerosion på åkrar >> Vattenerosion på åkrar enligt kommun

Bedömningskriterier:

Förbättrad markskötsel

Jorderosion har förhindrats

Bedömning: Programmets målsättning att minst 3 635 hektar jordbruksmark ska omfattas av åtagande för att förbättra markskötsel och/eller förebygga jorderosion år 2023 är nästintill uppnått. År 2018 omfattas 3 597 hektar.

Rekommendationer:

Mätningarna av kolhalten i odlade jordar på Åland genomförs av nationella miljöövervakningssystemet Valse (LUKE, 2019). Dessa mätningar har pågått över tillräckligt lång tid för att fortsatta mätningar anses rimliga för att också fortsättningsvis ha en god översikt över hur jordbrukets metoder och insatser påverkar matjordens kvalitet. Mellan år 2009 och 2018 har det skett en ökning av den procentuella kolhalten i Ålands matjordar. Detta kan till viss del ha influerats av LBU programmets insatser, och framförallt en vilja hos jordbrukare att förbättra jordkvaliteten. Mätningen sker dock på så få mätpunkter att det gör det svårt att med säkerhet utläsa statistiska trender. Om landskapsregeringen önskar ha mer statistisk tillförlitlighet gällande kolhalten kan ansvariga personer på Valse med

lätthet kontaktas (Nuutinen, 2019). Detta för att få till fler mätpunkter på Åland. Ett mer lokalt tillvägagångssätt, som kan kombineras med de rikstäckande mätningarna, är att Jordbruksbyrån gör bedömningar utifrån lantbrukarnas jordmånsprover.

Baserat på risken för erosion på åkerskiften på Åland rekommenderas att fortsatt uppmuntra lantbrukare att ta del av avsatta medel för att motverka erosion. Det till exempel inom Sottunga, Föglö och Kumlinge kommuner och/eller områden som har störst andel åkerareal drabbad av vattenerosion; inom Finström, Jomala och Sottunga kommuner. På så vis skulle programmets insatser riktas till områden där de kan anses behövas mest.

5.5 Prioritering 5

Mål med prioritet: Främja resurseffektivitet och stödja övergången till en koldioxidsnål och klimattålig ekonomi inom jordbruks-, livsmedels- och skogsbrukssektorn

”Unionsprioritering 5 omfattas inte av programmet. På basen av SWOT-analysen konstateras att behoven gällande konkurrenskraft, vattenkvalitet och biologisk mångfald är behov som värderas högre samtidigt som direkta åtgärder som stöder unionsprioritering 5 är mycket kapitalintensiva.” (Ålands landskapsregering, 2017, s. 84)

CEQ 11: Fokusområde 5A, Unionsprioritering P5

”I vilken utsträckning har insatserna inom landsbygdsprogrammet bidragit till att effektivisera vattenanvändningen inom jordbruket?”

Ingen prioritet inom den logiska strukturen för Ålands LBU-program 2014-2020.

Inga åtgärder har valts ut inom ramen för strategin för detta fokusområde. Åtgärderna M01 – kunskapsöverförings- och informationsåtgärder (delåtgärd 1.1-stöd till yrkesutbildnings- och kompetensutvecklingsåtgärder) och M19- Stöd till Leaderprogram för lokalt ledd utveckling bidrar sekundärt till fokusområde 5 A.

Bedömningskriterier:

- Effektiviteten i vattenanvändningen inom jordbruket har ökat

Bedömning

Unionsprioritering 5 omfattas inte av programmet och därav har inga direkta effekter utvärderats. För jordbrukets effekter gällande vattenanvändning se CEQ 9: Fokusområde 4B, Unionsprioritering P4, effektindikator I.10.

CEQ 12: Fokusområde 5B, Unionsprioritering P5

"I vilken utsträckning har insatserna inom landsbygdsprogrammet bidragit till att effektivisera energianvändningen inom jordbruket och vid livsmedelsbearbetning?"

Ingen prioritet inom den logiska strukturen för Ålands LBU-program 2014-2020.

Åtgärderna M01 – kunskapsöverförings- och informationsåtgärder (delåtgärd 1.1-stöd till yrkesutbildnings- och kompetensutvecklingsåtgärder) bidrar sekundärt till fokusområde 5 B.

Bedömningskriterier:

- Effektiviteten i energianvändningen inom jordbruk och livsmedelsbearbetning har ökat

Bedömning

Unionsprioritering 5 omfattas inte av programmet och därav har inga direkta effekter utvärderats.

CEQ 13: Fokusområde 5C, Unionsprioritering P5

"I vilken utsträckning har insatserna inom landsbygdsprogrammet bidragit till tillgång till och användning av förnybara energikällor, biprodukter, avfall, rester och andra råvaror som är avsedda för andra bioekonomiska ändamål än livsmedel?"

Ingen prioritet inom den logiska strukturen för Ålands LBU-program 2014-2020.

Inga åtgärder har valts ut inom ramen för strategin för detta fokusområde. Åtgärderna M01 – kunskapsöverförings- och informationsåtgärder (delåtgärd 1.1-stöd till yrkesutbildnings- och kompetensutvecklingsåtgärder) bidrar sekundärt till fokusområde 5C.

Bedömningskriterier:

- Utbudet av förnyelsebar energi har ökat
- Användningen av förnyelsebar energi har ökat

Bedömning

Unionsprioritering 5 omfattas inte av programmet och därav har inga direkta effekter utvärderats. Inom programmet finns inga projekt för omställning till biogas.

CEQ 14: Fokusområde 5D, Unionsprioritering P5

"I vilken utsträckning har insatserna inom landsbygdsprogrammet bidragit till att minska utsläpp av växthusgaser och ammoniak från jordbruket?"

Ingen prioritet inom den logiska strukturen för Ålands LBU-program 2014-2020.

Inga åtgärder har valts ut inom ramen för strategin för detta fokusområde.

Åtgärden M01 – kunskapsöverförings- och informationsåtgärder (delåtgärd 1.1-stöd till yrkesutbildnings- och kompetensutvecklingsåtgärder) och M10- Miljö och klimatvänligt jordbruk (delåtgärd 10.1 stöd till miljö och klimatvänligt jordbruk) bidrar sekundärt till fokusområde 5 D.

Bedömningskriterier:

- Utsläppen av växthusgaser och ammoniak från jordbruket har minskat

Bedömning

Unionsprioritering 5 omfattas inte av programmet och därav har inga direkta effekter utvärderats. För jordbrukets effekter gällande växthusgasutsläpp och utsläpp av ammoniak se CEQ 8 Prioritering 4, Fokusområde 4A, effektindikator I.07.

CEQ 15: Fokusområde 5E, Unionsprioritering P5

"I vilken utsträckning har insatserna inom landsbygdsprogrammet bidragit till bevarande av kolsänkor och kolinbindning inom jordbruk och skogsbruk?"

Ingen prioritet inom den logiska strukturen för Ålands LBU-program 2014-2020.

Inga åtgärder har valts ut inom ramen för strategin för detta fokusområde.

Åtgärden M01 – kunskapsöverförings- och informationsåtgärder (delåtgärd 1.1-stöd till yrkesutbildnings- och kompetensutvecklingsåtgärder) och M10- Miljö och klimatvänligt jordbruk (delåtgärd 10.1 stöd till miljö och klimatvänligt jordbruk) bidrar sekundärt till fokusområde 5 E.

Bedömningskriterier:

- Bindning av kol och kolsänkor inom jordbruket och skogsbruket har ökat
- Jordbruks- och skogsbruksmark med förvaltningskontrakt som bidrar till kolsänkor har utvidgats

Bedömning

Unionsprioritering 5 omfattas inte av programmet och därav har inga direkta effekter utvärderats. Åtgärder inom prioritering 4, till exempel stöd till reducerad höstbearbetning (M10.1) bidrar sekundärt till fokusområde 5E eftersom det bidrar till att binda kol. För kolhalt i åländska jordar samt markförbättrande åtgärder se CEQ 10: Fokusområde 4C, Unionsprioritering P4.

5.6 Prioritering 6

Mål med prioritet: Främja social delaktighet, fattigdomsbekämpning och ekonomisk utveckling på landsbygden.

Inom det åländska LBU-programmet finns endast ett fokusområde med primär tilldelning inom prioritering 6, Främja lokal utveckling på landsbygden (6B). Under fokusområdet tillämpas åtgärden Stöd till Leader-program för lokalt ledd utveckling (M19)

CEQ 16: Fokusområde 6A

"I vilken utsträckning har insatserna inom landsbygdsprogrammet bidragit till diversifiering, skapande och utveckling av småföretag och arbetstillfällen?"

Ingen prioritet inom den logiska strukturen för Ålands LBU-program 2014-2020. Inga åtgärder har valts ut inom ramen för strategin för detta fokusområde. Åtgärderna M01 – kunskapsöverförings- och informationsåtgärder (delåtgärd 1.1-stöd till yrkesutbildnings- och kompetensutvecklingsåtgärder) och M19 - Stöd till Leaderprogram för lokalt ledd utveckling (delåtgärden 19.2) bidrar sekundärt till fokusområdena 6 A.

Allmänna kontextindikatorer

CCI 5: Sysselsättningsgrad

CCI 6: Andel egenföretagare

CCI 7: Arbetslöshetsgrad

CCI 10: Ekonomins struktur

CCI 11: Sysselsättningens struktur

Bedömning:

Det generella läget för samtliga kontextindikatorer för fokusområdet är tillsvidare relativt sett gott på Åland. Sysselsättningsgraden är bland de högsta i Europa, arbetslöshetsgraden är låg, andelen egenföretagare hög och ekonomin har diversifierats under 2000-talet vad gäller både BNP och sysselsättning. Den gynnsamma situationen kan dock inte knytas samman med de åtgärder som sekundärt bidrar till fokusområdet. De utbildningar som genomförts har haft andra mål än att skapa arbetsplatser och inom Leader-programmet beviljas inte några egentliga företagsstöd.

På vilket sätt det åländska landsbygdsutvecklingsprogrammet bidrar till samhällsutvecklingen inom programområdet samt till landsbygdsekonomin och skapandet av sysselsättning bedöms närmare under allmänna utvärderingsfrågorna för de övergripande unionsprioriteringarna.

CEQ 17 Fokusområde 6B

"I vilken utsträckning har insatserna inom landsbygdsprogrammet bidragit till lokal utveckling på landsbygden?"

Åtgärderna M19 - Stöd till Leaderprogram för lokalt ledd utveckling (delåtgärderna

19.1-4) är programmerade under fokusområde 6B.

Leader är placerat inom det bredare åländska LBU-programmets Prioritet 6B: "Främjande av social delaktighet, fattigdomsbekämpning och ekonomiska utveckling på landsbygden"

Allmänna kontextindikatorer (CCI 1, CCI 2, CCI 3, CCI 8=I.16, CCI 10)

Leaderprogrammet omfattar hela Åland med 16 kommuner, varav tio kommuner finns på huvudön med fast vägförbindelse till den enda staden Mariehamn och sex kommuner finns i skärgårdsregionen där transporten mellan kommunerna och till huvudön sker med färjor. Inom Åland är ett 60-tal öar bebodda året om.

Vid ingången till år 2018 bodde sammantaget 29 489 personer på Åland, 11 677 personer i Mariehamn och 17 812 i landskommunerna. Ålands befolkningsstruktur sammanfattas i Tabell 19. Åland har för närvarande en åldrande befolkning med en växande andel unga pensionärer och sjunkande andel barn. Nettoinflyttningen är positiv i nästan alla åldersgrupper.

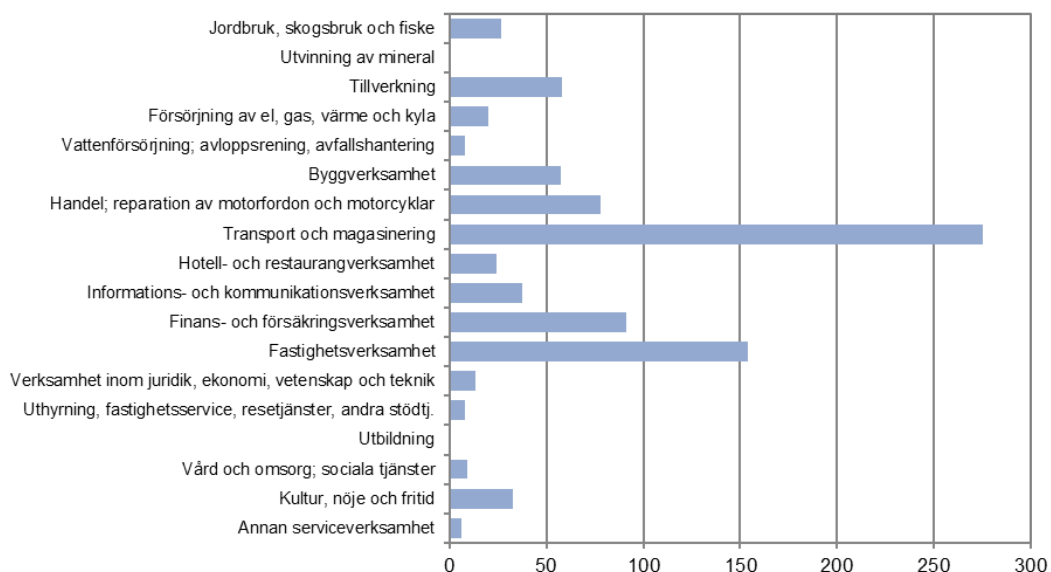
Tabell 19. Ålands befolkningsstruktur och -rörelse 31.12.2017

	Befolkningsstrukturen 31.12				Befolkningsrörelsen		
	Antal	Procent		Antal	Procent	Antal	
Invånare	29 489	100,0					
Kön			Region				
Kvinnor	14 769	50,1	Mariehamn	11 677	39,6	Födda	279
Män	14 720	49,9	Landsbygden	15 756	53,4	Döda	235
Ålder			Skärgården	2 056	7,0	Födelsenetto	44
-14	4 842	16,4	Födelseort			Inflyttade	1 030
15-64	18 246	61,9	Åland	18 802	63,8	Utflyttade	796
65+	6 401	21,7	Finland	5 606	19,0	Flyttningnetto	234
Språk			Sverige	2 586	8,8	Folkökning	278
Svenska	25 706	87,2	Övr. Norden	93	0,3	Korrigerig	-3
Finska	1 397	4,7	Utom Norden	2 245	7,6	Hela förändringen	275
Övriga	2 386	8,1	Okänt	157	0,5	Vigslar	115
						Skilsmässor	44

Källa: ÅSUB Befolkning, Befolkningsregistercentralen, Statistikcentralen

BNP-utvecklingen för Åland har under 2000-talet varit långsammare än i omkringliggande länder, men BNP räknat per invånare är fortfarande högre än i Finland i genomsnitt. År 2016 uppgick BNP per invånare till 35 600 euro för Åland (EUR PPP) medan motsvarande siffra för Finland var 32 000 euro och för Sverige 35 800 euro. Den svagare utvecklingen förklaras huvudsakligen av en tillbakagång inom sjöfartsnäringsen som är av stor betydelse för den åländska ekonomin. Vid sidan av transportsektorn är fastighetsverksamheten och finans- och försäkringsbranschen betydande näringar för Ålands ekonomi. Primärnäringarna står för knappt tre procent av förädlingsvärdet (ÅSUB, 2016, Figur 14).

Figur 14. Förädlingsvärde för Åland efter bransch 2016, MEUR

Källa: ÅSUB 2018b

Utöver de övergripande av EU-kommissionen givna indikatorerna gällande LBU-insatsernas påverkan/effekter på samhällsutvecklingen inom landsbygden, så har Leader Åland för egen del lyft fram två "horisontella målindikatorer" och tretton "allmänna målindikatorer" utgående från syftet med förverkligandet av programmet/strategin, nämligen *delaktighet/innovation* och *Klimat/miljö*. En närmare granskning av de hittills genomförda och pågående projekten visar att alla (med ett enda möjligt undantag) kan anses vara satsningar med bäring på åtminstone en (ofta båda) av dessa två indikatorer.

Efter en trög programstart, bland annat beroende på stora problem med administrations- och kontrollsystemet Hyrrä, kom LAG-insatserna i gång på allvar under 2018 då antalet nya projektbeviljningar (17 stycken) var mer än tre gånger så stort som under 2017 (5 stycken) och större än det sammanlagda antalet beviljningar för 2016 och 2017 (källa: LR:s beslut).

I

Tabell 20 ser vi att man har uppnått de satta målen för genomförandestatusen 2019. Ser vi på den totala projektaktiviteten enligt de av LAG förordade projekten hittills under programtiden handlar det om 34 olika projekt, varav 15 stycken inom tyngdpunktsområdet *Natur och miljö*, 13 inom tyngdpunktsområdet *Samhällsutveckling* och 6 inom tyngdpunktsområdet *Kunskap*.¹⁴ Några av de satta målen sticker ut genom att de inte bara uppnåtts, utan också – med råge – överskridits. Detta gäller framför allt indikatorerna "antal timmar frivilligt arbete" samt "personer som deltagit i en aktivitet".

¹⁴ I mitten av februari hade ansökningar om finansiellt stöd för ytterligare 9 (ännu inte behandlade) projekt inkommit till LAG-sekretariatet.

Tabell 20 Avslutade och beviljade projekt inom LEADER Åland (Obs. källa: LAG)

Avslutade: blå Beviljade: grön	Värde per 31.12.2018	Delmål 2019	Målvärde 2023
Deltagande individer i projekt	337	300	3000
Antal arbetande frivilliga timmar	2544	540	10 000
Antal beviljade projekt:	28	20	60
Antal delaktiga ungdomar (enligt EU definition)	16 %, 55 pers	2 %, 5 pers	10 %, 300 pers

Källa: Leader-sekretariatet

Andel av landsbygdsbefolkningen som omfattats (T21)

Hela den åländska befolkningen, inklusive befolkningen i Mariehamn, dvs 29 489 personer ingår i den befolkning som LAG-strategin inkluderar. Eftersom befolkningen på Åland ökat under programperioden omfattas nu 104 procent av befolkningen vid starttidpunkten av den lokala utvecklingsstrategin (R22/T21, %).

Befolkningsandel som tagit del av service (T22)

Frågan om hur stor andel av befolkningen som – tack vare LAG-projektens aktiviteter – fått/kommer att få ta del av ny eller förbättrad service/infrastruktur har bedömts av genomförandeorganisationen. Indikatorsmålet är här satt till 7 000 personer. Vid årsskiftet uppgick antalet personer som drar nytta av de förbättrade tjänsterna till 3 210 enligt indikatoruppföljningen (i Hyrrä). Det betyder att man vid ingången till 2019 redan uppnått närmare hälften av det satta programmålet. Sättet att uppskatta vilka, och därmed också hur många, som berörs av den förbättrade servicen, liksom hur man tolkar vad som är förbättrad service kan dock variera mellan de olika LAG-projekten. Andelen av befolkningen som har fått ta del av den förbättrade servicen uppgår i nuläget således till 3 210 av 29 489 personer eller 10,9 procent (R23/T22, %).

Skapade nya jobb (T23)

Förväntningarna på Leader Ålands möjligheter att skapa nya jobb och arbetsplatser (efter avslutade projekt) är låga, totalt 11 arbetstillfällen. Den modesta ambitionsnivån ska dock ses mot bakgrund av LAG's primära inriktning på samarbete och lokal delaktighet samt det faktum att man inte har möjlighet att bevilja bidrag till företag och kommersiella projekt. Vid ingången i 2019 har ännu inte någon ny arbetsplats redovisats som resultat av projektaktiviteten (R24/T23 är således 0).

Bedömningskriterier:

- Sysselsättningsmöjligheter har skapats genom en lokal utvecklingsstrategi
- Befolkningen som omfattas av lokala aktionsgrupper har ökat
- Tillgång till förbättrade tjänster/infrastrukturer i landsbygdsområden
- Servicen och den lokala infrastrukturen i landsbygdsområden har förbättrats
- Befolkningen på landsbygden har deltagit i lokala åtgärder
- Befolkningen på landsbygden har gynnats av lokala åtgärder

Leader-administrationen och resurstilldelning

Den positiva utvecklingen av Leader Åland kan i stor utsträckning förklaras av en aktiv och effektiv administration. Den väl fungerande handläggningen av projekten har kunnat ske trots en i förhållande till program- och projektbehoven väl snävt tilltagen driftsbudget. Detta gäller särskilt LAG-sekretariatet där de begränsade personalresurserna har lett till svårigheter att hinna med de delar av programmet som förutsätter ett särskilt projektägaransvar för LAG-ledningen (externa samarbetsprojekt, "paraplyprojekt").

Det faktum att LAG-projekten även måste gå till LR/Näring för slutligt godkännande har ibland lett till utdragna väntetider för projektägarna. Väntan på slutligt besked har i vissa fall ytterligare förlängts av en onödigt detaljerad granskningsprocess inom LR vid handläggningen av de av LAG redan förordade projekten.

Beträffande användningen av de i budgeten tilldelade offentliga medlen så har man, med ett undantag, i grova drag kunnat följa det i Leader-strategin givna budgetupplägget. Undantaget gäller de medel som avsatts för samarbetsprojekt med andra LAG-områden utanför Åland, där inga projekt ännu beviljats medel.

Leader Åland har ett antal programspecifika (mål-)indikatorer, två övergripande och horisontella samt tretton mera detaljerade, s.k. allmänna (genomförande-) indikatorer. De två horisontella indikatorerna har de facto använts som urvalskriterier vid LAG-ledningens granskning av nya projektansökningar, inte som indikatorer på hur programmet genomförts eller vilka mål som uppnåtts.

Bedömning:

De åländska LAG-satsningarna har över lag varit framgångsrika när det gäller att aktivera landsbygdsbefolkningen i de olika projekten. Även om det råder viss tveksamhet beträffande projektens redovisning av antalet aktiva deltagare och berörda står det klart att man, särskilt i vissa landsbygdskommuner, involverat betydande delar av befolkningen i projekten. De av LAG-budgeten stödda aktiviteterna har emellertid inte gett något mätbart bidrag till landsbygdens arbetsplatsutveckling. Med tanke på Leader Ålands begränsade budget och huvudsakliga inriktning på lokal mobilisering snarare än kommersiellt inriktade satsningar måste resultaten så här långt bedömas som tillfredställande.

Rekommendationer:

Den åländska Leader-satsningen har under de senaste 1-2 åren genomgått en

positiv utveckling med stor projekttillströmning, hög verksamhetsaktivitet och god framdrift i förhållande till genomförandemålen.

Granskningen av programmets status vid årsskiftet 2018/2019 ger dock underlag för några kommentarer och förslag till mindre justeringar och förbättringar som genomförandeorganisationen kan överväga. Mot bakgrund av den korta tid som återstår av programperioden avgränsar sig förslagen i första hand till administrationen och Leader-strategin. Utvärderarna rekommenderar sålunda:

- Ökade resurser för handläggningen av LAG-projekten i syfte att reducera väntetiden mellan LAG-förord och slutligt LR beslut. LR bör även i samarbete med LAG-sekretariatet förtydliga sina handläggningsrutiner i syfte att undvika överlappningar mellan LAG-ledningens och näringsavdelningens granskning av projekten.
- En ändring i Leader-strategin som möjliggör att även andra aktörer än LAG-sekretariatet kan söka stöd för den typen av gränsöverskridande samarbetsprojekt.

CEQ 18: Fokusområde 6C

"I vilken utsträckning har insatserna inom landsbygdsprogrammet bidragit till ökad tillgång till, användning av och kvalitet på informations- och kommunikationsteknik (IKT) i landsbygdsområden?"

Ingen prioritet inom den logiska strukturen för Ålands LBU-program 2014-2020.

Bedömningskriterier:

Tillgången till IKT för hushållen på landsbygden har ökat.

Bedömning: Eftersom fokusområdet har varken primär eller sekundär finansiell tilldelning inom programmet kan inte några effekter rapporteras.

6 CEQ 19-30 Utvärderingsfrågor utanför interventionslogik inom programmet

6.1 Utvärderingsfrågor rörande andra aspekter av programmet CEQ19-21

CEQ 19 I vilken omfattning har synergieffekter mellan prioriteringar och fokusområden ökat effektiviteten i programmet för landsbygdsutveckling?

Programmets logiska uppbyggnad möjliggör för synergieffekter mellan prioriteringar och fokusområden. Detta är tydligt i programmets interventionslogik där en och samma åtgärd (med medelstildelning) används för att uppnå flera fokusområden och prioriteringar. Till exempel används M02 för prioritering 1, 2 och 4. Ett annat exempel är att insatser inom prioritering 6 ger mervärden för prioritering 3 och 4, samt för de övergripande målen om miljö och klimat.

Utifrån hur genomförandeorganisationen årligen följer upp och rapporterar medelsfördelning finns en god medvetenhet om programmets synergieffekter. Baserat på de övergripande mål som finns inom LBU-programmet (s. 65-67) och programmets interna logik är utvärderarna till viss del undrande kring hur de övergripande målen tillgodoses inom ramen för den horisontella prioritering 1 samt varför de insatser som görs inom prioritet 3 inte uppmärksammas som bidragande till att uppfylla de övergripande målen gällande innovation. Vidare kan konstateras att unionsprioritet 5 är specifikt prioriterad på Åland. Trots det har ca 7,3 miljoner euro betalats ut som bidrar till målen för prioritet 5 genom att fokusområde 4B sekundärt stöder prioritering 5 och indirekt bidrar till prioriteringens målsättningar.

Bedömning

Programmet som helhet är väldigt länkat horisontellt och tematiskt, vilket kan vara positivt för synergieffekter, men det medför också svårigheter att utvärdera direkta, indirekta och sammantagna effekter av åtgärder som är programmerade inom flera olika fokusområden. Detta eftersom programmets logik gör att genomförandeorganisationen följer upp dem både per åtgärd och per prioritet. Detta indikerar en överoptimism till vad vissa av åtgärderna kan medverka till att uppnå för typ av mål.

CEQ 20 I vilken utsträckning har tekniskt stöd bidragit till att uppnå de mål som anges i artikel 59 förordning (EU) nr 1303/2013 och artikel 51.2 förordning (EU) nr 1305/2013?

Artikel 59 i förordning (EU) nr 1303/2013 fastställer:

Artikel 59

Tekniskt stöd på initiativ av medlemsstaterna

1. På initiativ av en medlemsstat får de europeiska struktur- och investeringsfonderna stödja insatser för förberedelser, förvaltning, övervakning,

utvärdering, information och kommunikation, nätverksarbete, beslut om klagomål samt kontroll och revision. De europeiska struktur- och investeringsfonderna får användas av medlemsstaterna för insatser för att minska den administrativa bördan för stödmottagarna, inklusive system för elektroniskt datautbyte och insatser för att öka kapaciteten hos medlemsstaternas myndigheter och stödmottagarna när det gäller förvaltning och användning av dessa fonder. De europeiska struktur- och investeringsfonderna får även användas till stöd för åtgärder för att öka kapaciteten hos relevanta parter i enlighet med artikel 5.3 e och för att stödja utbyte av god praxis mellan dessa parter. De insatser som avses i denna punkt kan gälla både tidigare och påföljande programplaneringsperioder.

2. I de fonsdspecifika bestämmelserna får man lägga till eller utesluta insatser som kan finansieras genom tekniskt stöd från varje europeisk struktur- och investeringsfond. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/sv/TXT/?uri=celex%3A32013R1303>

Artikel 51.2 i förordning (EU) nr 1305/2013 fastställer att upp till 4 % av varje landsbygdsprogram får avsättas till tekniskt stöd för de uppgifter som beskrivits i artikel 59. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/?uri=celex%3A32013R1305>

Bedömning

Två finländska datahanteringsverktyg fungerar som tekniskt stöd för programmet ("Stödtillämpningen" för arealstöden och "Hyrrä" för projekt och investeringstöd). Det administrativa stödet för implementeringen av programmet består också i praktiken av en styrgrupp med runt 10 personer från olika avdelningar på genomförandeorganisationen och LEADER. Implementeringen av programmet har i stort varit god så här långt, bedömt utifrån uppfyllande av målvärden inom programmet och CEQ1-18. Totalt budgeterat för tekniskt stöd för Ålands LBU program 2014-2020 är 1 300 000 euro (enligt LRs Finrapp LBU 2014-2018). Detta uppgår till 2,22 procent av total budget för programmet. Mål i artikel 59 kan utifrån en finansiell bedömning anses fullgott, med tanke på att procentandel ligger väl under det fastställda taket på 4 procent som fastställs i Artikel 51.2. Det ger vid handen att utrymme finns att öka det tekniska stödet om Ålands landskapsregering anser det finnas behov för det.

CEQ21 I vilken utsträckning har det nationella landsbygdsnätverket bidragit till att uppnå de mål som anges i artikel 54.2 i förordning (EU) nr 1305/2013?

Artikel 54.2 i EU förordningen nr 1305/2013 fastställer:

"Nätverksarbete inom det nationella landsbygdsnätverket ska ha som mål att

- öka intressenternas deltagande i landsbygdsutvecklingens genomförande,
- förbättra kvaliteten på genomförandet av landsbygdsprogrammen,
- informera den bredare allmänheten och potentiella stödmottagare om landsbygdsutvecklingspolitiken och finansieringsmöjligheter,
- främja innovation inom jordbruket, livsmedelsproduktionen och skogsbruket samt på landsbygden." <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/ALL/?uri=CELEX:32013R1305>

Bedömning

Åland är med i det nationella landsbygdsnätverket i Finland. En representant från det regionala landsbygdsnätverket och Leader Åland framhäver att kontakten mellan det åländska och det nationella nätverket skulle kunna förbättras. Då Åland har ett eget regionalt LBU-program med egen välutvecklad Leader organisation bidrar nätverksarbetet inom Leader Åland primärt till förordningens mål på regional nivå. Regionalt medverkar representanter från det regionala landsbygdsnätverket regelbundet på möten med genomförandeorganisationen. Detta är föredömligt för uppfyllandet av unionens förordning.

Då Leader Åland stod värd för Den finlandssvenska landsbygdsriksdagen i oktober 2018 kan bidraget till det nationella landsbygdsnätverket också bedömas som betydande.

6.2 Utvärderingsfrågor rörande unionens mål CEQ 22-30

De allmänna utvärderingsfrågorna 22 till 30 avser de övergripande unionsprioriteringarna för programmet.

CEQ 22: I vilken utsträckning har landsbygdsprogrammet bidragit till Europa 2020-strategins överordnade mål att öka sysselsättningsgraden för befolkningen i åldrarna 20–64 år till minst 75 %?

Stöds av: Unionsprioriteringarna P1, P2, P3 och P6; Fokusområdena 1A, 1C, 2B, 3A, 6A och 6B; Åtgärderna M01, M02, M03, M04, M06, M07, M08.6, M09, M16 och M19.

Bedömningskriterier:

- Sysselsättningsgraden för befolkningen i åldern 20-64 på landsbygden har ökat

Effektindikatorer:

I.14. Sysselsättningsgrad på landsbygden

Sysselsättningsgraden är generellt hög på Åland, bland de allra högsta inom Europa. Sysselsättningsgraden har därtill uppvisat en stigande trend under 2010-talet. Jämfört med Finland som helhet är den åländska sysselsättningsgraden avsevärt högre.

Tabell 21. Sysselsättningsgraden för befolkningen 15-64 år i Finland och på Åland 2013-2017

	2013	2014	2015	2016	2017
Finland	68,9	68,7	68,5	69,1	70,0
Åland	78,7	81,8	81,8	81,8	83,0

Källa: Eurostat (2019a)

Beräkningen av sysselsättningsgraden i Europa grundar sig på arbetskraftsundersökningarna AKU. För regionen Åland är urvalet i AKU litet, varför variationer i statistiken kan ha sin förklaring i förändringar inom urvalet. Med registerstatistik kan vi granska sysselsättningsgraden för åldersgruppen 20-64-åringar skilt för Mariehamn respektive landsbygdskommunerna i enlighet med bedömningskriterierna. Tabell 22 bekräftar sysselsättningsgradens positiva utveckling på Åland. Tabellen klargör därtill att sysselsättningsgraden är ännu högre i landsbygdskommunerna på Åland än i staden. Sysselsättningsgraden har ökat efter 2013 både på landsbygden och i Mariehamn.

Tabell 22. Sysselsättningsgraden för befolkningen 20-64 år, Åland efter region 2010-2016

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Åland	79,7	80,7	80,3	80,3	83,3	83,2	83,8
Mariehamn	77,6	78,9	78,0	77,8	80,8	80,5	81,2
Landsbygdskommunerna	81,2	81,9	81,9	82,0	85,1	85,0	85,5

Källa: ÅSUBs sysselsättningsstatistik samt bearbetade uppgifter från Statistikcentralen 2019.

Bedömning:

Inom LBU-programmet är det endast inom Leader-aktiviteterna som arbetstillfällen som skapats i programmet utgör en indikator och tillsvidare (31.12.2018) har inte något resultat för indikatorn rapporterats. Vi har tidigare framhållit att Leader Åland i första hand har andra målsättningar, bland annat inom landsbygdsutveckling och miljö. Därtill riktar sig Leaderstöden inte till företag i första hand. Inom investeringsstöden, där arbetstillfällen inte är en explicit målindikator i programmet rapporterar flera stödmottagare att stöden har bidragit till att företagen har kunnat anställa fler. Med urvalsintervjuerna som grund är bedömningen att stöden kan ha bidragit till minst fem årsarbetsplatser. Det bör dock noteras att de första åren under programperioden har inneburit flera utmaningar som inte är direkt knutna till programmet, såsom mjölkkrisen, hot om nedläggning av chipsfabriken och den extrema torkan 2018. Det har medfört att flera företag fått minska på antalet anställda.

En analys av LBU-programmets effekter med Ålands jämviktsmodell visar även på att programmet har en viss, om en liten, sysselsättande effekt och att effekten gäller främst landsbygdsområdet. Analysen och dess resultat presenteras närmare under utvärderingsfråga CEQ 29.

Rekommendation:

Åland har idag en internationellt hög sysselsättningsgrad som är särskilt hög på landsbygden. Aktiviteterna inom LBU-programmet bör fortsätta att satsa på att höja förädlingsgraden och marknadsanpassa såväl odling som vidareförädling för att även framöver boga för goda inkomstmöjligheter och trygga arbetsplatser i programregionen.

CEQ 23: I vilken utsträckning har landsbygdsprogrammet bidragit Europa 2020-strategins överordnade mål att 3 % av EU:s BNP ska investeras i forskning och utveckling och innovation?

Stöds av: Unionsprioritering P1; Fokusområdena 1A, 1B samt huvudsakligen M01, M02, M16.

Bedömningskriterier:

- Investeringarna i forskning och utveckling har ökat
- Innovation har främjats

Indikatorer:

% av Ålands BNP som genom programmet investeras i innovation/R&D

Investeringarna för forskning och utveckling har traditionellt varit låga på Åland. År 2016, vilket är det senaste året för vilket det finns färdigställda BNP-uppgifter låg insatserna på 4,5 miljoner euro eller cirka 0,4 procent. Nivån varierar en aning mellan åren men har hållit sig på i storleksordningen 4 miljoner euro sedan 2012, någon tillväxt på investeringarna kan inte bestyrkas med hjälp av statistiken. Företagssektorn står för ungefär 80 procent av dessa investeringar. Även antalet forskningsårsverken varierar mellan åren och har under samma period rört sig mellan 35 och 65 årsverken. För forskningsinvesteringarnas del gäller att merparten sker i Mariehamn (Statistikcentralen 2019, ÅSUB 2018b).

Inom ramen för indikatoruppföljningen finns inte uppgifter om innovativa projekt. Utbildningsinsatserna inom ramen för programmet har konstaterats vara av en annan karaktär och har inte haft innovation som primärt mål. Däremot har merparten av utbildningarna engagerat experter utanför programregionen och ett flertal har hållits med aktuell forskning som grund. Möjligheten till förmedling av kunskap från forskare och experter utanför Åland har värderats högt av såväl arrangörer som deltagare. Formerna för utbildningsinsatserna har utvecklats så att samarbete med aktörer utanför Åland har etablerats och utbildningstillfällena bidrar till nätverkande mellan företagare och andra aktörer.

Bedömning:

Inom investeringsstöden finns många kunskapsbaserade projekt som tillämpar den senaste tekniken, projekt som har utvecklat moderna processer eller grundar sig på hög nivå av marknadskunnande. Det åländska jordbruket har inom flera områden legat i framkant vad gäller till exempel lagringsteknik och nischprodukter. Däremot kan investeringarna inom programmet, med hjälp av de projektdata som funnits tillgängliga, inte bedömas ha särskilt starka innovativa element. Stöden har främst bidragit till att företagen kunnat ta tillvara det senaste kunnandet och den senaste tekniken för sina verksamheter. Utan stödmöjligheterna hade flera av investeringarna fått ge avkall på både teknik och modernisering.

Rekommendationer:

Inom ramen för såväl kunskapsöverföring och information som rådgivningstjänsterna finns det utrymme att öka aktiviteterna och även att ytterligare dra nytta av den forskning och utveckling som sker utanför Åland. Det finns också goda förutsättningar att ta del av och etablera samarbete med forskning och utveckling utanför Åland. Även inom rådgivningen har utvärderarna noterat att det finns förutsättningar för högre grad av samordning så att flera kan få del av insatserna samt för att anlita spetskompetens och forskare utifrån. Ökad samverkan mellan produktionsinriktningarna för att öppna upp för nya marknader samt för samverkan inom innovationer i branschen, till exempel via EIP, kan också bidra till korsbefrukning som ger nya affärsmöjligheter. Programmet ger goda förutsättningar för att ligga i framkant vad gäller att tillämpa relativt ny teknik i nya sammanhang vilket bidrar till innovativ utveckling i regionen.

CEQ 24: I vilken utsträckning har landsbygdsprogrammet bidragit till begränsning av och anpassning till klimatförändringar, till att uppnå Europa 2020-strategins överordnade mål om att utsläppen av växthusgaser ska minska med minst 20 % jämfört med 1990 års nivåer och med 30 % på vissa villkor, till att öka andelen förnybar energi i den slutgiltiga energiförbrukningen till 20 % och till att höja energieffektiviteten med 20 %?

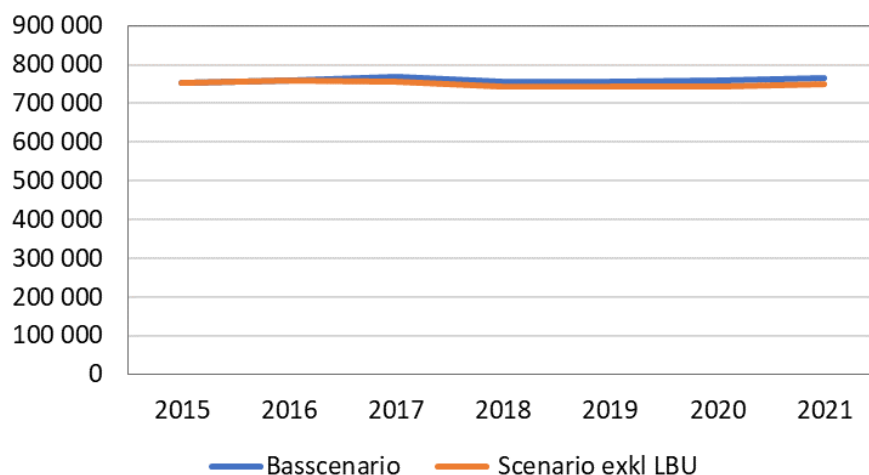
Fråga CEQ 24 besvaras huvudsakligen med information från unionsprioritering 5. Prioritering 5 syftar till att "Främja resurseffektivitet och stödja övergången till en koldioxidneutral och klimattålig ekonomi inom jordbruks-, livsmedels- och skogsbrukssektorn". Prioriteringen omfattas dock inte av det åländska landsbygdsprogrammet eftersom en SWOT-analys framlade att andra prioriteringar värderades högre och att åtgärder som stödjer prioritering 5 skulle vara väldigt kapitalintensiva (Ålands landskapsregering 2017, s. 84). Åtgärder för prioritering 5 och klimatåtgärder har därför inte genomförts inom programmet.

Det finns begränsade data över utsläppen av växthusgaser historiskt på Åland. I CGE-modellen för Åland finns dock beräkningar av utsläppen för de senaste åren och grunder för att beräkna utfallet mätt i växthusgasutsläpp om förändringar sker i produktionen och andra makrovariabler inom Åland¹⁵. Av Figur 15 framgår växthusgasutsläppen med det åländska LBU-programmet, "Basscenario" samt beräknat utfall såvida LBU-programmet inte genomförs, "Scenario exkl LBU". Beräkningarna följer *produktionsprincipen*, och beaktar således inte utsläpp i samband med produktion av insatsvaror som sker utanför Åland. I CGE-modellen sker anpassningar av produktionen om utbetalningarna från programmet upphör och jordbruksproduktionen minskar. Delar av jordbruksproduktionen flyttas utanför Åland och delar av jordbruksproduktionen som används på Åland ersätts med import. Det innebär att det åländska LBU-programmet snarare höjer

¹⁵ CGE-modellens utsläppsindikatorer omfattar inte markanvändning, förändrad markanvändning och skogsbruk" (på engelska: Land Use, Land-Use Change, and Forestry, LULUCF). Mer om utsläppskalkylerna finns i publikationen "Ålands luftutsläpp år 2015 enligt olika beräkningsprinciper" (ÅSUB, 2019:1).

koldioxidutsläppen inom Åland och kan med utgångspunkt i det beräknade utfallet inte konstateras bidra till att minska utsläppen inom programområdet. Ur ett europeiskt och globalt perspektiv är dock den totala effekten, som även beaktar det som sker utanför Åland som är av större relevans.

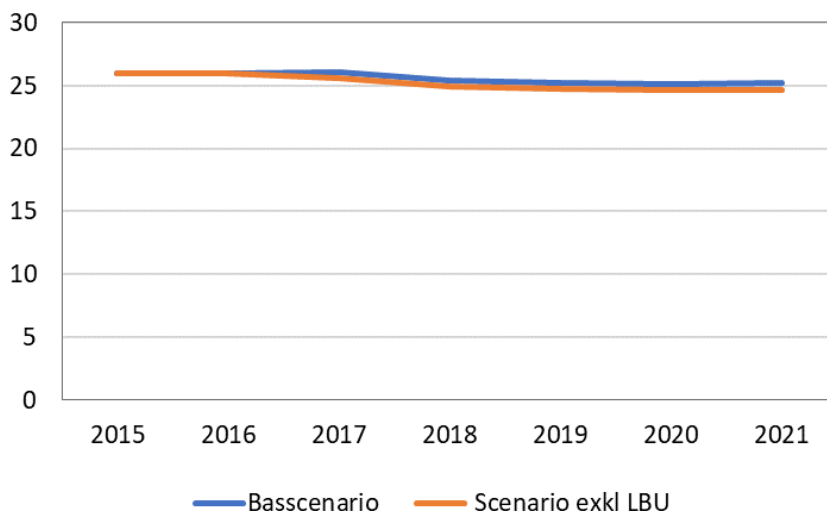
Figur 15. Utsläpp av växthusgaser för Åland med respektive utan LBU-programmet, ton CO₂-ekvivalenter

Källa: ÅSUB, bearbetningar av CGE-modell för Åland

Eftersom Åland utgör en inflyttningsregion med befolkningstillväxt bör den demografiska utvecklingen beaktas då LBU-programmets inverkan på utsläppen av växthusgaser beräknas. Räknat per invånare visar CGE-analysen att utsläppen minskar under programperioden, dock minskar utsläppen inom Åland långsammare när LBU-programmet tillämpas (Basscenario) än vad som skulle ha varit fallet utan programmet.

Figur 16. Utsläpp av växthusgaser för Åland med respektive utan LBU-programmet, ton per capita CO₂-ekvivalenter

Källa: ÅSUB, bearbetningar av CGE-modell för Åland

Om utsläppen av växthusgaser skulle analyseras enligt konsumtionsprincipen följer utsläppen i stort utvecklingen av BNP till faktorpris vilket innebär att de totala effekterna av LBU-programmet minskar.

Bedömning

På grund av att prioritering 5 inte har varit en del av programmet är det svårt att göra en bedömning av läget på Åland kopplat till klimatfrågan. De scenarioräkningar som presenterats ovan visar i stort att LBU-programmet bidrar till att upprätthålla livsmedelsproduktion på Åland (baseras på produktionsprincipen). Beräkningarna visar att ett scenario utan LBU-programmet skulle vara bättre för Ålands klimatpåverkan. Notera dock att beräkningarna inte inkluderar den klimatpåverkan som ökad import och produktion på andra platser skulle medföra vid en sådan situation (konsumtionsprincipen). Till bilden ska också läggas andra aspekter än klimat; såsom arbetstillfällen, biologisk mångfald, och bruttoregionalproduktion.

CEQ 25: I vilken utsträckning har landsbygdsprogrammet bidragit till att uppnå Europa 2020-strategins överordnade mål om att minska antalet EU-invånare som lever under den nationella fattigdomsgränsen?

Stöds av: Unionsprioriteringarna P1, P2, P3 och P6; Fokusområdena 1C, 2A, 2B, 3A, 6A, 6B, 6C; Åtgärderna M01, M02, M03, M04, M06, M07, M08.6, M16 och M19.

Bedömningskriterier:

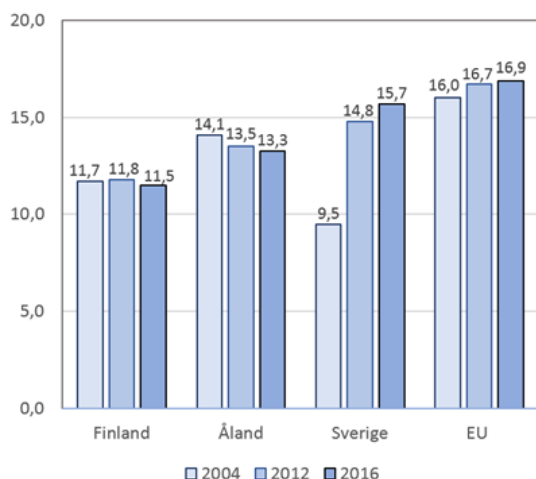
- Antalet människor som lever under den nationella (åländska) fattigdomsgränsen har sjunkit.

När vi talar om fattigdomsgränsen inom de nordiska länderna är det den relativa fattigdomsgränsen som avses. Målsättningen att minska antalet invånare under fattigdomsgränsen analyseras här ur två perspektiv: dels granskas utvecklingen av andelen invånare under den så kallade relativa fattigdomsgränsen, dels analyseras risken för ekonomisk utsatthet. I Figur 17 jämförs andelen personer under den relativa fattigdomsgränsen för Åland, Finland, Sverige och EU för åren 2004, 2012 och 2016. År 2012 hade Finland den lägsta andelen personer under fattigdomsgränsen (11,8 procent), medan Sverige enligt det här måttet var mer ojämnt med 14,8 procent under fattigdomsgränsen. Åland låg mellan Finland och Sverige med 13,5 procent av befolkningen under fattigdomsgränsen år 2012, beräknat med den modifierade OECD-skalan¹⁶. Det året var motsvarande andel för EU 16,7 procent (ÅSUB 2018a).

¹⁶ Den modifierade OECD-skalan fördelar vikterna såhär: den första vuxna i hushållet = 1,0 enheter, barn 0–13 år = 0,3 och övriga i hushållet 14 år och över = 0,5. För en genomgång av olika begrepp och sätt att bedöma skillnader i välfärd i ekonomiskt utvecklade samhällen se OECD (2017) How's life? Measuring well-being.

Enligt uppgifterna för 2016, hade andelen personer under fattigdomsgränsen sjunkit något för Åland; till 13,3 procent och till 11,5 procent i Finland. I Sverige däremot fortsatte andelen att öka något och nådde 15,7 procent. För EU som helhet låg motsvarande andel på 16,9 procent 2016 (ÅSUB 2018a).¹⁷

Figur 17. Andel personer under fattigdomsgränsen* i Finland, Åland, Sverige och EU åren 2004, 2012 och 2016, %. Disponibel inkomst, modifierade OECD-skalan.

*) 60 procent av disponibel inkomst per konsumtionsenhet.

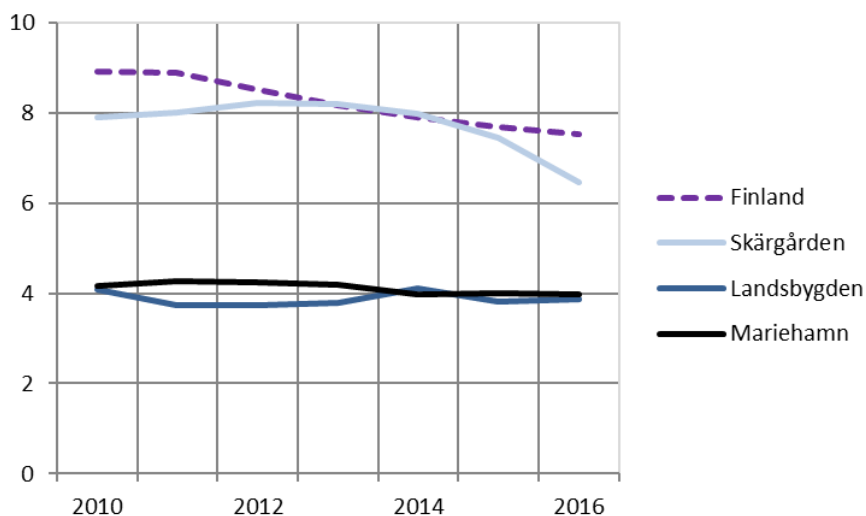
Källor: Eurostat (2019b) och egna beräkningar baserade på material från den finländska Statistikcentralen.

Med ekonomisk utsatthet avses att en person under året och två av de tre föregående åren bott i ett hushåll där den ekvivalenta disponibla penninginkomsten understiger 60 procent av medianinkomsten för alla hushållen. Definitionen ligger nära definitionen av relativ fattigdom, men beaktar att situationen varar en längre tid. Statistikcentralens uppgifter för Åland visar att totalt 1 175 personer levde i ekonomiskt utsatta hushåll år 2016. antalet motsvarar 4,1 procent av den åländska befolkningen och hade minskat med nio personer från 2015.

Följande graf beskriver risken för ekonomisk utsatthet i Ålands regioner jämfört med landet som helhet. Med landsbygden avses här fasta Ålands kommuner utom Mariehamn.

¹⁷ Eurostats uppgifter om fattigdomen på Åland är bristfälliga varför uppgifternas beräknats med individdata som grund enligt den sk modifierade OECD-skalan.

Figur 18. Risk för ekonomisk utsatthet i Ålands regioner och Finland 2010–2016

Källa: ÅSUB, Statistikcentralen 2019

Bedömning:

Andelen personer under den relativa fattigdomsgränsen på Åland har minskat jämfört med år 2012. Ser vi på utvecklingen av mer långvarig ekonomisk utsatthet har situationen förbättrats särskilt mycket i skärgårdsregionen där andelen ekonomiskt utsatta generellt har varit högre.

Det är dock viktigt att särskilja den allmänna utvecklingen i regionen från LBU-programmets bidrag till den samma. Under CEQ 29 analyseras programmets effekter närmare fram till programperiodens slut genom CGE-analys och slutsatsen är att LBU-stödets effekter är begränsade. Bland stödmottagarna finns få personer och hushåll som lever under den relativa fattigdomsgränsen. För flera av de stödformer som ingår i programmet och som är riktade till de enskilda gårdarna krävs relativt stark ekonomi inom jordbruksföretaget. Såväl investeringsstöd som startstöd kräver motfinansiering av företaget för att förverkliga projekten och den egna finansieringsandelen kräver vanligen banklån med säkerheter. Vidare har till exempel stöden inom Leader snarare handlat om ickeproduktiva investeringar samt att stärka andra värden i lokalsamhället än sådana som ger direkt avkastning på hushållens inkomster. Det åländska programmet har huvudfokus på andra mål än att bekämpa fattigdomen på landsbygden, vilket även blir tydligt i uppföljningen av de olika målen.

Rekommendationer:

Att minska antalet ekonomiskt utsatta och personer som lever under fattigdomsgränsen är angeläget, men inom den nordiska välfärdsmodellen med progressiv beskattning och inkomstöverföringar finns effektivare verktyg för att nå målsättningen.

CEQ 26: I vilken utsträckning har landsbygdsprogrammet bidragit till att förbättra miljön och till att uppnå målet för EU:s strategi för biologisk mångfald om att hejda förlusten av biologisk mångfald och förstörelsen av ekosystemtjänster, samt återställa dem?

Fråga CEQ 26 besvaras huvudsakligen från information och data från prioritering 4, "Återställa, bevara och förbättra ekosystem som är relaterade till jord- och skogsbruket". Enligt EU:s riktlinjer är det framförallt indikatorerna 1.08 fågelindex för jordbruksmark och 1.09 jordbruksområden med högt naturvärde som ska användas för bedömningen. Under 2018 omfattas 22,32 procent av jordbruksmarken av åtaganden som stödjer biologisk mångfald och/eller landskapsvård, vilket nästan nådde det satta målet, 24,08 procent år 2023. Störst areal och flest antal insatser har gått till åtgärder för skötsel av kulturmark.

Fågelpopulationen för södra Finland (där Åland ingår) har minskat från ett värde på 1,356 år 1983 till 0,939 under 2016, även om stora variationer kan läsas åren där emellan. Enligt ansvarig forskare för det finska indexet beror dessa variationer med stor sannolikhet på genuina variationer i klimatet eller på metodmässiga svårigheter. Med grund i indexet är det inte möjligt att säga att variationerna beror på förändrade jordbruksmetoder. För att kunna utläsa det skulle en specifik studie för att utreda vad återhämtningen beror på behövas. (Lehikoinen, 2018).

Indikatorn jordbruksområden med högt naturvärde, dvs. HNV-jordbruksområden (high nature value farmland areas) beskriver omfattningen i livsmiljöer som stödjer lantbruksområdenas mångfald. Andelen jordbruksmark på Åland som bedöms ha högt naturvärde är relativt hög. År 2017 var det 13 474 hektar vilket utgör cirka 70 procent av den totalt brukade arealen.

Även åtgärd M19 - Stöd till Leaderprogram för lokalt ledd utveckling som framförallt ligger under prioritering 6B, "I vilken utsträckning har insatserna inom landsbygdsprogrammet bidragit till lokal utveckling på landsbygden?", påverkar natur- och vattenmiljö. Enligt utvärderingen av LAG-satsningarna har dessa insatser varit framgångsrika även om karaktären av "punktinsatser" medför att påverkan på Ålands miljö enbart är marginell. Man kan konstatera att stort fokus är satt på prioritering 4 och åtgärder för att bibehålla den biologiska mångfalden. Det är positivt men dock svårt att bedöma i vilken utsträckning Landsbygdsprogrammet har påverkat. Framöver kan det konstateras att det krävs ett fortsatt samspel mellan aktörer.

Bedömning:

Utvärderarnas bedömning är att arbete pågår i rätt riktning och att fortsatt arbete behövs för att uppnå målet om stöd till biologisk mångfald och/eller landskapsvård. Fortsatt stöd till omställning till ekologisk produktion och fortsatt ekologisk produktion samt naturbeten kan ge positiva effekter för biologisk mångfald. De kontext- och effektindikatorer som särskilt kan gynnas av en sådan omställning är fåglar i jordbruksmark (CCI35 och I.08) och jordbruksmark med högt naturvärde

(I.09). Men det beror på hur anpassad den ekologiska produktionen är till biologisk mångfald och/eller landskapsvård. En ekologisk produktion behöver inte nödvändigtvis gynna upprätthållandet av kulturmarker. Naturbeten är däremot mycket relevanta i sammanhanget. Med rätt insatser kan värdet på naturbetena bibehållas och/eller höjas.

CEQ 27: I vilken utsträckning har landsbygdsprogrammet bidragit till den gemensamma jordbrukspolitikens mål att främja jordbrukets konkurrenskraft?

Stöds av: Unionsprioriteringarna P1, P2 och P3; Fokusområdena 1A, 1B, 1C, 2A, 2B, 3A, 3B; Åtgärderna M01, M02, M03, M04, M05, M06, M09, M14, M16 och M17.

Som framgår av diskussionen under CEQ 4 är jordbruket på Åland förhållandevis arbetsintensivt och arbetsproduktiviteten är låg jämfört med andra branscher. Därtill har arbetsproduktiviteten sjunkit under programperiodens första år, se Tabell 11. Den odlade åkerarealen har dock hållits i det närmaste konstant på 13 700 - 13 800 hektar sedan 2014. Eftersom avkastningen ökat något innebär det att avkastningen per areal har ökat marginellt.

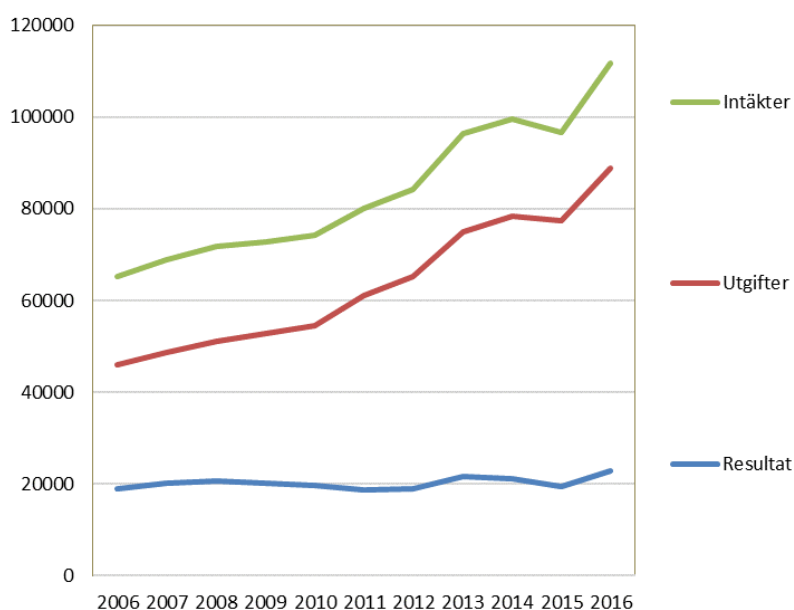
Analysen av inkomst- och kostnadsutvecklingen under CEQ 4 och i

Tabell 10 visar att jordbrukets totala intäkter i fasta priser har hållits på ungefär samma nivå från 2013 till 2016. Däremot har försäljningsintäkterna sjunkit totalt sett och kostnaderna ökat något snabbare än inflationen. Sammantaget innebär det att det samlade resultatet för branschen sjunkit något, reellt sett. Under perioden har de internationella priserna, framför allt för mjölkprodukter, sjunkit betydligt.

Om vi däremot analyserar utvecklingen per gård (Figur 4) framgår att de genomsnittliga totala intäkterna i fasta priser har ökat även om 2015 generellt var ett svagt år. Störst har ökningen mätt i euro per företag varit inom annan växtodling och mjölk. Det bör då tas i beaktande att den genomsnittliga storleken på gårdarna ökat väsentligt under perioden och mjölkgårdarna har vuxit mycket i genomsnitt. Försäljningsintäkterna sjönk dock betydligt på mjölkgårdarna 2015 efter den internationella mjölkkrisen då världsmarknadspriserna dök.

I Figur 19 nedan illustreras den samlade resultatutvecklingen för jordbruksföretagen med en längre tidshorisont. Även i ett längre perspektiv framträder 2015 som ett markant svagare år. Resultatet uppvisar dock totalt sett en svagt positiv trend.

Figur 19. Intäkter, utgifter och rörelseresultat per jordbruksföretag, euro i fasta priser

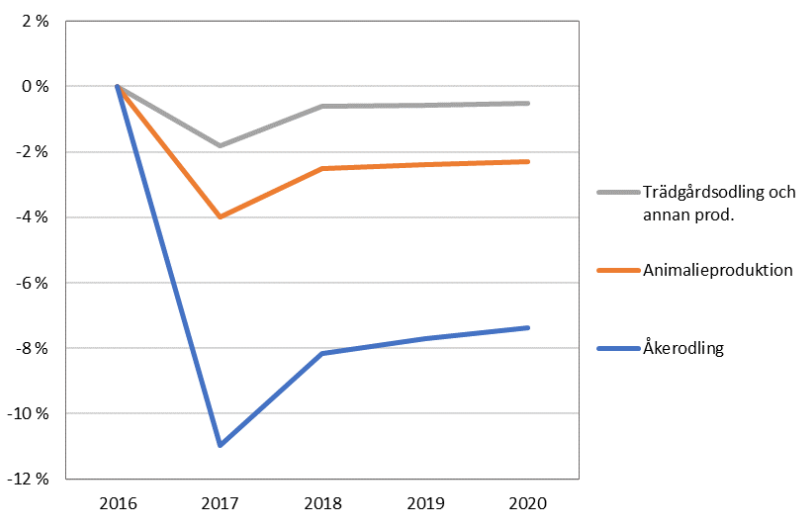
Källa: Statistikcentralen 2019, bearbetningar ÅSUB

Inom ramen för det åländska LBU-programmet har en rad insatser gjorts för att stärka konkurrenskraften. Utbildningsinsatser och rådgivning på gårdarna har genomförts och betydande delar av investeringarna har haft som syfte att modernisera, automatisera, förädla samt förbättra lagringsmetoderna för jordbruksprodukterna och på så vis stärka konkurrenskraften inom näringen. Även förädlingen och förpackningen av produkterna har utvecklats och anpassats efter marknadsefterfrågan. Analysen av insatserna tidigare i rapporten har visat på olika resultat som stöder konkurrenskraften bland stödmottagare.

En analys av förutsättningarna och utvecklingen av rörelseresultatet, antal gårdar och produktionen per gård om LBU-programmet inte skulle tillämpas på Åland ger vid handen att programmets effekter för branschen är betydande. Med hjälp av Ålands CGE-modell kan man beräkna effekterna inom jordbrukssektorn om LBU-programmet inte genomförs. I

Figur 20 åskådliggörs det beräknade effekterna av programmet om LBU-programmet inte genomförs. Rörelseresultatet skulle sjunka markant inom alla produktionsinriktningar utan programmet. Särskilt stora blir effekterna för åkerodlingen, men även för animalieproduktionen där rörelseresultatet (efter avskrivningar) skulle bli negativt är effekten betydande.

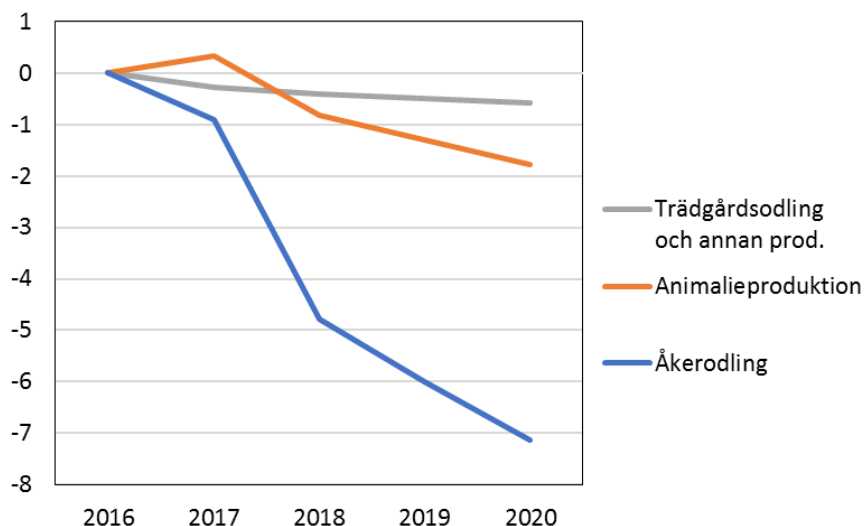
Figur 20. Rörelseresultat i scenario där Ålands LBU-program inte skulle genomföras, efter huvudproduktionsinriktning, procent av intäkterna från basscenariot 2016-2020

Källa: ÅSUB, CGE-modellkalkyler

Även antalet gårdar påverkas av att LBU-programmet stöder jordbruket. Också räknat i förändring av antalet gårdar (i procent) skulle effekten vara störst inom åkerodlingen. LBU-programmet beräknas med modellanalysen ha en positiv effekt för alla produktionsinriktningar, Figur 21.

Figur 21. Utvecklingen av antal gårdar (procentuell avvikelse) i scenario där Ålands LBU-program inte skulle genomföras, efter huvudproduktionsinriktning 2016-2020

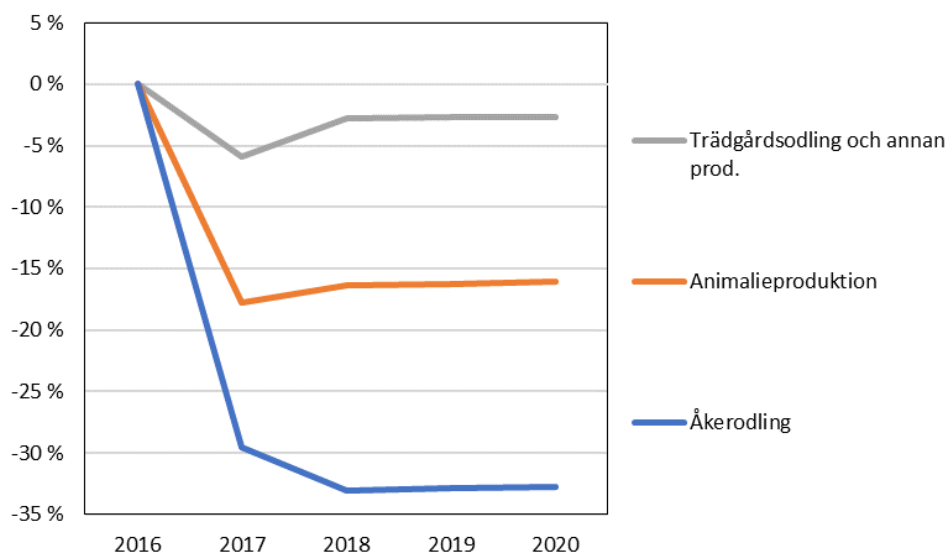

Källa: ÅSUB, CGE-modellkalkyler

Produktionen på gårdarna påverkas också av resurserna i LBU-programmet. Om LBU-programmet inte genomfördes, skulle produktionen per gård beräknas minska med mellan 3 procent (trädgårdsodling och annan produktion) och 33 procent (för

åkerodlingen). Inom animalieproduktionen beräknas den genomsnittliga produktionen per gård minska med runt 16 procent, Figur 22.

Figur 22. Produktion per gård efter huvudproduktionsinriktning, avvikelse från basscenariot med LBU-stöd, % 2016-2020

Källa: ÅSUB, CGE-modellkalkyler

En nyligen publicerad doktorsavhandling analyserar jordbruksstödens inverkan på markanvändningen i Finland samt jordbrukspolitikens strukturella effekter (Simola, 2019). Avhandlingen visar bland annat att det särskilt är bland de arealmässigt minsta samt bland de största jordbruken som stödet har haft störst inverkan. De minsta jordbruken (de två lägsta kvintilerna) har kunnat bibehålla sin areal och de största (högsta kvintilen) har vuxit mest mätt i areal, medan de medelstora jordbruken dragit mindre nytta av stöden när utvecklingen av arealerna analyseras (Simola, 2019 s 850- 2019). På Åland har merparten av investeringsstödet gått till de arealmässigt större jordbruken, medan intervjuerna med stödmottagare tydligt klargör att arealstöden har betydelse även för de mindre jordbruken och driver upp arrendepriiserna på jordbruksmark.

Tabell 23 sammanfattar produktiviteten per landareal efter huvudproduktionsinriktning för det åländska jordbruket mätt i försäljningsinkomst. Uppgifterna beaktar således endast försäljningsinkomsterna, om stöden läggs till stiger produktiviteten självfallet genomgående. Det är tydligt att produktiviteten efter landareal skiljer sig mycket beroende på produktionsinriktning och behov av jordbruksareal. Totalt sett har produktiviteten per areal i fasta priser varit relativt stabil. Inom mjölkproduktionen har utvecklingen varit mest negativ. Den mest positiva utvecklingen under programperioden mätt i produktivitet per areal uppvisar annan växtodling.

Tabell 23. Produktivitet per jordbruksareal 2012-2016, euro, 2016-års priser

	2012	2013	2014	2015	2016
Totalt	1 785	2 064	1 963	1 638	1 634
Mjölproduktion	2 269	2 401	2 383	1 737	1 136
Boskapsskötsel nötkreatur	963	1 247	1 109	855	909
Får, getter, hästar	742	763	654	403	340
Åkerodling av sädeslag	813	775	700	772	821
Annan växtodling	2 466	3 107	3 028	3 013	3 036

Källa: Statistikcentralen 2019, ÅSUB bearbetningar

Bedömningskriterier:

- Jordbrukets företags(entreprenörs-)inkomst har ökat som ett resultat av LBU-programmet
- Jordbrukets faktorinkomst har ökat som ett resultat av LBU-programmet
- Jordbrukets produktivitet har ökat som ett resultat av LBU-programmet (granskas skilt för arbetskraft resp. jordbruksareal)
- Kostnadseffektiviteten i jordbruksproduktionen har ökat som ett resultat av LBU-programmet
- Nettomervärdet per årsarbetsenhet inom jordbruksföretagen har ökat som ett resultat av LBU-programmet

Bedömning:

Även om resultatutvecklingen totalt sett varit svag inom jordbruket under programperiodens första del har utvecklingen per företag varit svagt positiv. Kostnadsökningen har varit betydande men intäkterna har tillsvdare täckt upp för kostnadsökningen. Försäljningsintäkterna och övriga intäkter har uppvisat en viss positiv utveckling totalt sett. Utmaningar finns dock fortsättningsvis vad gäller arbetsproduktiviteten som är låg i jämförelse med andra branscher och som därtill närmast visar en sjunkande tendens under programperiodens första år.

En majoritet av de insatser som genomförts både inom investeringsstödet och inom utbildning har som mål att förbättra produktiviteten och stärka konkurrenskraften. Analysen av LBU-programmets betydelse med hjälp av CGE-modellen visar på betydande effekter såväl för rörelseresultatet som för totalproduktionen inom alla huvudproduktionsinriktningar.

Rekommendationer:

För att upprätthålla ett fortsatt hållbart jordbruk på Åland där alla dimensioner av hållbarheten beaktas - den ekologiska, den ekonomiska och den sociala - är det av stor vikt att de framtida satsningarna inom programmet försöker stärka produktivitetens utvecklingen i branschen utan att ge avkall på de miljömässiga kraven. Den samlade intäktsutvecklingen är förhållandevis svag och arbetsproduktiviteten utvecklas också svagt. För ett ekonomiskt och socialt hållbart jordbruk bör konkurrenskraften stärkas genom höjd produktivitet, ökad förädlingsgrad och ytterligare marknadsdeltagande och marknadsanpassningar inom näringen.

Mot bakgrund av möjliga risker samt sårbarheten inom delar av branschen bör det fortsätta genomförandet även sträva mot diversifiering och även beakta den samlade skuldsättningen inom kapitalintensiva produktionsinriktningar. Detta mot bakgrund av att om specifika produktionsinriktningar drabbas av problem berörs alla inom inriktningen och det kan vara svårt att anpassa tillgångarna för annat slag av produktion.

CEQ 28: I vilken utsträckning har landsbygdsprogrammet bidragit till den gemensamma jordbrukspolitiken mål att säkra en hållbar förvaltning av naturresurser och klimatåtgärder?

Fråga CEQ 28 besvaras huvudsakligen från information och data från prioritering 4, "Återställa, bevara och förbättra ekosystem som är relaterade till jord- och skogsbruket". Unionsprioritering 5 syftar till att "*Främja resurseffektivitet och stödja övergången till en koldioxidsnål och klimattålig ekonomi inom jordbruks-, livsmedels- och skogsbrukssektorn*" är också relevant men som nämnt tidigare (bl.a. under fråga CEQ 24) så omfattas inte av det åländska landsbygdsprogrammet (Ålands landskapsregering, s. 84). Åtgärder för att uppnå prioritering 5 och klimatåtgärder har därför inte genomförts. Utsläpp av växthusgaser från jordbruket på Åland har dock minskat från 42 000 ton CO₂-ekvivalenter till 38 000 ton CO₂ ekvivalenter år 2010–2013. Utsläppen av ammoniak från jordbruket på Åland har legat konstant på 0,2 Gg år 2011–2015. (Naturresursinstitutet LUKE och Finlands miljöcentral, SYKE 2018b). Uppdaterade mätningar gällande växthusgasutsläpp från jordbruket på Åland år 2017 beräknas enligt Skoglund (2018) komma under 2019.

Åtgärder för att öka det hållbara användandet av naturresurser har genomförts inom prioritering 4. Bland annat kopplat till förbättrad vattenförvaltning där även ekologisk produktion ingår och förbättrad markskötsel och/eller förhindrande av erosion. Under 2018 omfattas 65,21 procent av jordbruksmarken av åtgärder för att förbättra vattenförvaltningen. Det innebär att man nästan har nått upp till det satta målet för 2023, 66,42 procent. Flest insatser och störst antal hektar tas upp av åtgärder för att balansera användning av näringsämnen. Det är positivt framförallt för vattenkvaliteten.

Under 2018 täcks 18,33 procent av jordbruksmarken av åtgärder för att förbättra markskötsel och/eller förebygga jorderosion. Målet för 2023 är 18,67 procent och vi kan därför konstatera att det är mycket nära att vara uppfyllt.

Bedömning

Det kan konstateras att många jordbrukare har sökt pengar för att arbeta med åtgärder kring hållbart användande av naturresurser men hur stor inverkan som programmet har haft i jämförelse med andra påverkansfaktorer är svårt att säga. Att Landsbygdsprogrammet denna period primärt har fokuserat på andra åtgärder än de relaterade till klimat kan också konstateras.

CEQ 29: I vilken utsträckning har landsbygdsprogrammet bidragit till den gemensamma jordbrukspolitikens mål att uppnå en territoriellt balanserad utveckling av landsbygdsekonomin och landsbygdsamhällena, inbegripet skapande och bibehållande av arbetstillfällen?

Stöds av: Unionsprioritering P6; Fokusområdena 6A, 6B, 6C; Åtgärder, primärt: M06, M07 och M19; sekundärt: M01, M02, M04, M06, M07, M08, M13, M16 och M19.

Bedömningskriterier:

- Sysselsättningsgrad på landsbygden har ökat
- Graden av fattigdom på landsbygden har minskat
- BNP per capita i landsbygdsområdet har ökat

Indikatorer:

I.14. Sysselsättningsgrad på landsbygden

I.15. Graden av fattigdom på landsbygden

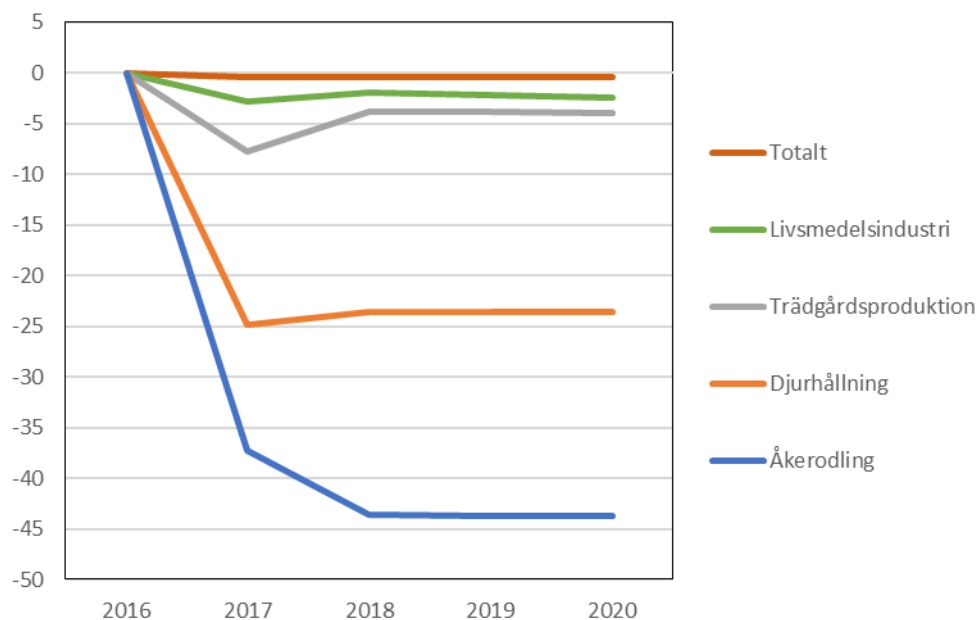
I.16. BNP per capita i landsbygdsområdet

För att nyttja LBU-programmets hela kapacitet är det av stor vikt att de olika åtgärderna inom programmets prioriteringar samverkar för att nå en hållbar territoriellt balanserad utveckling av såväl landsbygdsekonomin som landsbygdsamhället i stort. Även hur programmet samspelar med insatser från EU:s andra fonder såsom fiskeri-, regional och socialfonderna är av avgörande betydelse. Ett lyckat exempel på samverkan i regionen utgör Skördefesten på Åland där producenter, förädlare, turismföretagare, rederier och branschorganisationer samverkar för att synliggöra regionen och de åländska produkterna, öka förädlingsgraden, försäljningen och i förlängningen även sysselsättningen och inkomsterna.

Frageställningen här är begränsad till LBU-programmets bidrag till de makroekonomiska faktorerna sysselsättning, förädlingsvärde samt relativ fattigdom. Analysen av LBU-programmets effekter med en allmän jämviktsmodell visar på relativt små makroekonomiska bidrag inom programområdet. LBU-stödets samlade effekter på Ålands BNP-utveckling är enligt simuleringsresultatet marginella, strax under en halv procent (0,35 - 0,45 %). Den simulerade effekten på den åländska makroekonomin sammanfaller därmed i stort med EU-bidragets andel av Ålands BNP, alltså max cirka en halv procent.¹⁸ Det bör dock observeras att den åländska ekonomin domineras av service- och transportnäringar vars företag och arbetsplatser framför allt finns i Mariehamn, varför den aggregerade BNP-utvecklingen mycket väl kan dölja betydligt större effekter på landsbygden. De mer påtagliga effekterna på landsbygden av ett uteblivet LBU-stöd indikeras i nedanstående figur.

¹⁸ Om även den nationellt finansierade delen av LBU-stöden skulle tas bort, skulle de makroekonomiska effekterna i grova drag fördubblas.

Figur 23. Förändring i förädlingsvärdet vid utebliven LBU-finansiering, procent

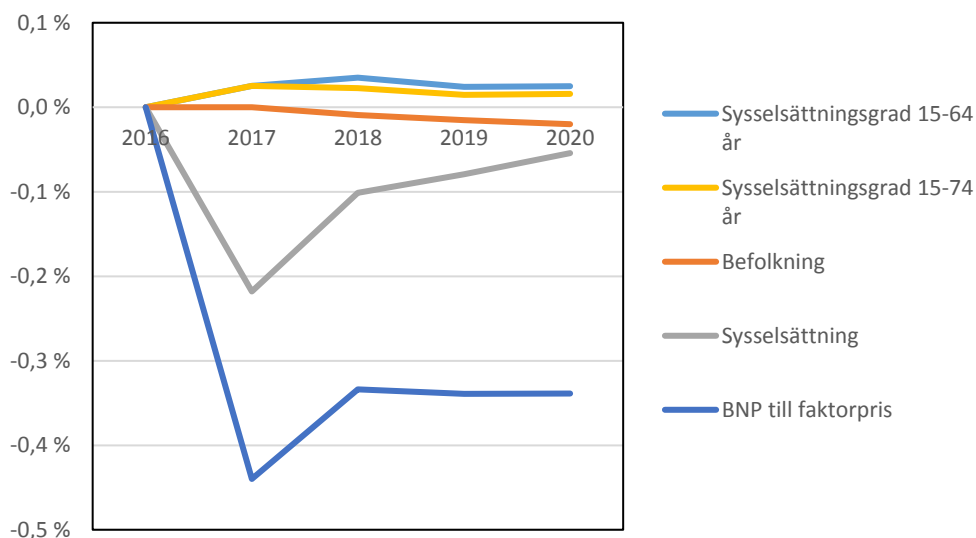

Källa: ÅSUB, CGE-modellkalkyler

Som framgår av resultateten per produktionsinriktning skulle ett uteblivet LBU stöd förändra jordbrukets lönsamhet i riktning mot lägre intäkter, minskad produktion och förädlingsvärde - och på sikt därmed också lägre investeringsvolym. Jordbrukssektorns produktivitet utveckling halkar också efter i takt med de lägre investeringarna. Det som drabbas mest är åkerodlingen, följd av djurhållning, trädgårdsproduktion och livsmedelsindustri. Förändringarna för övriga näringar är marginella. Även den åländska livsmedelsindustrin får minskad lönsamhet och produktion tack vare minskad råvaruåtgång samt de uteblivna/minskade stöden.

LBU-stödets effekter på den åländska sysselsättningen och arbetsmarknadsutvecklingen är, liksom beträffande BNP-utvecklingen, små. Den samlade sysselsättningens utveckling utan EU-finansieringen minskar sålunda bara med ett 30-tal personer (0,2 % av sysselsättningen) år 2017 (ett år med höga LBU-utbetalningar) för att därefter enligt simuleringsresultaten avta ytterligare. De samlade befolkningsmässiga och makroekonomiska effekterna av LBU-programmets olika stödinsatser såsom de avspeglar sig i de ovan redovisade modellsimuleringarna sammanfattas i figuren nedan:

Figur 24. Förändringar vid utebliven EU-finansiering av LBU, procentuell avvikelse från basscenariot

Källa: ÅSUB, CGE-modellkalkyler

Bedömning:

Det kan konstateras att EU-finansieringen inom ramen för Ålands LBU-program haft liten påverkan på den åländska makroekonomin, arbetsmarknaden och befolkningsutvecklingen. EU-stöden har dock haft en positiv effekt på landsbygdsnäringarna, och då särskilt lantbruksnäringarna (växtodling och djurhållning). Den nationella finansieringsandelen i den del av LBU-stödet som primärt går till lantbrukssektorn förstärker ytterligare de positiva resultaten av LBU-programmet som helhet.

Landsbygdens sysselsättningsgrad (I.14. Rural employment rate)

Den använda modellen möjliggör en regional fördelning av simuleringsresultaten för sysselsättningen i Mariehamn respektive landsbygden (inkl. skärgården), se tabellen nedan.

Tabell 24. Förändring i sysselsättningen om EU-finansieringen av LBU skulle upphöra

		2016	2017	2018	2019	2020
Mariehamn	Förändring i sysselsättningen, personer	0	14	22	26	29
Landsbygd	Förändring i sysselsättningen, personer	0	-44	-35	-35	-34
Åland	Nettoförändring i sysselsättningen	0	-31	-12	-9	-5

Källa: modellkalkyler

Simuleringsresultaten indikerar att ett uteblivet EU-stöd skulle ha medfört en regional omfördelning av sysselsättningen där staden redovisar en marginell ökning i sin sysselsättning samtidigt som landsbygden minskar sin sysselsättning. Det här betyder att de (marginellt) positiva sysselsättningseffekterna av det åländska LBU-stödet i allt väsentligt kommit den åländska landsbygden tillgodo.

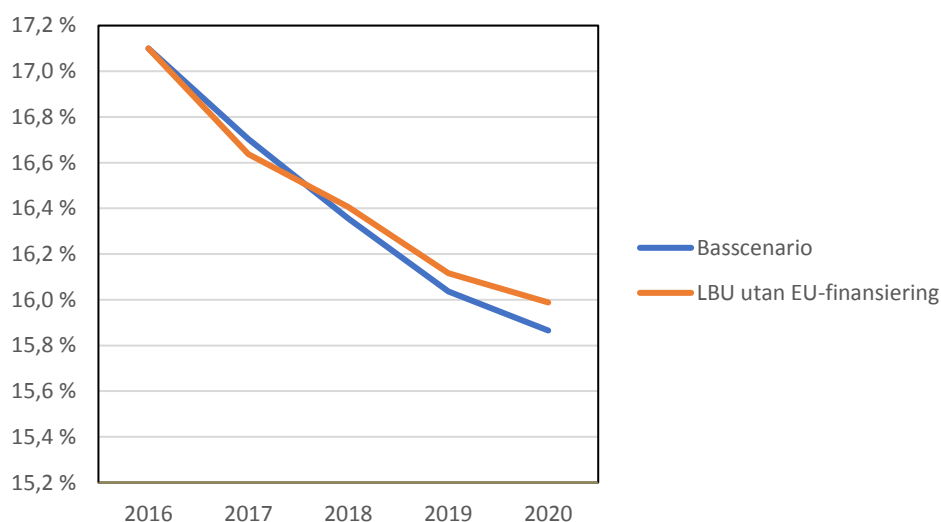
Bedömning:

Det åländska LBU-programmet har haft marginella effekter på den samlade åländska sysselsättningsgraden. I den mån som positiva effekter alls kan registreras så är de i första hand koncentrerade till landsbygden och landsbygdsnäringarna. Enligt modellresultaten har sysselsättningen i Mariehamn snarare förlorat än vunnit på LBU-stöden.

Graden av fattigdom på landsbygden (I.15. Degree of rural poverty)

År 2016 kunde ca 17 procent av de åländska hushållen definieras som fattiga om man sätter den övre inkomstgränsen till 60 procent av medianhushållets nettoinkomster per konsumtionsenhet. Som framgår av Figur 25 nedan har graden av fattigdom under programperioden hittills uppvisat en viss positiv, svagt sjunkande, trend; från 17 procent av hushållen 2016 till drygt 16 procent 2018. Simuleringsresultaten pekar därtill på en ytterligare reduktion av andelen hushåll under fattigdomsgränsen i slutet av programperioden (kring eller strax under 16 %).

Figur 25. Andelen ekonomiskt utsatta 2016-2020

Källa: ÅSUB, CGE-modellkalkyler
Notera att skalan inte börjar vid 0 %.

I figuren redovisas även den simulerade effekten av EU-finansieringen av LBU-programmets insatser. De positiva effekterna av EU-finansieringen är som synes små i början av simuleringsperioden, men växer något i betydelse mot slutet av perioden.

En närmare granskning av hur olika inkomstgruppers inkomstutveckling skulle påverkas av de uteblivna LBU-stöden åren 2017 och 2020 visar att förändringen är likartad över hela inkomstskalan förutom för den översta kvintilen, vars inkomster skulle sjunka mest av stödbortfallet. Med andra ord har LBU-stöden inte bidragit till någon inkomstutjämning. I den mån som någon skillnad i utvecklingen 2017 - 2020 kan noteras så finns den inom de högsta inkomstpercentilerna.

Orsaken torde vara att jordbrukarhushållen till vissa delar är överrepresenterade bland de inkomsttagare som ofta erhåller en viktig del av sina disponibla inkomster från olika kapitalinkomster (inklusive jordbruksrelaterade kapitalinkomster). Kapitalinkomsterna skulle minska mer än löneinkomsterna vid uteblivna LBU-stöd. Det kan också här noteras att andelen hushåll som faller under fattigdomsgränsen bland lantbrukare är betydligt lägre (ca 6 %) än för hela Åland (17 %).

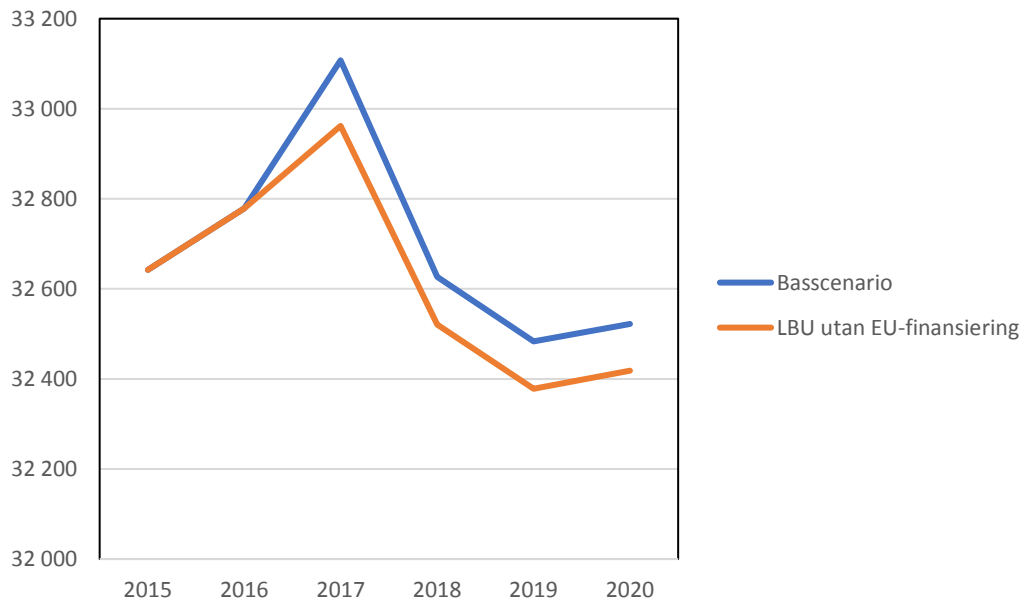
Bedömning:

Andelen åländska hushåll vars inkomster ligger under den s.k. fattigdomsgränsen uppvisar en önskvärd, svagt sjunkande, trend. Effekterna av EU-finansieringen inom ramen för LBU är dock små. EU-finansieringen har mest gynnat de hushåll som ligger i övre delen av inkomstskalan.

BNP-utvecklingen per capita på landsbygden (I.16. Rural GDP per capita)

Som framgår av nedanstående figur är effekterna av EU-stöden på utvecklingen av BNP per capita blygsam. Utan LBU-programmets EU-finansiering skulle Ålands samlade produktionsvärde per capita vara en halv procent lägre under den aktuella programperioden. Även om hänsyn tas till den nationella delen av LBU-stödet, så torde per capita-effekten fortfarande understiga en procent.

Figur 26. BNP till faktorpris per capita i PPS (kurs 0,813 PPS/euro)

Källa: ÅSUB, CGE-modellkalkyler

Det är svårt att säga något säkert om hur stor del av den registrerade positiva effekten som kommit landsbygden till del. Med tanke på de ovan redovisade positiva effekterna på de landsbygdsbaserade näringarna som LBU-stöden bidragit till, talar ändå mycket för att den åländska landsbygden erhållit huvuddelen av simuleringens positiva effekter på BNP per capita.

Bedömning:

LBU-programmet har enligt den använda CGE-modellens resultat haft begränsade effekter på Ålands BNP-utveckling per capita. LBU-stödets inriktning på lantbruksnäringarna indikerar dock att de positiva effekterna på produktionsvärdet per capita i första hand kommit landsbygdsekonomin till godo.

Rekommendationer:

Den generella utvecklingen av befolkningen, sysselsättningsgraden och den ekonomiska utsattheten i form av relativ fattigdom har varit relativt positiv inom det åländska landsbygdsområdet under programmets första del. BNP uppvisar dock en svag utveckling, i linje med utvecklingen för Åland som helhet. Vi har bedömt att LBU-programmet har haft en viss, om än begränsad, positiv inverkan på såväl sysselsättningen som på bruttoproduktionen i regionen. För att stärka den utvecklingen och gynna arbetsplatsutvecklingen och förädlingsvärdet är den allmänna rekommendationen att höja förädlingsgraden på jordbruksprodukterna ytterligare, paketera produkterna ännu mera i enlighet med marknadsefterfrågan, och vidga närvaron till nya marknader för att öka inkomstmöjligheterna för branschen.

CEQ 30: I vilken utsträckning har landsbygdsprogrammet bidragit till att främja innovation?

Stöds av: alla prioriteringar och fokusområden.

Bedömningskriterier:

- Innovation inom landsbygdsområdet har främjats
- Införande av innovativa idéer, processer, modeller och teknik/teknologi som ett resultat av LBU-programmet.
- LBU-programmet har ökat de funktionella kontakterna mellan olika aktörer inom landsbygdsutvecklingen, t ex nya partnerskap
- Lärandeplattformar och andra slag av institutionaliserade platser som tillåter delande, reflektion och lärande har skapats och stärkts
- Flödet av information mellan olika aktörer inom innovationssystemet där förändringen sker har förbättrats
- LBU-programmet innebär informerad politik som stöder förändringarna som programmet bidrar till
- LBU-programmet har möjliggjort utbildning och utbyte av innovativa förfaranden/exempel.
- LBU-programmet har möjliggjort utbyte/kontakter mellan aktörer (nationellt och över gränser) för att främja innovationer
- LBU-programmet har stött ny teknologi i landsbygdsområdet.

Bedömningen av frågeställningen grundar sig på en samlad analys av svaren på de tidigare utvärderingsfrågorna med tyngdpunkt på prioriteringarna 1, 2, 3 och 6 samt till vissa delar på bedömningen inom de övergripande unionsprioriteringarna.

Investeringarna i forskning och utveckling har traditionellt varit låga på Åland. Nivån varierar mellan åren men har hållit sig på i storleksordningen 4 miljoner euro eller 0,4 procent av BNP sedan 2012, företagssektorn står för ungefär 80 procent av dessa investeringar. Någon tillväxt på investeringarna i innovationer kan inte bestyrkas med hjälp av statistiken för nationalräkenskaperna.

Utbildningsinsatserna inom ramen för programmet har inte kunnat identifieras som direkt innovativa. Däremot har merparten av utbildningarna engagerat experter utanför programregionen och flera kurser har hållits med aktuell forskning som grund. Möjligheten till förmedling av kunskap från forskare och experter utanför Åland har värderats högt av såväl arrangörer som deltagare. Formerna för utbildningsinsatserna har utvecklats så att samarbete med aktörer utanför Åland har etablerats. Utbildningstillfällena bidrar därtill till nätverkande mellan företagare respektive mellan företagare och andra aktörer inom sektorn, även om specifika lärandeplattformar tillsvidare inte tagits i bruk. Ålands Hushållningssällskap har här en nyckelroll.

Det åländska LBU-programmet har inte lagt tyngdpunkt vid samverkan, producentgrupper eller interbranschorganisationer. Genom producentägda förädlingsföretag sker dock en aktiv samverkan för utveckling av såväl produktion av råvara som för förädling av produktionen. Antalet odlare som är under 30 år har ökat och av utvärderingsintervjuerna kan utläsas en relativt stor benägenhet till samverkan och samarbete i olika former bland de nystartade jordbruksföretagen. Dessa samarbeten omfattar till exempel gemensamma maskiner och arbetskraft samt samverkan för olika arbetsinsatser och inköp. Rutiner för samverkan ger en konkurrensfördel även på längre sikt.

Inom investeringsstöden finns många kunskapsbaserade projekt som tillämpar den senaste tekniken, har utvecklat moderna processer eller grundar sig på hög nivå av marknadskunnande. Det åländska jordbruket har inom flera områden legat i framkant vad gäller till exempel lagringsteknik och nischprodukter. Däremot kan investeringarna inom programmet med hjälp av de projektdata som funnits tillgängligt inte bedömas ha särskilt starka innovativa element. Stöden har främst bidragit till att företagen kunnat ta tillvara den senaste tekniken för sina verksamheter och ny teknik har använts i för tekniken nya processer. Utan stödmöjligheterna hade flera av investeringarna fått ge avkall på både teknik och modernisering.

Bedömning:

Utvärderingen av programmet har inte kunnat identifiera några större specifika innovationer eller innovativa processer, modeller och teknik/teknologi som ett resultat av LBU-programmet. Utbildningarna som ordnats har dock starka inslag av spetskompetens och forskning. Därtill finns starka element av kunskapsbaserad utveckling, teknikanvändning som ligger i framkanten i utvecklingen och många företag har haft möjlighet att introducera ny teknologi tack vare programmet.

Modern teknik har tillämpats i nya sammanhang och därmed bidragit till innovativ utveckling.

Utbildningsinsatserna har etablerat viss samverkan med experter utifrån och även hittat sådana former att de gynnar nätverkandet inom sektorn. Samverkan sker även i hög grad genom producentägda livsmedelsförädlare som dels verkar för produktutveckling i förädlingsledet på basen av omvärldsbevakning och dels deltar i utvecklingen av produktionen av råvarorna genom sin sakkunskap. En begränsande regel i förverkligandet av programmet är att energin från exempelvis biogasanläggningar endast får användas för eget bruk (Intervju representanter för genomförandeorganisationen). Den här begränsningen medför hinder i utvecklingen av samarbeten i form av industriell symbios i landsbygdsregionen.

För Åland innebär det lilla samhället relativt korta beslutsvägar och täta kontakter mellan beslutsfattare och näringslivet. Det innebär att beslutsfattarna generellt är väl informerade om förutsättningarna inom jordbrukssektorn. Regionen har behörighet att besluta om anpassningar då branschens omständigheter ändrar, vilket till exempel var fallet i samband med den omfattande torkan 2018.

Rekommendationer:

Inom ramen för kunskapsöverföringsinsatserna och informationen finns det utrymme att ytterligare dra nytta av den forskning och utveckling som sker utanför Åland. Det finns goda möjligheter att ta del av och etablera samarbete med forskning och utveckling. En ökad samverkan mellan stödet för nystartade företag och utbildningsinsatserna i programmet kan ytterligare stärka kompetensen och kunskapsbasen inom jordbrukssektorn.

Att stimulera samarbete mellan produktionsinriktningarna samt med andra branscher kan vara en möjlighet att öppna upp för nya marknader samt för innovationer i branschen, till exempel via samarbete inom EIP. Korsbefruktning kan ge nya affärsmöjligheter och stimulera innovativa processer. Programmet ger goda förutsättningar för att ligga i framkant vad gäller att tillämpa relativt ny teknik i nya sammanhang vilket bidrar till innovativ utveckling i regionen. Här finns utrymme för att genom information och nätverksskapande ytterligare uppmuntra till innovativa processer i jordbrukssektorn på Åland.

7 Slutsatser

Övergripande slutsatser

Den sammantagna analysen av genomförandet av programmet på basen av det finansiella genomförandet och målindikatorerna ger en bild av att programmet, efter de förseningar och tekniska utmaningar som präglade uppstarten, nu förverkligas i god takt. Inför programperiodens två sista år finns goda förutsättningar att nå många av de målsättningar som ställts upp för de olika fokusområdena.

Utvärderarna ställer dock frågan om tillräckliga informationsinsatser gjorts för att sprida information om möjligheterna till gårdsspecifik rådgivning och livslångt lärande genom rådgivningsinsatserna. Inom det området finns utrymme för att öka kommunikationen om programmets möjligheter. Även utbildningsinsatser kan prioriteras mot bakgrund av den relativt låga andelen utbetalningar.

Ytterligare kan framhållas att unionsprioritet 5 inte har programmerats som primär prioritering på Åland. Likväl har ca 7,3 miljoner euro betalats ut för insatser som sekundärt bidrar till prioritet 5 (se avsnitt 3.1 i föreliggande rapport). Det handlar här om utbetalningar som gjorts inom ramen för fokusområde 4B (Förbättra vattenförvaltningen, inbegripet hanteringen av gödselmedel och växtskyddsmedel) och som genom indirekt nytta (sekundär prioritering) även bidrar till unionsprioritet 5. Prioritet 5 inrymmer flera fokusområden och åtgärder som utvärderarna bedömer att kan vara angelägna att överväga inför kommande programperioder för att sträva mot ett hållbart jordbruk och hållbar landsbygdsutveckling.

Inför programperioden 2014-2020 har funnits en ambition om att öka samverkan mellan EU:s olika fonder, men också att inom programmen för de olika fonderna stärka synergieffekterna mellan olika prioriteringar så att programmets enskilda åtgärder kan bidra till målsättningarna inom flera fokusområden inom olika prioriteringar (se CEQ19, kap 6.1). Ambitionen är god men har även bidragit till en viss överoptimism till vad vissa av åtgärderna kan medverka till att uppnå för typ av mål. Exempel på en sådan företeelse inom programmets interventionslogik är åtgärden för kunskapsöverföring och informationsinsatser (M01) som förväntas bidra till relativt omfattande strukturell utveckling inom prioriteringarna 2 och 3 utan att man i genomförandet tagit en aktiv ansats för att utveckla utbildningsinsatserna för att nå mål som stärkt konkurrenskraft, ökad användning av innovativ teknik och utveckling av lokala marknader. På liknande sätt har Leader-aktiviteterna inkluderats för att sekundärt bidra till målsättningar som främst har företag som målgrupp. Angreppssättet med ökade synergier mellan prioriteringar och åtgärder är relativt nytt och kan utvecklas till kommande programperiod.

Slutsatser unionsprioritering 1: Främja kunskapsöverföring och innovation inom jord- och skogsbruk och på landsbygden.

Utvärderingen har inte kunnat identifiera några nya direkta **innovationer eller innovativa processer** som ett resultat de åtgärder som sekundärt bidrar till fokusområdet. **Utbildnings- och rådgivningsinsatserna** inom ramen för programmet omfattar huvudsakligen korta insatser, vanligen endast en dag. Merparten av utbildningarna har engagerat experter utanför programregionen och cirka en tredjedel av utbildningstillfällena har hållits med aktuell forskning som grund. Åtgärden för rådgivning begränsar sig tillsvidare till sex insatser på sex gårdar. Rådgivningen har hållits av experter från Åland och har omfattat olika aspekter inom jordbruket såsom ekonomi, växtföljder, förnyandet av produktionsinriktning och gödsling. Antalet insatser är tillsvidare begränsade men efterfrågan har ökat, enligt utbildningsarrangörer och programorganisationen har informationsinsatser bidragit till att allt fler jordbrukare ser möjligheter med såväl utbildningsutbudet och rådgivningen. Utbildningstillfällena har hållit hög kvalitet, erbjudit möjlighet till nätverkande och gett deltagarna ett sådant mervärde att de gärna deltar i andra utbildningar. Ingen av utbildningarna har dock berättigat till något certifikat eller formell examen.

Slutsatser unionsprioritering 2: Förbättra jordbruksföretagens möjligheter att överleva och konkurrenskraft inom alla typer av jordbruk i alla regioner och främja innovativ jordbruksteknik och hållbar skogsförvaltning

Den sammanfattande bedömningen är att de jordbruksföretag som har fått stöd har moderniserats. Stödet har i många fall möjliggjort att företagen kunnat satsa på den senaste, kunskapsbaserade tekniken. Såväl analysen av bokslutsdata som bedömningarna från intervjuerna och med genomförandeorganisationen stöder bilden att inkomsterna har ökat och produktiviteten förbättrats. Det har bidragit till ett något förstärkt resultat. Den samlade utvecklingen i branschen som helhet är emellertid inte lika positiv. Resultatet för marknadsdeltagandet ser positivt ut och skapar potential för ökade inkomster framöver.

Programmets effekter på arbetsproduktiviteten är tillsvidare svagare, produktiviteten per arbetad timme är låg och tenderar snarast att sjunka under programmets första år. Utvärderingsinsatserna längre fram under programperioden får fastställa utvecklingen på lite längre sikt. Inte heller har några större effekter på omstruktureringen av branschen eller diversifieringen av företagen kunnat fastställas, endast enskilda mindre insatser har noterats.

Antalet unga jordbrukare under 30 år på Åland har ökat de senaste åren och det finns i dagsläget fortsatt en viss efterfrågan på startstödet. Utbildningskravet bidrar till kompetensen i branschen. De nystartade företagen representerar olika produktionsinriktningar vilket bidrar till viss diversifiering i området och stödet har bidragit till snabbare intäktsgenerering för företagarna.

Slutsatser unionsprioritering 3: Främja livsmedelskedjans organisation, inklusive bearbetning och saluföring av jordbruksprodukter, djurskydd och riskhantering inom jordbruket

Det har vuxit fram en stark medvetenhet om kundbeteende och behov av marknadsanpassning. Av intervjuerna i samband med utvärderingen framgår att såväl producenter som förädlare följer med utvecklingen på marknaderna i närområdet genom aktiv omvärldsanalys. Att konkurrenskraften stärkts bland stödmottagarna är en bärande bedömning av insatsernas effekter. Förädlingsgraden och produktionskapaciteten har höjts genom investeringarna utan att större behov av ny arbetskraft uppstått. Nya lagringsmetoder har förlängt hållbarheten på produkter och förpackningar har marknadsanpassats efter konsumentefterfrågan. Mervärdet för produkterna har överlag ökat. Däremot har en avsevärd del av investeringsvärdet relativt liten koppling till den lokala livsmedelsproduktionen genom att ölproduktionen, som fått betydande stöd, endast i marginell utsträckning använder lokalt producerade jordbruksprodukter. Ökad efterfrågan på primärproducenternas produkter lokalt kan även öka den andel av priserna som tillfaller de åländska leden i livsmedelskedjan.

Det åländska LBU-programmet har inte lagt tyngdpunkt vid samverkan, producentgrupper och interbranschorganisationer. Inte heller satsningar på kvalitetssystem har prioriterats. Genom förädlarnas kvalitetssystem har dock tillämpningen av olika kvalitetssystem ändå ökat. Möjligheter till ökat samarbete med till exempel restauranger, inkvarteringsanläggningar samt offentlig sektor är exempel på utvecklingsmöjligheter. Ökad samverkan mellan produktionsinriktningarna för att öppna upp för nya marknader samt samverkan för innovationer i branschen till exempel via EIP kan också bidra till korsbefrukning som ger nya affärsmöjligheter.

Slutsatser unionsprioritering 4: Återställa, bevara och förbättra ekosystem som är relaterade till jord- och skogsbruket

Många har erhållit medel för att arbeta med åtgärder kring hållbart användande av naturresurser men hur stor inverkan som programmet har haft i jämförelse med andra påverkansfaktorer är svårt att säga.

Under 2018 omfattas 22,32 procent av jordbruksmarken av åtaganden som stödjer biologisk mångfald och/eller landskapsvård, vilket nästan nådde det satta målet inom programmet; 24,08 procent år 2023. Det är ett bra resultat (i hektar 4 380 ha av målet på 4 724 ha). Störst areal och flesta antal insatser har gått till åtgärder för skötsel av kulturmark. Jordbruksmark på Åland som bedöms ha högt naturvärde är relativt högt. År 2017 var det 13 474 hektar. Det utgör cirka 70 procent av den totalt brukade arealen. En regional biotopinventering av naturbeten på Åland har genomförts för att bedöma kvaliteten hos de betade marker som fått stöd från LBU-programmet (Makkonen, 2019). Inventeringen omfattade 720 hektar. Totalt 193 naturbetesobjekt karterades, av vilka 163 var helt eller delvis betade. Rapporten framhåller att det med ganska enkla skötselmetoder skulle kunna gå att öka värdet ytterligare på naturbetena.

Data för vattenanvändningen inom lantbruket är bristande. Det är därför svårt att göra en bedömning av situationen. En vatteninspektör på Åland menar att tillsynen av vattenförbrukning minskat i och med förändrat regelverk på Åland. Det finns också utmaningar i att få information om vattenförbrukningen och dess källor från producenterna. Vattenkvaliteten på Åland är i regel måttlig till god. Kustvattnet har måttlig status och grundvattnet är primärt av god kemisk status. Även om arealen med åtgärder för att förbättra vattenkvaliteten har minskat sen förgående år så har man ändå nästan nått målet för 2023, att 66,42 procent av jordbruksmarken ska täckas av dessa åtgärder. Jordbrukets påverkan på vattenkvaliteten syns bland annat i form av kväve- och fosforhalter i vattnet. Det kan ge upphov till övergödning, algblomning, försurning och i värsta fall bottendöd. Kväve- och fosforhalter från jordbruksdrift är högre vid odling av annan gröda än vall och vid punktkällor med djurhållning. För att mäta vattenkvaliteten på Åland finns inom landskapsregeringen, Miljöbyrån, ett belastningsverktyg för beräkningar och en regelbunden typområdesinventering.

Mellan år 2009 och 2018 har det skett en ökning av den procentuella kolhalten i Ålands matjordar. Detta kan till viss del ha influerats av LBU programmets insatser, och framförallt en vilja hos jordbrukare att förbättra jordkvaliteten och minska risker för erosion. Mätningen sker dock på så få mätpunkter att det gör det svårt att med säkerhet utläsa statistiska trender. Programmets målsättning att minst 3 635 hektar jordbruksmark ska omfattas av åtagande för att förbättra markskötsel och/eller förebygga jorderosion år 2023 är nästintill uppnått. År 2018 omfattas 3 597 hektar. Vi kan även konstatera att inga insatser under fokusområde C är kopplade till egna kontrakt.

Slutsatser unionsprioritering 5: Främja resurseffektivitet och stödja övergången till en koldioxidsnål och klimattålig ekonomi inom jordbruks-, livsmedels- och skogsbrukssektorn

Då Unionsprioritering 5 inte är en primär prioritering inom programmet har inte utvärderingen fokuserat på prioriteringen.

Slutsatser unionsprioritering 6: Främja social delaktighet, fattigdomsbekämpning och ekonomisk utveckling på landsbygden

De åländska LAG-satsningarna har över lag varit framgångsrika när det gäller att aktivera landsbygdsbefolkningen i de olika projekten, särskilt i vissa landsbygdskommuner, har man involverat betydande delar av befolkningen i projekten. De av LAG-budgeten stödda aktiviteterna har emellertid tillsvidare inte gett något redovisat bidrag till landsbygdens arbetsplatsutveckling. Med tanke på Leader Ålands begränsade budget och huvudsakliga inriktning på lokal mobilisering snarare än kommersiellt inriktade satsningar måste resultaten så här långt bedömas som tillfredställande.

Bedömningar och slutsatser i förhållande till unionens målsättningar

På grund av att prioritering 5 inte är en primär prioritering är det svårt att göra en bedömning av läget på Åland kopplat till **klimatfrågan**. De scenarieräkningar

som presenterats visar i stort att LBU-programmet bidrar till att upprätthålla livsmedelsproduktion på Åland. Beräkningarna visar att ett scenario utan LBU-programmet skulle vara bättre för Ålands klimatpåverkan (baseras på produktionsprincipen). Detta eftersom den åländska livsmedelsproduktionen troligen skulle minska. Notera dock att beräkningarna inte inkluderar den klimatpåverkan som ökad import och produktion på andra platser skulle medföra vid en sådan situation (konsumtionsprincipen). Till bilden ska också läggas andra aspekter än klimat; såsom arbetstillfällen, biologisk mångfald, och bruttoregionalproduktion.

Andelen personer under den **relativa fattigdomsgränsen** på Åland har minskat jämfört med år 2012. Ser vi på utvecklingen av mer långvarig ekonomisk utsatthet har situationen förbättrats särskilt mycket i skärgårdsregionen där andelen ekonomiskt utsatta generellt har varit högre. Det är dock viktigt att särskilja den allmänna utvecklingen i regionen från LBU-programmets bidrag till den samma. Bland stödmottagarna finns få personer och hushåll som lever under den relativa fattigdomsgränsen. För flera av de stödformer som ingår i programmet krävs relativt stark ekonomi inom jordbruksföretaget. Såväl investeringsstöd som startstöd kräver motfinansiering och den egna finansieringsandelen kräver vanligen banklån med säkerheter. Vidare har till exempel stöden inom Leader snarare handlat om ickeproduktiva investeringar samt att stärka andra värden i lokalsamhället än sådana som ger direkt avkastning på hushållens inkomster. Det åländska programmet har huvudfokus på andra mål än att bekämpa fattigdomen på landsbygden.

Utvärderarnas bedömning är att arbete pågår i rätt riktning och att fortsatt arbete behövs för att uppnå målet om stöd till **biologisk mångfald och/eller landskapsvård**. Fortsatt stöd till omställning till ekologisk produktion och fortsatt ekologisk produktion kan ge positiva effekter för biologisk mångfald. De kontext- och effektindikatorer som särskilt kan gynnas av en sådan omställning är fåglar i jordbruksmark (CCI35 och I.08). Gällande jordbruksmark med högt naturvärde (I.09). En ekologisk produktion behöver inte nödvändigtvis gynna upprätthållandet av kulturmarker.

En majoritet av de insatser som genomförts både inom investeringsstödet och inom utbildning har som mål att **förbättra produktiviteten och stärka konkurrenskraften**. Även om resultatutvecklingen totalt sett varit svag inom jordbruket under programperiodens första del har utvecklingen per företag varit svagt positiv. Kostnadsökningen har varit betydande men intäkterna har tillsviare täckt upp för kostnadsökningen. Försäljningsintäkterna och övriga intäkter har uppvisat en viss positiv utveckling totalt sett. Utmaningar finns dock fortsättningsvis vad gäller arbetsproduktiviteten som är låg i jämförelse med andra branscher och som därtill har sjunkit under programperiodens första år. Analysen av LBU-programmets betydelse med hjälp av en CGE-modell för Åland visar på betydande effekter såväl för rörelseresultatet som för totalproduktionen inom alla huvudproduktionsinriktningar.

Det kan konstateras att EU-finansieringen inom ramen för Ålands LBU-program haft liten påverkan på den åländska **makroekonomin, arbetsmarknaden och befolkningsutvecklingen**. EU-stöden har dock haft en positiv effekt på landsbygdsnäringarna, och då särskilt lantbruksnäringarna (växtodling och djurhållning). Den nationella finansieringsandelen i den del av LBU-stödet som primärt går till lantbrukssektorn förstärker ytterligare de positiva resultaten av LBU-programmet som helhet.

Det åländska LBU-programmet har haft marginella effekter på den samlade åländska **sysselsättningsgraden**. I den mån som positiva effekter alls kan registreras så är de i första hand koncentrerade till landsbygden och landsbygdsnäringarna. Enligt modellresultaten har sysselsättningen i Mariehamn snarare förlorat än vunnit på LBU-stöden.

Andelen åländska hushåll vars inkomster ligger under den s.k. **fattigdomsgränsen** uppvisar en önskvärd, svagt sjunkande, trend. Effekterna av EU-finansieringen inom ramen för LBU är dock små. EU-finansieringen har mest gynnat de hushåll som ligger i övre delen av inkomstskalan.

LBU-programmet har enligt den använda CGE-modellens resultat haft begränsade effekter på **Ålands BNP-utveckling per capita**. LBU-stödets inriktning på lantbruksnäringarna indikerar dock att de positiva effekterna på produktionsvärdet per capita i första hand kommit landsbygds ekonomin till godo.

Utvärderingen av programmet har inte kunnat identifiera några större specifika **innovationer** eller innovativa processer, modeller och teknik/teknologi som ett resultat av LBU-programmet. Utbildningarna som ordnats har dock starka inslag av spetskompetens och forskning. Utbildningsinsatserna har även etablerat viss samverkan med experter utifrån och gynnat nätverkandet inom sektorn på Åland. Därtill finns starka element av kunskapsbaserad utveckling, teknikanvändning som ligger i framkanten i utvecklingen och många företag har haft möjlighet att introducera ny teknologi tack vare programmet. Modern teknik har tillämpats i nya sammanhang därmed bidragit till innovativ utveckling. En begränsande regel i förverkligandet av programmet är att energin från biogasanläggningar endast får användas för eget bruk. Begränsningen medför ett hinder i utvecklingen av samarbeten i form av industriell symbios i landsbygdsregionen.

8 Rekommendationer

Eftersom genomförandet av programmet generellt flyter på bra och förverkligandegraden inom merparten av fokusområdena är god, bör det vara möjligt att under programperiodens sista del lägga större tyngdpunkt på kommissionens tematiska mål i genomförandet. Genom större fokus på kunskapsbaserad och innovativ utveckling, konkurrenskraft och omstrukturering samt hållbar användning av resurser ur såväl ekologiskt som socialt perspektiv kan de långsiktiga effekterna av programmet stärkas. Ålands landsbygdsutvecklingsprogram har generellt stor tyngdpunkt på de arealbaserade stöden i resurstilldelningen. Genomgången av Kommissionens utvärderingsfrågor i kapitel 5 och 6 ger ytterligare underlag för den riktningen.

Rekommendationer unionsprioritering 1: Främja kunskapsöverföring och innovation inom jord- och skogsbruk och på landsbygden.

Genomförandet av åtgärderna för information, utbildning och rådgivning är vad gäller antal insatser och beviljade medel fortfarande på en låg nivå. Åtgärdernas utgör en mycket begränsad andel av programmet men har en viktig roll i utvecklingen av sektorn och kompetensen bland jordbrukarna. Trots att efterfrågan på såväl utbildningsinsatser som på rådgivning har ökat finns utrymme för ökade informationsinsatser så att möjligheterna blir mer kända och större delen av de aktiva jordbrukarna omfattas. Programmet ger goda förutsättningar för att ligga i framkant vad gäller tillämpning av ny kunskap inom jordbruket även om den småskaliga regionen sätter vissa gränser för att driva direkt innovativt utvecklingsarbete. Inom rådgivningen finns möjligheter att samla flera gårdar för att sprida kostnaderna om externa experter anlitas.

Utvärderarna påminner om att den metodik för att främja relationen mellan forskning och landsbygdsbaserade sektorer, initierad via 'European Innovation Partnerships' (EIPs) kan vara en värdefull möjlighet att framöver tillämpa i implementeringen av landsbygdsutvecklingsprogram även på Åland.

Rekommendationer unionsprioritering 2: Förbättra jordbruksföretagens möjligheter att överleva och konkurrenskraft inom alla typer av jordbruk i alla regioner och främja innovativ jordbruksteknik och hållbar skogsförvaltning

Genomförandet av programmet har visat positiva resultat vad gäller jordbruksföretagens inkomstutveckling, produktivitet, resultat och marknadsdeltagande för de företag som investerat. Utvärderarna rekommenderar fortsatta insatser för att öka produktiviteten så att resultatet per arbetsinsats kan förbättras. Genom modernisering av företagen kan effektiviteten i produktionen höjas. Även ökad förädlingsgrad och fortsatt stöd för ökad marknadsanpassning och diversifiering av marknaderna rekommenderas för att stärka inkomstutvecklingen och produktiviteten. Informationen om möjligheterna till och

användningen av rådgivningsinsatser kan intensifieras. Mot bakgrund riskbilderna och sårbarheten inom näringen förordas även prioritering av ökad diversifiering av produktionen såväl inom jordbruksföretagen som på Åland totalt sett.

Intervjuerna med de nystartade företagen vittnar om en relativt god tillförsikt bland de nya företagarna, vilket utgör en bra grund för den framtida utvecklingen inom näringen och för det fortsatta genomförandet av programmet. En ökad samverkan med utbildningsinsatserna i programmet kan ytterligare stärka kompetensen och kunskapsbasen inom jordbrukssektorn.

Rekommendationer unionsprioritering 3: Främja livsmedelskedjans organisation, inklusive bearbetning och saluföring av jordbruksprodukter, djurskydd och riskhantering inom jordbruket

En betydande del av investeringsstödet till livsmedelsförädlarna har gått till verksamheter där kopplingen till den lokala livsmedelsproduktionen är svag. För att få större återverkningar inom jordbruksproduktionen i programområdet som helhet bör större fokus framöver läggas på de delar av livsmedelsförädlingen som i högre grad använder lokala livsmedel som insatsvaror.

I programmets genomförande finns utrymmer för att stärka samverkan inom livsmedelsproduktionen genom att öka samarbetet såväl mellan olika produktionsinriktningar som med andra näringar och branscher. Ökat växelverkan skapar förutsättningar för högre förädlingsgrad och ökad diversifiering som minskar riskerna i branschen.

Rekommendationer unionsprioritering 4: Återställa, bevara och förbättra ekosystem som är relaterade till jord- och skogsbruket

Utvärderarnas bedömning är att arbete pågår i rätt riktning och att fortsatt arbete behövs för att uppnå målet om stöd till biologisk mångfald och/eller landskapsvård. Fortsatt stöd till omställning till ekologisk produktion och fortsatt ekologisk produktion kan ge positiva effekter för att uppnå detta mål. Det kan också ge positiva synergieffekter på den åländska miljön, då särskilt gällande biologisk mångfald. Det beror dock på hur den ekologiska produktionen sker.

Information om vattenanvändning är grundläggande för att kunna planera och tillsätta eventuella proaktiva insatser vid torka. Utvärderarna rekommenderar att övervakning av vattenanvändning från jordbruket förbättras på så vis att jordbrukare delar med sig av varifrån och hur mycket vatten som används till ansvarig myndighet. Utvärderarna rekommenderar också att de förslag som lagts fram av den krisgrupp som tillsattes i och med 2018 års torka skyndsamt hanteras av landskapsregeringen.

För att undvika negativa effekter på vattenkvaliteten på Åland rekommenderar utvärderingsteamet att fortsatt samarbete sker mellan Jordbruksbyrån och Miljöbyrån. Att fortsatt arbeta med att mäta och beräkna vattenkvaliteten på Åland är centralt i arbetet.

Baserat på risken för erosion på åkerskiften på Åland rekommenderas att fortsatt uppmuntra lantbrukare i områden med hög erosionstakt att ta del av avsatta medel för att motverka erosion.

Rekommendationer unionsprioritering 5: resurseffektivitet och stödja övergången till en koldioxidsnål och klimattålig ekonomi inom jordbruks-, livsmedels- och skogsbrukssektorn

Då Unionsprioritering 5 inte är en primär prioritering inom programmet har inte utvärderingen fokuserat på prioriteringen.

Rekommendationer unionsprioritering 6: Främja social delaktighet, fattigdomsbekämpning och ekonomisk utveckling på landsbygden

Den åländska Leader-satsningen har under de senaste 1-2 åren genomgått en positiv utveckling med stor projektstillströmning, hög verksamhetsaktivitet och god framdrift i förhållande till genomförandemålen. Det finns därför i nuläget inga behov av några större ändringar i den övergripande programorganisationen eller i det sätt på vilket programgenomförandet fortskrider.

Granskningen av programmets status vid årsskiftet 2018/2019 ger dock underlag för några kommentarer och förslag till mindre justeringar och förbättringar som genomförandeorganisationen kan överväga. Mot bakgrund av den korta tid som återstår av programperioden avgränsar sig förslagen i första hand till administrationen och Leader-strategin. Utvärderarna rekommenderar sålunda:

- Ökade resurser för handläggningen av LAG-projekten i syfte att reducera väntetiden mellan LAG-förord och slutligt LR beslut. LR bör även i samarbete med LAG-sekretariatet förtydliga sina handläggningsrutiner i syfte att undvika överlappningar mellan LAG-ledningens och näringsavdelningens granskning av projekten.
- En ändring i Leader-strategin som möjliggör att även andra aktörer än LAG-sekretariatet kan söka stöd för den typen av gränsöverskridande samarbetsprojekt.

Rekommendationer i förhållande till unionens övergripande målsättningar

För att upprätthålla ett fortsatt hållbart jordbruk på Åland där alla dimensioner av hållbarheten beaktas - den ekologiska, den ekonomiska och den sociala - är det av stor vikt att de framtida satsningarna inom programmet försöker stärka produktivitetens utvecklingen i branschen utan att ge avkall på de miljömässiga kraven. Den samlade intäktens utvecklingen är förhållandevis svag och arbetsproduktiviteten är låg. För ett socialt hållbart jordbruk bör konkurrenskraften stärkas genom höjd produktivitet, ökad förädlingsgrad och ytterligare marknadsdeltagande och marknadsanpassningar inom näringen. Mot bakgrund av möjliga risker samt sårbarheten inom delar av branschen bör det fortsatta genomförandet även sträva mot diversifiering och även beakta den samlade skuldsättningen inom kapitalintensiva produktionsinriktningar.

Den generella utvecklingen av befolkningen, sysselsättningsgraden och den ekonomiska utsattheten i form av relativ fattigdom har varit positiv inom det åländska landsbygdsområdet under programmets första del. BNP uppvisar dock en svag utveckling, i linje med utvecklingen för Åland som helhet. Vi har bedömt att LBU-programmet har haft en viss, om än begränsad, positiv inverkan på såväl sysselsättningen som på bruttoproduktionen i regionen. För att stärka den utvecklingen och gynna arbetsplatsutvecklingen och förädlingsvärdet är den allmänna rekommendationen att höja förädlingsgraden på jordbruksprodukterna ytterligare, paketera produkterna ännu mera i enlighet med efterfrågan, och vidga närvaron till nya marknader för att öka inkomstmöjligheterna för branschen.

Inom ramen för kunskapsöverföringsinsatserna finns det utrymme att ytterligare dra nytta av den forskning och utveckling som sker utanför Åland. En ökad samverkan mellan stödet för nystartade företag och utbildningsinsatserna i programmet kan ytterligare stärka kompetensen och kunskapsbasen inom jordbrukssektorn. Att stimulera samarbete mellan produktionsinriktningarna samt med andra branscher kan vara en möjlighet att öppna upp för nya marknader. Korsbefruktningsprogram kan ge nya affärsmöjligheter och stimulera innovativa processer. Programmet ger goda förutsättningar för att ligga i framkant vad gäller att tillämpa relativt ny teknik i nya sammanhang vilket bidrar till innovativ utveckling i regionen.

Referenser

- EEA (2018). Annual European Union greenhouse gas inventory 1990–2016 and inventory report 2018. EEA Report/2018. 27 May 2018. Submission to the UNFCCC Secretariat. <https://www.eea.europa.eu/publications/european-union-greenhouse-gas-inventory-2018>
- Europeiska kommissionen (2018a) – Directorate-General for Agriculture and Rural Development – Unit C.4 (2018): Guidelines. Assessing RDP achievements and impacts in 2019. Brussels, August 2018.
- Europeiska kommissionen (2018b) - Directorate-General for Agriculture and Rural Development – Unit C.4 (2018): Guidelines. Assessing RDP achievements and impacts in 2019. PART III – Fiches for answering the common evaluation questions 22 – 30. Brussels, August 2018.
- Europeiska kommissionen, (2019a), Faktablad om landsbygdsprogrammet 2014–2020 för Åland
- Europeiska kommissionen, (2019b), Faktablad om landsbygdsprogrammet i Finland (fastlandet) 2014–2020
- Europeiska kommissionen, (2019c), Faktablad om landsbygdsprogrammet för Sverige 2014–2020
- Europeiska kommissionen, (2019d), Faktablad om landsbygdsprogrammet för Danmark 2014–2020
- European Network for Rural Development, (2019), RDP Summaries, hämtad 2019-01-15
https://enrd.ec.europa.eu/policy-in-action/rural-development-policy-figures/rdp-summaries_en
- Eurostat (2018) 1) Eurostat – statistics on the structure of agricultural holdings - SAPM 2010 – Table: Irrigation - number of farms, areas and equipment by size of irrigated area and NUTS 2 regions (ef_poirrig).
- Eurostat (2019a) Employment rates by sex, age and NUTS 2 regions (%) [lfst_r_lfe2emprrt] Last update: 18-03-2019
http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ef_poirrig&lang=en
- Eurostat (2019b) Gross domestic product (GDP) at current market prices by NUTS 3 regions [nama_10r_3gdp]
- Finlands Artdatacenter (2018)
<https://laji.fi/theme/linjalaskenta/places/HR.61/MHL.1>
- Grashof-Bokdam, C. J., Cormont, A., Polman, N. B. P., Westerhof, E. J. G. M., Franke, J. G. J., & Opdam, P. F. M. (2017). Modelling shifts between mono- and multifunctional farming systems: the importance of social and economic drivers. *Landscape ecology*, 32(3), 595-607. doi:10.1007/s10980-016-0458-7
- Heikkinen, J. et al. (2013). Declining trend of carbon in Finnish cropland soils 1974-2009. *Global Change Biology* 19: 1456-1469.
- Hodge, I., Hauck, J., & Bonn, A. (2015). The alignment of agricultural and nature conservation policies in the European Union. *Conservation Biology*, 29(4), 996-1005. doi:10.1111/cobi.12531
- Jord- och skogsbruksministeriet, Tike (Statistik för tidigare år)
- Kinnunen, J. (2005). Migration, Imperfect Competition and Structural Adjustment – Essays on the Economy of the Åland Islands, Helsinki School of Economics, Acta Universitatis Oeconomicae Helsingiensis, A-258, ISBN 951-791-931-X.

- Lehtikainen, A. (2018). Personlig kommunikation. Helsingfors Universitets Naturhistoriska centralmuseum LUOMUS, november 2018.
- Makkonen, H. (2019) Biotopinventeringar av naturbeten år 2018. Faunaticas rapport 78/2018. 119s
- Naturresursinstitutet LUKE och Finlands miljöcentral, SYKE (2018a). Statistikdatabas >> Indikatorer >> Klimatförändring >> Växthusgasutsläpp från jordbruket >> Växthusgasutsläpp från jordbruket per NTM-central (1 000 t CO₂-ekv.)
http://statdb.luke.fi/PXWeb/pxweb/sv/LUKE/LUKE__08%20Indikaattorit__02%20Ilmastomuutos__02%20Maatalouden%20kasvihuonekaasup%C3%A4%C3%A4st%C3%B6t/01_Maatal_kasvihuonekaasupaastot.px/table/tableViewLayout1/?rxid=001bc7da-70f4-47c4-a6c2-c9100d8b50db
- Naturresursinstitutet LUKE och Finlands miljöcentral, SYKE (2018b). Statistikdatabas >> Indikatorer >> Klimatförändring >> Ammoniakutsläpp från jordbruket.
http://statdb.luke.fi/PXWeb/pxweb/sv/LUKE/LUKE__08%20Indikaattorit__02%20Ilmastomuutos__04%20Maatalouden%20ammoniakkip%C3%A4%C3%A4st%C3%B6t/?tablelist=true&rxid=91118e32-cf02-4a6b-b572-0f97cc5fac0d
- Naturresursinstitutet LUKE (2018a). Statistikdatabas >> Indikatorer >> Klimatförändring >> Kolmängd i åkerjord >> Genomsnittliga kolhalter enligt jordart och region (g/kg)
http://statdb.luke.fi/PXWeb/pxweb/sv/LUKE/LUKE__08%20Indikaattorit__02%20Ilmastomuutos__06%20Hiilen%20m%C3%A4%C3%A4r%C3%A4%20peltomaassa/?tablelist=true&rxid=001bc7da-70f4-47c4-a6c2-c9100d8b50db
- Naturresursinstitutet LUKE (2018b). Statistikdatabas >> Indikatorer >> Miljö >> Vattenerosion på åkrar >> Vattenerosion på åkrar enligt kommun
http://statdb.luke.fi/PXWeb/pxweb/sv/LUKE/LUKE__08%20Indikaattorit__06%20Ymp%C3%A4rist%C3%B6__16%20Peltojen%20vesierosio/01_Peltojen_vesierosio_kunta.px/?rxid=001bc7da-70f4-47c4-a6c2-c9100d8b50db
- Naturresursinstitutet LUKE (2018c) Statistikdatabas >> Indikatorer >> Miljö >> Fågelpopulation i jordbruksmiljö >> Indexet för fågelpopulationer i jordbruksmiljöer enligt region
http://statdb.luke.fi/PXWeb/pxweb/sv/LUKE/LUKE__08%20Indikaattorit__06%20Ymp%C3%A4rist%C3%B6__02%20Maatalousymp%C3%A4rist%C3%B6n%20lintupopulaatio/02_Maatalousymp_lintupopindeksi_alue.px/?rxid=001bc7da-70f4-47c4-a6c2-c9100d8b50db
- Naturresursinstitutet LUKE (2018d). Statistikdatabas >> Indikatorer >> Miljö >> Andel jordbruksområden med högt naturvärde >> Andel och area jordbruksområden med högt naturvärde (HNV)
http://statdb.luke.fi/PXWeb/pxweb/sv/LUKE/LUKE__08%20Indikaattorit__06%20Ymp%C3%A4rist%C3%B6__06%20Luontoarvoiltaan%20arvokkaiden%20maatalousalueiden%20osuus/?tablelist=true&rxid=91118e32-cf02-4a6b-b572-0f97cc5fac0d
- Naturresursinstitutet LUKE (2019). National monitoring of arable soil chemical quality (Valse), Natural Resources Institute Finland (Luke). The results from 2018 are still unpublished and LUKE delivered the results to Nordregio solely to be used in the evaluation of "Ålands program för Landsbyggsutveckling" 2019-03-11.
- Nuutinen, V. (2019). Personlig kommunikation mars 2019. Statistiker vid Valse,

- LUKE. visa.nuutinen@luke.fi
- OECD (2017) How's life? 2017: Measuring Well-being, OECD Publishing, Paris
 - Piipponen, J., Arovuori, K., Lehtosalo, H. ja Niemi, J. (2018) PTT työpapereita 196. Elintarvikkeiden Hintamarginaalit
 - Simola, A. (2019) Government payments, market profits and structural change in agriculture. A replicator dynamics approach in Essays on agricultural policies and land use, 837-857. University of Helsinki, Faculty of Agriculture and Forestry.
 - Skoglund, K. (2018) Personlig kommunikation november 2018. Statistiker vid Växthusgas inventering, Statistikcentralen Finland
 - Statistikcentralens, (2019), PX-Web databaser:
http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/sv/StatFin/StatFin_ttt_tkke_yht/statfin_tkke_pxt_001.px/
 - Stjernman Forsberg, Lovisa och Andersson, Stefan (2017) Typområden på Åland. Ålands landskapsregering och Sveriges Lantbruksuniversitet. Årsrapport 2017.
 - Ålands fågelskyddsförenings hemsida (2018)
<http://www.fagelskyddsforeningen.ax/index.php>
 - Ålands landskapsregering (2015) Tillsammans för god vattenstatus. Förvaltningsplan för avrinningsdistriktet Åland, år 2016-2021. Version 7. Uppdaterad 16.10.2015.
<https://www.regeringen.ax/sites/www.regeringen.ax/files/attachments/guidedocument/forvaltningsplaner-for-avrinningsdistriktet-aland-16-okt-2016.pdf>
 - Ålands landskapsregering (2017). Finland - Rural Development Programme (Regional) – Åland. CCI 2014FI06RDRP002. Version 3.1. Senaste ändringsdatum 14/02/2017 - 17:34:06 CET. Tillgänglig online:
http://www.regeringen.ax/sites/www.regeringen.ax/files/attachments/page/programme_2014fi06rdrp002_3_1_sv.pdf, 2018-01-02
 - Ålands landskapsregering (2018a). Ramdirektivet för vatten
<https://www.regeringen.ax/styrdokument-rapporter-publikationer/ramdirektivet-vatten-0>
 - Ålands landskapsregering (2018b) Ytvattenstatus på Åland 2012–2018. Ålands landskapsregering, Miljöbyrån (2018a), Nitratdirektivet, s. 21-22
<https://www.regeringen.ax/styrdokument-rapporter-publikationer/nitratdirektivet-0>
 - Ålands landskapsregering, Miljöbyrån (2018b) Data mottaget via personlig kommunikation med Susanne Vävare. <https://www.regeringen.ax/miljo-natur/vatten-skargard/vattenovervakning>
 - Ålands Vatten AB (2018) personlig kommunikation via e-mail.
 - ÅSUB, 2017, Utvärderarnas fördjupade årsrapport för 2016 -Ålands landsbygdsutvecklingsprogram perioden 2014-2020
 - ÅSUB 2018a: ÅSUB Rapport 2018:6, Ekonomisk utsatthet och social trygghet 2016
 - ÅSUB 2018b: Nationalräkenskaper 2016
 - ÅSUB 2019: Ålands luftutsläpp år 2015 enligt olika beräkningsprinciper, Översikter och indikatorer 2019:1 Tillgänglig online:
https://www.asub.ax/sites/www.asub.ax/files/statistics/emissioner_oversikt_2019.pdf

Intervjuer:

- Intervjuer med representanter för sammantaget 37 insatser inom programmet, intervjuer utförda februari – mars 2019
- Leader Åland, projektkoordinator, intervju utförd februari 2019.
- ÅHMH, Vatteninspektör, intervju utförd februari 2019
- Ålands Hushållningssällskap, rådgivare, intervju utförd februari 2019
- Ålands landskapsregering, byråchef, intervju utförd februari 2019
- Ålands landskapsregering, byråchef samt finansieringshandläggare, intervju utförd mars 2019

Bilaga 1: Förteckning över EU:s prioriteringar, fokusområden, åtgärder och effektindikatorer för landsbygdsutveckling

Prioriteringar

- P1: Främja kunskapsöverföring och innovation inom jord- och skogsbruk och på landsbygden
- P2: Förbättra jordbruksföretagens möjligheter att överleva och konkurrenskraft inom alla typer av jordbruk i alla regioner och främja innovativ jordbruksteknik och hållbar skogsförvaltning
- P3: Främja livsmedelskedjans organisation, inklusive bearbetning och saluföring av jordbruksprodukter, djurskydd och riskhantering inom jordbruket
- P4: Återställa, bevara och förbättra ekosystem som är relaterade till jord- och skogsbruket
- P5: Främja resurseffektivitet och stödja övergången till en koldioxidsnål och klimattålig ekonomi inom jordbruks-, livsmedels- och skogsbrukssektorn
- P6: Främja social delaktighet, fattigdomsbekämpning och ekonomisk utveckling på landsbygden

Fokusområden

- 1A) Främja innovation, samarbete och utveckling av kunskap på landsbygden
- 1B) Stärka banden mellan jordbruk, livsmedelsproduktion och skogsbruk samt forskning och innovation, även för att få till stånd förbättrad miljöförvaltning och miljöprestanda
- 1C) Främja livslångt lärande och yrkesutbildning inom jord- och skogsbruk
- 2A) Förbättra jordbruksföretagens ekonomiska resultat och underlätta omstrukturering och modernisering av jordbruksföretagen särskilt i syfte att öka marknadsdeltagande och marknadsinriktning samt diversifiering av jordbruksverksamhet
- 2B) Underlätta inträdet i jordbrukssektorn för jordbrukare med tillräcklig kompetens och i synnerhet generationsskiften.
- 3A) Förbättra primärproducenternas konkurrenskraft genom att på ett bättre sätt integrera dem i livsmedelskedjan med hjälp av kvalitetssystem, skapa mervärde för jordbruksprodukter, säljfrämjande åtgärder på lokala marknader och inom korta leveranskedjor, producentgrupper och producentorganisationer samt branschorganisationer
- 3B) Stödja riskförebyggande insatser och riskhantering inom jordbruket
- 4A) Återställa, bevara och förstärka den biologiska mångfalden, bland annat i Natura 2000-områden och i områden med naturliga eller andra särskilda begränsningar och jordbruk med höga naturvärden, liksom de europeiska landskapens karaktär
- 4B) Förbättra vattenförvaltningen, inbegripet hanteringen av gödselmedel och växtskyddsmedel
- 4C) Förebygga markerosion och förbättra markskötseln
- 5A) Effektivisera vattenanvändningen inom jordbruket
- 5B) Effektivisera energianvändningen inom jordbruket och vid livsmedelsbearbetning
- 5C) Främja en hållbar samhällsekonomi genom att underlätta tillgången till och användningen av energi från förnybara källor och öka användningen av biprodukter,

avfall, restprodukter och andra råvaror som inte är avsedda till livsmedel
5D) Minska jordbrukens utsläpp av växthusgaser och ammoniak
5E) Främja bevarande av kolsänkor och kolinbindning inom jord- och skogsbruk
6A) Främja diversifiering, skapande och utveckling av småföretag och arbetstillfällen.
6B) Främja lokal utveckling på landsbygden
6C) Öka tillgängligheten till, användningen av och kvaliteten på informations- och kommunikationsteknik på landsbygden.

Åtgärder

M01 – Kunskapsöverförings- och informationsåtgärder (artikel 14)
M02 – Rådgivningstjänster samt företagslednings- och avbyttjänster (artikel 15)
M04 – Investeringar i fysiska tillgångar (artikel 17)
M06 – Jordbruks- och affärsutveckling (artikel 19)
M10 – Miljö- och klimatvänligt jordbruk (artikel 28)
M11 – Ekologiskt jordbruk (artikel 29)
M13 – Stöd till områden med naturliga eller andra särskilda begränsningar (artikel 31)
M19 – Stöd till Leader-program för lokalt ledd utveckling (CLLD) (artikel 35 i förordning 1303/2013)

Effektindikatorer

I.01 Jordbrukets företagsinkomst
I.02 Jordbrukets faktorinkomst
I.03 Jordbrukets sammanlagda faktorproduktivitet
I.07 Utsläpp från jordbruket
I.08 Index över odlingslandskapets fåglar
I.09 Jordbruk med högt naturvärde
I.10 Uttag av vatten för jordbruk
I.11 Vattenkvalitet
I.12 Organiskt material i åkermark
I.13 Markerosion på grund av vatten
I.14 Sysselsättningsgrad inom jordbruket
I.15 Nivå av fattigdom på landsbygden
I.16 BNP per capita på landsbygden

Bilaga 2: Den arealmässiga anslutningen och målen

Kompensationsbidrag

År	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Målsättning, hektar (åker och natubeten)	14 363	14 300	14 300	14 350	14 350	14 350
Anslutning, hektar	14 297	14 382	14 393	14 315		
Skillnad, hektar	-66	82	93	-35	-14 350	-14 350
% av målsättningen uppfyllt	100	101	101	100	0	0
Förändring jämfört med föregående år, hektar		85	11	-77	-14 315	0

Balanserad användning av näringsämnen

År	2015	2016	2017	2018	2019	2020
				10 540	10 540	10 540
Målsättning, hektar	10 533	10 540	10 540	8 909	8 909	8 940
Anslutning, hektar	9 025	9 562	9 108	8 778		
Skillnad, hektar	-1 508	-978	-1 432	-131	-8 909	-8 940
% av målsättningen uppfyllt	86	91	86	99	0	0
Förändring jämfört med föregående år, hektar		537	-454	-330	-8 778	0

Mekanisk ogräsbekämpning i potatis

År	2015	2016	2017	2018	2019	2020
				80	90	100
Målsättning, hektar	50	60	70	110	110	110
Anslutning, hektar	189	159	105	94		
Skillnad, hektar	139	99	35	-16	-110	-110
% av målsättningen uppfyllt	379	265	150	85	0	0
Förändring jämfört med föregående år, hektar		-30	-54	-11	-94	0

Reducerad höstbearbetning (M10 och M11)

År	2015	2016	2017	2018	2019	2020
				1 700	1 700	1 700
Målsättning, hektar	1 600	1 600	1 600	2 058	2 058	2 058
Anslutning, hektar	1 720	1 834	1 942	2 106		
Skillnad, hektar	120	234	342	48	-2 058	-2 058
% av målsättningen uppfyllt	108	115	121	102	0	0
Förändring jämfört med föregående år, hektar		114	108	165	-2 106	0

Odling av markförbättrande växter - Fånggröda (M10 och M11)

År	2015	2016	2017	2018	2019	2020
				50	50	60
Målsättning, hektar	10	30	40	71	71	71
Anslutning, hektar	75	92	71	53		
Skillnad, hektar	65	62	31	-18	-71	-71
% av målsättningen uppfyllt	750	307	177	74	0	0
Förändring jämfört med föregående år, hektar		17	-21	-18	-53	0

Odling av markförbättrande växter - Gröngödslingsvall

År	2015	2016	2017	2018	2019	2020
				400	400	400
Målsättning, hektar	200	250	400	11	11	14
Anslutning, hektar	23	15	11	11		
Skillnad, hektar	-177	-235	-389	0	-11	-14
% av målsättningen uppfyllt	12	6	3	97	0	0
Förändring jämfört med föregående år, hektar		-8	-4	-1	-11	0

Odling av markförbättrande växter - Saneringsväxter (M10 och M11)

År	2015	2016	2017	2018	2019	2020
				50	60	70
Målsättning, hektar	10	30	40	203	203	203
Anslutning, hektar	96	191	199	195		
Skillnad, hektar	86	161	159	-8	-203	-203
% av målsättningen uppfyllt	956	637	496	96	0	0
Förändring jämfört med föregående år, hektar		95	8	-3	-195	0

Användning av täckmaterial - ettåriga trädgårdsväxter

År	2015	2016	2017	2018	2019	2020
				30	40	50
Målsättning, hektar	10	20	20	6	8	10
Anslutning, hektar	6	7	6	4		
Skillnad, hektar	-4	-13	-14	-2	-8	-10
% av målsättningen uppfyllt	59	35	28	64	0	0
Förändring jämfört med föregående år, hektar		1	-1	-2	-4	0

Användning av täckmaterial - fleråriga trädgårdsväxter

År	2015	2016	2017	2018	2019	2020
				280	280	280
Målsättning, hektar	280	280	280	296	299	300
Anslutning, hektar	293	296	299	301		
Skillnad, hektar	13	16	19	5	-299	-300
% av målsättningen uppfyllt	105	106	107	102	0	0
Förändring jämfört med föregående år, hektar		3	3	2	-301	0

Alternativa bekämpningsmetoder - grupp 1

År	2015	2016	2017	2018	2019	2020
				50	55	60
Målsättning, hektar	25	30	40	0	0	0
Anslutning, hektar	0	0	0	0		
Skillnad, hektar	-25	-30	-40	0	0	0
% av målsättningen uppfyllt	0	0	0	0	0	0
Förändring jämfört med föregående år, hektar		0	0	0	0	0

Alternativa bekämpningsmetoder - grupp 2

År	2015	2016	2017	2018	2019	2020
				50	55	60
Målsättning, hektar	25	30	40	10	10	10
Anslutning, hektar	14	9	10	12		
Skillnad, hektar	-11	-21	-30	2	-10	-10
% av målsättningen uppfyllt	56	30	26	116	0	0
Förändring jämfört med föregående år, hektar		-5	1	1	-12	0

Förbättrad användning av stallgödsel (M10 och M11)				1300	1300	1355
År	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Målsättning, hektar	1000	1300	1300	2236	2206	2206
Anslutning, hektar	1854	1970	2223	2260		
Skillnad, hektar	854	670	923	24	-2206	-2206
% av målsättningen uppfyllt	185	152	171	101	0	0
Förändring jämfört med föregående år, hektar		115,8	252,85	38	-2260	0

Odling av dragväxter för bin (M10 och M11)				25	30	30
År	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Målsättning, hektar	20	25	25	11	11	11
Anslutning, hektar	3	7	11	2		
Skillnad, hektar	-17	-18	-14	-9	-11	-11
% av målsättningen uppfyllt	17	28	42	22	0	0
Förändring jämfört med föregående år, hektar		4	4	-8	-2	0

Ångsvall				200	200	200
År	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Målsättning, hektar	100	150	200	0	0	0
Anslutning, hektar	0	0	0	0		
Skillnad, hektar	-100	-150	-200	0	0	0
% av målsättningen uppfyllt	0	0	0	0	0	0
Förändring jämfört med föregående år, hektar		0	0	0	0	0

Anläggning av skyddszon				50	50	50
År	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Målsättning, hektar	30	40	50	15	17	19
Anslutning, hektar	9	11	11	11		
Skillnad, hektar	-21	-29	-39	-4	-17	-19
% av målsättningen uppfyllt	29	28	22	73	0	0
Förändring jämfört med föregående år, hektar		2,34	-0,22	0	-11	0

Riktade insatser på naturbeten				50	60	70
År	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Målsättning, hektar	15	20	30	57	57	57
Anslutning, hektar	59	57	57	57		
Skillnad, hektar	44	37	27	0	-57	-57
% av målsättningen uppfyllt	390	285	189	99	0	0
Förändring jämfört med föregående år, hektar		-2	0	0	-57	0

Skötsel av naturbeten med höga naturvärden				400	400	400
År	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Målsättning, hektar	400	400	400	513	513	513
Anslutning, hektar	550	522	513	507		
Skillnad, hektar	150	122	113	-6	-513	-513
% av målsättningen uppfyllt	137	131	128	99	0	0
Förändring jämfört med föregående år, hektar		-28	-9	-6	-507	0

Skötsel av kulturmark				2700	2750	2822
År	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Målsättning, hektar	2700	2700	2700	1847	1847	1847
Anslutning, hektar	2216	1938	1810	1536		
Skillnad, hektar	-484	-762	-890	-311	-1847	-1847
% av målsättningen uppfyllt	82	72	67	83	0	0
Förändring jämfört med föregående år, hektar		-277,85	-127,93	-274	-1536	0

Bevarande av ursprungsraser				170	170	170
År	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Målsättning, djurenheter	151	160	170	81	81	81
Anslutning, totalt	92	111	83			
Skillnad, djurenheter	-59	-49	-87	-81	-81	-81
% av målsättningen uppfyllt	61	69	49	0	0	0
Förändring jämfört med föregående år, de		18,4	-27,67	-83	0	0

Ekologisk produktion, åkermark - produktion				1881	1831	1831
År	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Målsättning, hektar	1926	1906	1900	3 043	3 043	3 311
Anslutning, hektar	2434	2389	3028,18	3172		
Skillnad, hektar	508	483	1128,18	129	-3043	-3311
% av målsättningen uppfyllt	126	125	159	104	0	0
Förändring jämfört med föregående år, hektar		-45	639,18	143	-3172	0

Ekologisk produktion, åkermark, övergång				200	270	280
År	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Målsättning, hektar	112	140	180	266	266	0
Anslutning, hektar	729	697	1,03	33		
Skillnad, hektar	617	557	-178,97	-233	-266	0
% av målsättningen uppfyllt	651	498	1	12	0	0
Förändring jämfört med föregående år, hektar		-32	-696	32	-33	0

Ekologisk produktion, totalt				2081	2101	2111
År	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Målsättning, hektar	2038	2046	2080	3 309	3 309	3311
Anslutning, totalt	3163	3086	3029	3205	0	0
Skillnad, hektar	1125	1040	949	-104	-3309	-3311
% av målsättningen uppfyllt	155	151	146	97	0	0
Förändring jämfört med föregående år, hektar		-77	-56,79	176	-3205	0

Ekologisk produktion, husdjur, djurenheter (foderareal; 1 ha = 1 de)				700	730	720
År	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Målsättning, hektar	1295	1305	1305	1318	1584	1318
Anslutning, hektar	1295	1304	1075			
Skillnad, hektar	0	-1	-230	-1318	-1584	-1318
% av målsättningen uppfyllt	100	100	82	0	0	0
Förändring jämfört med föregående år, hektar		9	-230	-1075	0	0

ÅLANDS STATISTIK OCH UTREDNINGSBYRÅ

Ålands statistik- och utredningsbyrå, ÅSUB, är en fristående enhet vars huvuduppgift är att verka som Ålands officiella statistikmyndighet och bedriva kvalificerad utrednings- och forskningsverksamhet.

ÅSUB producerar fortlöpande aktuell statistik inom en rad olika samhällsområden. Tyngdpunkten i analysverksamheten utgörs av utredningar inom det ekonomiska-politiska området. Statistiska sammanställningar publiceras regelbundet i serierna ÅSUB Statistik och ÅSUB Statistikmeddelande, medan serien ÅSUB Rapport innehåller utredningar, analyser och annan information om Ålands ekonomi och samhälle.

Mer information om verksamheten och publikationer finns på ÅSUB:s hemsida www.asub.ax

ÅLANDS STATISTIK- OCH
UTREDNINGSBYRÅ

Tfn +358 (0)18 25490
Fax +358 (0)18 19495
info@asub.ax
www.asub.ax